

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Üldajaloo osakond

Silver Luik

**Rooma ekspansioonipoliitika vabariigi ja varajase keisririigi
perioodil**

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Mait Kõiv

2018

Tartu

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Esimene Puunia sõda (264.-241. eKr).....	9
Palgasõdurite sõda (240.-238. eKr), Liguuria sõda, Illüüria sõda (229.-228. eKr).....	15
Teine Puunia sõda (218.-201. eKr).....	23
Esimene Makedoonia sõda (214.-205. eKr).....	30
Teine Makedoonia sõda (200.-196. eKr).....	33
Rooma-Seleukiidi sõda (192.-189. eKr).....	39
Kolmas Makedoonia sõda (172.-167. eKr).....	46
Kolmas Puunia sõda (149.-146. eKr) ja Ahhaia sõda (146. eKr).....	50
Sõda Jugurtha vastu (112.-106. eKr).....	55
Kolm sõda Mithridatese vastu (88.-85. eKr, 83.-82. eKr, 74.-63. eKr).....	58
Julius Caesari Gallia vallutusretk ja retked Britanniasse (58.-52. eKr).....	62
Kodusõdade periood, vabariigi lõpp ja keisririigi algus (49. eKr-14. pKr).....	71
Keiser Tiberiuse ja Caligula valitsusajad (14.-37. pKr ja 37.-41. pKr).....	77
Keiser Claudiusse valitsusaeg (41.-54. pKr).....	79
Keiser Nero ja Domitianuse valitsusajad (54.-68. pKr ja 81.-96. pKr).....	81
Keiser Trajanuse ja Hadrianuse valitsusajad (98.-117. pKr ja 117.-138. pKr).....	85
Kokkuvõte.....	90
Summary.....	94
Kasutatud allikad.....	98
Kasutatud kirjandus.....	100

Sissejuhatus

Rooma tsivilisatsiooni uurimisel on pikad traditsioonid. Pärast Vana-Rooma riigi allakäiku on kirjutatud arvukalt erinevaid käsitusi praktiliselt kõikidest võimalikest asjaoludest, millest Rooma ajaloo puhul võib rääkida. Sõjandus, poliitika, majandus ja kultuur on leidnud erinevatel ajastutel kajastamist väga erinevate eesmärkidega autorite poolt. Vaatamata sellele, et need valdkonnad võivad esmapilgul tunduda üsnagi läbikädud radadena, ei ole see tingmata nii. 20. sajandil on leitud erinevaid uusi võimalusi vanade antiikaegsete tekstide tõlgendamiseks, mis on küllaltki kaua leidnud üsnagi ühetaolist kasutamist. Sellest ajalooperioodist kirjutamisel on võimalik allikatest rohkem informatsiooni saada kui esmapilgul paistab. Pole alust arvata, et poliitilise ajaloo uurimine, eriti näiteks Vana-Kreeka ja Vana-Rooma puhul, oleks juba ammu täiesti perspektiivituks muutunud. Üheks perspektiivikaks valdkonnaks on riikide sõjalis-poliitiliste strateegiate uurimine. Suuremal määral on selles vallas keskendutud pigem tänapäevastele riikidele. Põhjuseks on kahtlemata päevakajalisus ning suurem hulk allikaid, millest saada informatsiooni.

Antiikaja puhul ei ole ülesanne nii kergesti lahendatav. Sageli on ajaloosündmused seostatud mütoloogiaga ja relevantset informatsiooni võib tunduda keeruline leida tekstist, mis ei ole fokuseeritud küsimusele, millele loodetakse leida vastuseid. Seega on ilmne, et selle ajaperioodiga tegelemine strateegia uurimise perspektiivist on keerulisem, kui seda oleks tänapäeva puhul, kus see on oluline näiteks välispoliitikas ja riigijuhtimises üldisemalt. Sellele vaatamata on kirjutatud ka antiikaegsete riikide strateegiatest. Vana-Rooma strateegiast avaldas 1976. aastal teose Edward Luttwak pealkirjaga "The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century AD to the Third".¹ Antud teoses püüdis autor näidata seda, et Rooma keisririigil oli pikaajaline strateegia, mis võimaldas riigil edukalt välispoliitiliste probleemidega toime tulla. Neid strateegiaid oli koguni kolm ning need puudutasid kõik erinevaid

---

¹ Luttwak, Edward. The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century CE to the Third. Revised and updated edition. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2016.

ajaperioode. Esimest järgiti vabariigi perioodist kuni umbes 2. sajandi alguseni, kui hakati ehitama kaitserajatisi piiridele ja seda nimetab ta hegemoniaalseks ekspansionismiks. Teise strateegia keskmeks oli territoriaalne julgeolek ja seda järgiti kuni 3. sajandi kriisini. Kolmandat strateegiat hakati järgima pärast seda ja see keskendus ainuüksi keisrivõimu püsimajäämisele. Ühiseks peab ta kõigi strateegiate puhul seda, et need kombineerisid teedevõrgustikku, diplomaatiat, sõjalist jõudu ja kindlustusi ühe eesmärgi täitmiseks.² Sellise idee väljakäimine Rooma kohta on Luttwaki teose kõige uuenduslikum osa, sest strateegia uurimiseks vajalik analüüs on erinev sellest, mida ajalookirjutuses enamasti vanade tsivilisatsioonide puhul tehakse. Väga paljud teosed kirjeldavad Rooma ajalugu kui sündmuste jada, aga jätavad kõrvaliseks nende toimumise põhjused. Asjaolule, et totaalset Rooma strateegia käsitlust pole veel kirjutatud juhib tähelepanu ka ajaloolane James Lacey oma artiklis teoses "Successful strategies".³ Väljakäidud idee sellistest strateegiatest on leidnud kriitikat, mis enamasti põhineb väidatel, et roomlased mingisugstel põhjustel ei saaks seda rakendada. Räägitud on nii sellest, et puudus strateegiliste otsuste tegemiseks kindralstaap, ei osatud teha kaarte ega mõistetud geograafiat, mille tõttu ei saaks pikaajaliselt midagi kavandada. Palju on rõhutatud Rooma piirialadel asuvate kindlustuste funktsiooni, mille sõjalisi ülesandeid eitatakse ning väidetakse, et need on tsiviilehitised.⁴ Sellisele kriitikale on ka mitmed autorid andnud adekvaatseid vastuseid, tuues välja, et strateegia ei vaja mingisugust strateegia planeerimise bürood ning roomlastel oli arusaam oma riigi geograafiast täiesti olemas.⁵ Diskussioon on suuresti jäänud pidama Luttwaki teosele ja oponendid on sageli keskendunud piirialade probleemidele. Strateegia ise on aga eraldi teema ning selle antiikse esinemise vorme ei peaks lihtsalt eitama, selleks et Luttwaki liigselt skemaatilist tööd kritiseerida.⁶ Samuti

---

2 Luttwak, lk 4-5.

3 Lacey, James et al. The grand strategy of the Roman Empire. Successful strategies: triumphing in war and peace from antiquity to the present edited by Williamson Murray and Richard Hart Sinnreich. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, lk 38.

4 ibid. lk 29.

5 Wheeler, Everett L. Methodological limits and the mirage of Roman strategy: Part II. The Journal of Military history, Vol. 57, No. 2, 1993, lk 230.

6 ibid. lk 239-240.

ei peaks strateegia uurimine põhinema ainult keisririigi aegsel piirivööndil.⁷

Strateegia, mille uurimisele Rooma puhul on käesolev magistritöö pühendatud, on väga mitmekesine fenomen. Ajaloolase Lawrence Freedmani järgi ei ole sellel kindalt kokkulepitud definitsiooni. Üheks definitsiooniks on tema järgi meetodite, eesmärkide ja vahendite tasakaalustamine ja nende saavutamiseks tarvilike ressursside ja teguviiside tuvastamine. Strateegiat oleks vaja näiteks siis kui plaane püüavad nurjata teised, kellel on omaenda tõenäoliselt vastandlikud huvid ja vajadused.⁸ Luttwaki definitsioon on sarnane, sest ka tema ütleb, et strateegia abil on võimalik mõista vastandlike jõudude omavahelise konflikt täismõõdet.⁹ Antud töö eesmärgiks on uurida Rooma ekspansioonipoliitikat Esimesest Puunia sõjast kuni keiser Hadrianuse valitsusaja lõpuni. Täpsemalt on sihiks välja selgitada, kas Rooma ekspansiooni taga oli kindel strateegia ning milles see võis seisneda. Valitud on ajaperiood, mille vältel leidis aset kõige suurem osa Rooma ekspansioonitegevusest ja mille puhul on võimalik erinevaid etappe omavahel võrrelda. Rõhk on pandnud poliitilisele ajaloole, sest just selles valdkonnas võeti vastu otsused, mis laiendasid riiki. Oluline on ka mainida, et käesolev töö ei järgi Luttwaki kontseptsiooni. Siin käsitletav ajaperiood on suuresti teine ja kattub tema teoses vaadeldavaga ainult osaliselt. Eesmärk on antiikallikatele tuginedes analüüsida Rooma ekspansioonipoliitika tagamaid ning teha võrdlusi teiste käsitlustega uuritavas valdkonnas.

Rooma ekspansioonipoliitika ja riigi laienemise põhjuste osas on 20. sajandi uurijad jõudnud täiesti vastandlike tulemusteni. Lähiajaloo impeeriumite eksisteerimise ajal õigustasid uurijad Rooma ekspansiooni kui riigi kaitseks vajalikku tegevust, samas kui pärast imperialismi põlu alla sattumist hinnati see vaatekoht ümber. Vabariigi pideva agressiooni põhjustajana nähti nüüd Rooma poliitilist süsteemi, ühiskonda ja majandust, mis tingis laienemise kui peaaegu bioloogilise vajaduse. Seda suunda esindavad ajaloolased arvasid, et roomlased olid lihtsalt agressiivsed ja jutt mingisugusest

---

7 Kagan, Kimberley. Redefining Roman Grand strategy. The Journal of Military History, volume 70, number 2, 2006, lk 346.

8 Freedman, Lawrence. Strateegia: ajalugu. Tallinn: Grenader: Postimees, 2016, lk 15.

9 Luttwak, lk 98.

kaitseideest peab olema vale.¹⁰ Sõjaajaloolane Adrian Goldsworthy on oma teoses "Pax Romana" üritanud panna Rooma riiki antiikaja üldisesse konteksti, mitte jälgida seda isolatsioonis. Ta juhib tähelepanu sellele, et teistel riikidel oli samuti oma agenda ja ka nemad olid sõjaliselt väga agressiivsed. Ta leiab, et Aleksander Suure riigi järglaste ehk diadohhide riigid olid väga sõjakad ning seda võisid olla ka Kreeka linnriigid nagu Ateena. Antiikmaailm üldiselt oli sõjakas ja ohtlik paik. Rooma oli selles mõttes unikaalne mitte oma sõjakuse, vaid oma edu poolest.¹¹ Ajaloolane Arthur Eckstein näiteks räägib Vahemere ümbruses eksisteerinud multipolaarsest anarhiast. Seal eksisteerisid iseseivad riigid, mis võistlesid ellujäämise ja hegemoonia nimel.¹²

Magistritöö on struktureeritud kronoloogiliselt ning liigendatud vastavalt erinevatele etappidele, mis olid autori hinnangul Rooma ekspansioonipoliitika selgitamise koha pealt märkimisväärsed. Suurem osa nendest peatükkidest on keskendunud sõdadale, ent samas pole vaadeldud kõiki sõjalisi konflikte, milles Rooma on antud perioodil osalenud. Samuti võib ekspansioon toimuda diplomaatiliselt ning ka need episoodid tuuakse eraldi välja. Etappide analüüsimisel on peamiselt lähtutud konfliktidele eelnevatest aruteludest, läbirääkimistest ja hilisematest rahulepingutest. Sõjalised sammud ise aitavad paremini mõista konteksti, milles otsused tehti, kuid töö eesmärk ei ole sõdade kõiki detaile kirja panna. Tähelepanu pööratakse ka erinevatele kulutuurilistele või majanduslikele faktoritele juhul kui need peaksid ekspansiooni puhul tähtsat rolli mängima.

Allikatena on töös kasutatud teoseid valitud ajaperioodist, mis võimaldavad ekspansiooni kõige paremini avada. Enamjaolt on keskendutud antiikalikkate analüüsile, millele lisandub erinevaid teoseid ka sekundaarkirjanduse seast. Antiikallikatest on töös kasutatud Appianose, Tacituse, Cassius Dio, Augustuse, Polybiose, Julius Caesari, Plutarchose, Suetoniuse, Sallustiuse, Titus Liviuse ja Floruse teoseid.

---

10 Goldsworthy, Adrian. Pax Romana: war, peace and conquest in the Roman world. London: Weidenfeld & Nicolson, 2017, lk 46.

11 ibid., lk 54-57.

12 Eckstein, Arthur. What is an empire? Rome and the Greeks after 188 B.C. South Central Review, volume 26, Number 3, 2009, lk 20.

Esimesest Puunia sõjast räägib peamiselt Polybios, aga ka Plutarchos ja Florus. Kreeka päritolu 2. sajandil eKr elanud ajaloolase Polybiose teos "Historia" käsitleb ajaperioodi Esimese Puunia sõja algusest kuni Rooma ülemvõimu kehtestamiseni Kreekas 2. sajandi eKr keskpaigas. Rooma keisririigi ajal 1.-2. sajandil pKr elanud Plutarchose "Võrdlevate elulugude" põhirõhk on silmapaistvatel inimestel nii keisririigi kui ka vabariigi ajal ning antud töös on neid kasutatud mõlemas perioodi osas. Ta on esile toonud nii tuntud kreeklasi kui ka roomlasi ja võrrelnud neid, keda ta omavahel sarnaseks pidas. Roomlastest on ta keskendunud peamiselt vabariigi aegsetele poliitikutele nagu näiteks Gaius Marius ja Fabius Maximus, kui nimetada ainult mõnda. Floruse kirjutatud "Rooma ajaloo epitoom" annab ülevaate enam kui 700 aastast ajaloost, seda peamiselt läbi sõdade lühikese kirjelduse. Autor ise kirjutas keisririigi ajal, kuid täpsemalt on temast vähe teada.

Teisest Puunia sõjast annavad detailse kirjelduse Titus Livius ja Polybios. Titus Liviuse teos "Ab urbe Condita" on säilinud ainult osaliselt, kuid on siiski väga oluline allikas Rooma riigi kujunemise ja varasema ajaloo kohta. Osa Titus Liviuse teosest on meile tuntud lühikokkuvõtete – "Periochae" – vahendusel. Appianos on autor, kelle teosed annavad meile informatsiooni Kolmandast Puunia sõjast ning sõdadest Seleukiidide valitseja Antiochos III ja Pontose kuninga Mithridates VI vastu..

1. sajandil eKr elanud hilise Rooma vabariigi ajaloolane Sallustius teos "Bellum Jugurthinum" räägib sõjast Numiidia kuninga Jugurtha vastu 2.sajandi lõpus eKr. Rooma keiser Augustusele omistatud teos "Res Gestae Divi Augusti" annab propagandistliku ülevaate keisri valitsusajast ja sündmustest, mille üle valitseja ise uhkust tundis. Julius Caesari teos "Commentarii de Bello Gallico" räägib tema sõjaretkedest Gallias ja Britannias, mis toimusid 50. aastatel eKr.

Keisririigi puhul on kõige olulisemateks allikates Cassius Dio, Tacitus ja Suetonius. 2.-3.sajandil elanud Cassius Dio teos "Historia Romana" algab Rooma linna rajamisega ning käsitleb sündmusi kuni 3. sajandini pKr. Tacitus, kes elas 1.-2. sajandil, kirjutas teosed "Annales", "Agricola" ja "Historiae", mis puudutuvad Rooma keisririiki 1. sajandil. Suetoniuse teos "De vita Caesarum" kirjeldab Julius Caesari ja Rooma

keisrite elulugsid kuni keiser Domitianuseni 1. sajandi lõpus.

Sekundaarkirjandusena on töös kasutatud Edward Luttwaki teose "The Grand Strategy of the Roman Empire" 2016. aasta väljaannet, Adrian Goldsworthy teost "Pax Romana". Samuti on kasutatud raamatu "Successful strategies" eriti just James Lacey artiklit antud teoses, mis räägib spetsiifiliselt Rooma riigist. Lisaks on töös kasutatud artikleid ja teoseid erinevatelt autoritelt nagu Arthur Eckstein, Theodor Mommsen, Everett L. Wheeler, William Vernon Harris, Lawrence Freedman, Kimberley Kagan, Harry Sidebottom ja John A. North ning John G. F. Hind. Põhiliselt puudutavad kõik nimetatud teosed Rooma strateegia ja ekspansiooni küsimusi ning annavad ettekujutuse sellest, kuidas erinevatel aegadel on neid omavahel seotud valdkondi käsitletud.

Esimene Puunia sõda (264.-241. eKr)

Esimene Puunia sõda oli relvastatud konflikt Rooma vabariigi ja Kartaago vahel, mis muutis Vahemere regiooni jõuvahekordi jäädavalt. Selle konflikti käigu ja ekspansioonipoliitilise tähtsuse mõistmiseks on esmalt vaja lähemalt välja tuua konflikti osapoolte võrdlus strateegilises perspektiivis. Rooma vabariik oli Appenniini poolsaart domineeriv riik ning territoriaalselt oli see üks tervik ilma asumaade või kolooniateta väljapool Itaaliat. See territoorium oli suures joones sõjalise jõuga hõivatud teistelt Itaalia riikidelt ja hõimudelt ja Itaalia lõunaosast tõrjuti välja ka Epiruse valitseja Pyrrhos, kes oli soovinud Itaaliat vallutada.¹³ Kartaago riigil oli erinevalt Roomast hulgaliselt valdusi, mis olid nende Põhja-Aafria tuumikaladest lahus. Sellisteks aladeks olid näiteks Korsika, Sardiinia, Ida-Hispaania, ja samuti oli neil kohaolek Sitsiilias. Erinevus kahe riigi võimaluste ja piirangute vahel on väga selge, eriti arvestades piirkonda, milles toimus suurem osa sõjategevusest. Sitsiilia saar oli sündmuste keskel, kuid kahtlemata toimusid väga olulised lahingud ka merel. Sõjategevus jõudis ka Põhja-Aafrikasse ja Itaaliasse, kuid see ei olnud peamine võitlustanner. Selge on see, et valmistudes sõjaks pidid mõlemad osapooled arvesse võtma enda riigi võimalusi ja piiranguid, kuigi täpselt riikide juhtkonna mõtteid ei ole võimalik teada. Antiikajaloolased nagu Polybios ja Florus on üritanud konflikti kirjeldamisele lisaks ka rääkida esmajoones just Rooma ambitsioonidest.¹⁴ Need kirjeldused on loodud sündmustest palju hiljem ja raske on uskuda, et nende kaasaegsed arusaamad Roomast neid üldse ei mõjutanud. Seega ei ole nende kirjelduses tegelikult otsustajate ja võtmetegelaste ideed ja ambitsioonid, vaid küllaltki pinnapeale narratiiv, mis on kirja pandud võttes arvesse hilisemat Rooma suurvõimu. 264. aastal eKr ei olnud midagi ette teada ja just selle teadvustamisest peaks algama nii selle kui ka järgnevate ekspansioonsete ettevõtmiste analüüs.

Esimene Puunia sõja taga on antiikajaloolaste sõnul näha mitmeid erinevaid

---

¹³ Plutarchos, Pyrrhos. 14.

¹⁴ Florus 1. 18.; Polybios 1. 1-2.

põhjuseid ning neid tasuks vaadata ka lähemalt, sest need võivad olla ekspansiooni selgitamise puhul oluliseks faktoriks. Polybios räägib sellest, kuidas Roomal oli ambitsioon maailmariigi loomiseks ja võime seda saavutada, eriti pärast Teist Puunia sõda.¹⁵ Puunia sõjad on seega igal juhul tema arvates oluliseks ekspansionismi etapiks. Rooma tegevuse analüüs teel sõtta aitab mõista riigi ekspansioonipoliitikat ning seda tuleks vaadata mitmes erinevas valdkonnas. Majanduslikud asjaolud võivad kindlasti olla mõnel puhul juhtkonna poolt oluliseks teguriks. Esimese Puunia sõja puhul ei ole see kindlasti esmase tähtsusega. Sõda Kartaagoga ei ole majanduslikult motiveeritud vaatamata sellele, et sõja puhkemise kirjeldusel on mõned majandust puudutavad märkused. Näiteks räägitakse sellest, kuidas Rooma sõjaväe juhid veensid lihtrahvast sõjasaagi lubamisega sõda toetama.¹⁶ Sõjal ajal leidsid aset ka rüüstamised ja orjastamised, kuid see olid pigem lihtsalt osa tollasest sõjapidamisest mitte eesmärk omaette. Goldsworthy leiab, et vangide saamine võib olla küll boonuseks, kuid ühtegi sõda ei peetud ainult selle pärast.¹⁷ Samuti ei ole mingit alust arvata, et konflikt oleks alanud religioossetel või kultuurilistel põhjustel. Säilinud allikate põhjal näib, et sõja peamine põhjus oli soov Kartaago võimu nõrgestada ning täpsemalt hoida ära Sitsiilia langemine täielikult Kartaago kontrolli alla. Sellisel juhul oluaks kartaagolastel väga lihtne Sitsiiliast Itaaliasse tungida ja ohustada Rooma julgeolekut.¹⁸ Muidugi selline kirjeldus on ühepoolne, sest Kartaago jaoks oli Rooma samasugune ohtlik naaber.

Sõda algas, sest Rooma tahtis sõda alustada, mitte sellepärast et nad oleks kuidagi kogemata selleni jõudnud. Enne sõja algust olid ka Rooma liitlased mamertiinid sõjaliselt halvas olukorras.¹⁹ Võime järeldada, et see ei olnud lihtne otsus, sest tavapärasest erinevalt ei suutnud senat seda vastu võtta. Sellele järgnes juba mainitud episood, kus väejuhid rahva lubadustega enda poole tõmbasid. Kõiki nüansse muidugi teada ei ole, kuid sõjas olles oli senat Rooma sõjategevusega tihedalt seotud ning juhtis seda. Saates oma väed Sitsiiliasse oleks nad igal juhul pidanud olema valmis selleks, et

---

15 Polybios 1. 3.

16 ibid. 1. 11.

17 Goldsworthy, lk 52.

18 Polybios 1. 10.

19 ibid. 1. 8-10.

tuleb Kartaagoga sõdida ja planeerida Sitsiilia sõjaretk vastavalt. See aga ei tähenda, et valmistuti sõjaks, mis kestab enam kui 20 aastat ja viib mõlemad kohati kaotuse äärele. Võimalik, et alahinnati Kartaago tahet Sitsiilia pärast võidelda või ülehinnati enda tugevust. Ajaloo kontekstis ega ka tänapäeval pole sellises tulemuses midagi üllatavat. Sõda alustati ajendil, mille keskmes olid Rooma liitlased mamertiinid Sitsiilia kirdeosas, kellest osa toetas ka Kartaagot.²⁰

Sõjaõnn kaldus selle enam kui kahekümne aasta jooksul kord ühele poole ja kord teisele poole. Mõlemad võitsid lahinguid nii maal kui merel ja üritasid ka vaenlase tuumikalasid rünnata. Kartaagolased rüüstasid Itaalia rannikut, samas kui roomlaste Põhja-Aafrika ekspeditsioon oli väga lähedal Kartaago pealinna vallutamisele kuni kartaagolased palkasid Sparta väejuhi Xanthippose oma vägesid juhtima ning purustasid Kartaagot piiravad väed.²¹

Mis otsustas selle konflikti ja mida saab Rooma strateegia kohta sellest järeldada? Kahtlemata oli kõigil nendel lahingutel oma mõju sõja kulgemisele, kuid Roomale lõpliku võidu tõi strateegiline üleolek mitte mõni üksik lahing. Esimese Puunia sõja võidu tagas Rooma juhtkonna püsivus, mis hoidis sõda pidevalt käimas. See kurnas tegelikult ära nii Rooma kui ka Kartaago,²² kuid Kartaago ei suutnud selle kuluka ja ohtralt ressursse nõudva konfliktiga nii hästi toime tulla. Riiki juhtinud senat oli kogu selle konflikti ajal asjaga hästi kursis, kuna Roomast saadeti väejuhtide poolt teateid selle kohta, kuidas olukord arenes. Oluline on ka meeles pidada, et need väejuhid ei olnud ise väga suure isikliku võimuga ning nende isiklikud huvid ei mänginud märkimisväärset rolli. Meil on küll teada, et Marcus Regulus üritas enda kuulsust tõsta enne kui teine väejuht teda asendada jõuab,²³ kuid see on väikese tähtsusega asjaolu. Kõrged sõjaväejuhid olid sunnitud oma tegude eest Rooma eliidi ees vastutama. Nad olid ise samuti osa eliidist, kuid pidid siiski senatile kuuletuma. Konsul Publius Claudius Pulcer, kes vastutas laevastiku eest katastroofilises Drepana merelahingus, pidi

---

²⁰ Polybios 1. 10.

²¹ ibid. 1. 20.;1.32-34.

²² ibid. 1. 58.

²³ ibid. 1. 30.

oma ettevaatamatuse eest tasuma suure trahvi ning ka tema hukkamist oli kaalutud.²⁴

Jõukad Rooma kodanikud kasutasid isegi enda isiklikke varasid, et finantseerida laevastiku uuesti ehitamist pärast selle hävingut Drepana lahingus.²⁵

Rooma suur eelis Sitsiilias võitlemise puhul oli see, et neil oli palju lihtsam sinna vägesid paigutada ja neid varustada. Kartaago pidi oma Sitsiilia kontingenti palju kaugemalt laevadega varustama. Ka lisaväed said Sitsiiliasse ainult sellisel viisil ja kuna suur osa nendest olid palgasõdurid erinevatest piirkondadest, siis muutus operatsioon Itaalias veelgi keerulisemaks. Kartaago valduses oleva Drepana linna piiramine, mis ka Kartaago kaotuse kindlustas, osutus mainitud strateegiliste nõrkuste ehedaks näiteks. Rooma vägede piiratavat linna ei olnud enam võimalik kaitsta, sest abivägedel polnud enam võimalik kohale tulla.²⁶ Seega anti sealsele komandörile Hamilcarile volitused rahu läbirääkimiste alustamiseks. Rahulepingu kohaselt pidi Rooma ja Kartaago vahel kehtestatama sõprus järgmistel tingimustel, kui Rooma rahvas need kinnitab. Lepingu kohaselt pidi Kartaago evakueerima kogu Sitsiiliast ning ei tohtinud sõdida Sürakuusa valitseja Hieroni vastu või sürakuusalaste liitlaste vastu. Kartaagolased pidid vabastama kõik Rooma vangid ilma lunarahata ning maksma Roomale 20 aasta jooksul 2200 Euboia talenti. Need algsed tingimused muudeti roomlaste tahtel veel karmimaks, kui nõutav summa tõsteti 3200 talendini ning see tuli tasuda 10 aastaga.²⁷

Sõda Rooma ja Kartaago vahel oli lõppenud ning sellise konflikti põhjal saab hästi näha, milline nägi välja Rooma riigi tegutsemine ulatuslikus, pikaajalises ja kulukas konfliktis. Näha on, et sisemised poliitilised rivaalitseemised ei mänginud igatahes nii suurt rolli, et see Rooma sõjalist võimekust märkimisväärselt takistanud oleks. Institutsioonid toimisid, ilma milleta polnuks võimalik koordineerida mitmeid erinevaid armeesid, laevastikke ja ka logistikat. Laevastiku rolli on selle konflikti kirjeldamisel sageli rõhutatud ja see on täiesti asjakohane tähelepanek, kuid kõige olulisem laevastikust rääkides on see, kuidas seda kasutati. Üheks väga oluliseks

---

24 Polybios 1. 52.

25 ibid. 1. 59.

26 ibid. 1. 59.

27 ibid. 1. 62-63.

momendiks oli see, kui Rooma väed transporditi laevadega Põhja-Aafrikasse Kartaago tuumikalasid ründama. Sõjalises mõttes oli see ambitsioonikas ettevõtmine, mis oleks edu puhul Kartaago võimekust tohutult vähendanud. Mõistlik on vaadata kaugemale puhtalt militaarsest tähendusest selles ühes sõjas. Rooma juhtkonnale oli selgeks saanud asjaolu, et nad on võimelised sõjaliselt sekkuma Itaaliast ka palju kaugemale. See on kahtlemata suur muutus võrreldes varasema poliitikaga, mis oli suuresti Itaaliale keskendunud. Rooma ja Kartaago olid nüüd täiesti selgelt üksteise suhtes vaenulikud, samas kui enne Esimest Puunia sõda võis neid ehk ainult rivaalideks pidada. See nägemus oli muutunud ning mõlemal poolel oli põhjust teist eksistentsiaalseks ohuks pidada. Seda arusaama on väljendanud juba 19. sajandi ajaloolane Theodor Mommsen oma teoses "Römische Geschichte".²⁸

Täiesti selge on see, et kõik ei sõltunud ainult Roomast. Kartaagol olid samuti oma selged huvid ning ka nemad olid valmis kasutama sõjalist jõudu nende kaitsmiseks. Goldsworthy üldistus sõjakast ja ohtlikust antiikmaailmast, kus oli palju sõjaliselt agressiivseid riike ja Rooma oli üks nende seast,²⁹ on täiesti loogiline. Tõenäoliselt arvasid kõik osapooled, et see oli vajalik sellises maailmas ellujäämiseks. Kõik see toimus enne igasuguseid rahvusvahelisi norme või mingisuguseid tänapäevaseid ideesid sellest, millistel alustel võib sõda pidada. Rooma ja Kartaago eksistentsiaalse iseloomuga konflikt jätkus pärast Esimest Puunia sõda ning väga selgeks sai ka see, et Kartaagol oli ka endal mängida aktiivne roll. Tegu ei olnud ainult Roomast sõltuva vastasseisuga. Kriitikud, kes tahavad mingisugust "kaitsva imperialismi" ideed ümberlükata argumendiga, et Rooma eliit oli ainult omakasu peal väljas,³⁰ asendavad ühe liigse lihtsustuse teisega. Esimese Puunia sõja näitel on näha, et eliit ise aitas oma rahadega Rooma riiki. Tegu oli väga kuluka ettevõtmisega, kus keegi ei saanud endale tagada mingisuguseid kasumeid. Rooma ekspansiooni ajalugu on nüansirohke ning katse seda seletada täielikult ainult ühe faktoriga ei ole ilmselt võimalik. Kõige olulisem

---

28 Mommsen, Theodor. History of Rome. Volume 2. New York: Scribner, Armstrong & co, 1874, lk 103-104.

29 Goldsworthy, lk 54-56.

30 Sidebottom, Harry. Roman Imperialism: The Changed Outward trajectory of the Roman Empire. Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte, bd. 54. H. 3, 2005.

on teada saada, kuidas roomlased võisid ise oma positsiooni maailmas näha. Lähtudes sellest, kuidas tänapäeval suhtutakse imperialismi või 20. sajandi alguses või 19. sajandil, ei vii kuidagi lähemale roomlaste tegutsemise mõistmisele ohtlikus antiikmaailmas.

Palgasõdurite sõda (240.-238. eKr), Liguuria sõda, Illüüria sõda (229.-228. eKr)

Palgasõdurite sõda oli konflikt, mis algas praktiliselt kohe pärast Esimest Puunia sõda ning konflikti osapoolteks olid peamiselt Kartaago ja nende mässavad palgasõdurid. Kartaago juba mainitud majanduslikest raskustest ja sisemistest pingetest ajendatuna kaotas see riik täielikult kontrolli oma sõjaväe alustala üle, milleks olid erinevad palgasõdurid väga erinevatest kohtadest nagu näiteks Gallia ja Liibüa. Kartaagolased olid ka ise saanud aru, et sellise palgasõdurite armee kasutamine on problemaatiline ning seega oli just paljurahvuslus nende kasuks. Paljurahvuslus pidi takistama palgasõdurite omavahelist suhtlust, mille abil igasugused vandenõud oleksid rohkem toetajaid leidnud.³¹ Ebalojaalsuse märke oli näha juba sõjas Roomaga, kui mitmed üksused arutasid salaja roomlaste poolele üle minemist.³² Oli täiesti selge, et palgasõduri peamine motivatsioon on raha, ning polnud erilist vahet, kelle käest see tuleb. Tugevamale poolele üle minnes oleks ka väiksem võimalus lahingus hukkuda. Minnes ajas jälle tagasi Esimese Puunia sõja rahulepingu juurde, võib selles näha nii Rooma katset Kartaagot majanduslikult õõnestada kui ka enda rikkust suurendada. Rahulepingu tingimustega Roomale määratud kontributsioon täitis tegelikult mõlemat funktsiooni, seega pole sellise lepingu sõlmimine üllatav. Nagu juba varem mainitud, seda lepingut ka karmistati nõudes rohkem raha vähema ajaga. Roomlased pidid teadma, millises seisus Kartaago sõjavägi ja riik olid, sest juba sõja ajal üritasid nad palgasõdureid enda poolele tõmmata. Teades, et vaenlase sõjavägi koosneb palgasõduritest oleks igati loogiline mõelda, et majanduslikud raskused teevad selle probleemi veel hullemaks. Tõenäosus, et selle ülestõusu taga oli Rooma ei ole tegelikult antiikallikate põhjal tõestatav, kuid seda ei saa kindlasti välistada. Vaadates sündmuste käiku on Rooma roll pigem väga suur kui täiesti olematu.

Palgasõduritel oli kaks peamist juhtfiguuri, kelle Polybios välja toob. Üks

---

³¹ Polybios 1. 67-68.

³² ibid. 1. 43.

nendest oli liibüalane Mathos ja teine oli põgenenud Rooma ori Spendius. Spendiusse kohta on üllatavalt palju detaile teada, arvestades tema madalat päritolu ja näilis sidemete puudumist Rooma riigiga. Näiteks on teada, et ta oli pärit Campaniast.³³ Ta oli üheks selle konflikti peamiseks väejuhiks, seega tema isik on kahtlemata oluline ning väärib vähemalt mainimist. Ilmselt ei ole tõendeid, et tal endal oleks olnud mingisugused lähedased sidemed Rooma riigiga, kuid selles konfliktis on näha väga suurt Rooma mõju. Mathose ja Spendiusse juhitud ülestõus leidis aset Põhja-Aafrikas ja nende kahega seotud sõjategevus oli selle geograafilise regiooniga piiratud. Roomlased tegelikult varustasid neid mässajate vägesid enda laevadega. Kartaagolased vangistasid ligi 500 roomlast, kes üritasid seda operatsiooni läbi viia.³⁴ Polybiose kirjeldus antud intsidendist jätab mulje, et need olid mingisugused iseseisvad kaupmehed ning Rooma oli huvitatud headest suhetest Kartaagoga. See on väga ebatõenäoline selgitus sündmustele, sest praktiliselt ükski riik ei laseks tavalistel kaupmeestel varustada mässajaid, kes tegutsevad riigi vastu, millega tahetakse hoida häid suhteid. Raske on uskuda, et Rooma ei kontrolliks nii olulist valdkonda nagu välispoliitilised suhted Kartaagoga ja laseks tavalistel kaupmeestel riigi poliitikat suunata. Suurema tõenäosusega oli see Roomast juhitud ettevõtmine, mida oli raskem riigile omistada, kui oleks olnud juhul, mil varustamisega oleks tegelenud Rooma merevägi. Muidugi nii Rooma ja Kartaago teaksid, mis tegelikult toimub, kuid neil oli ka selge, et Kartaago ei saa Roomaga sõdida samal ajal kui ollakse konfliktis nende palgasõduritega. Palgasõdurite toetamine oleks Rooma perspektiivist vaadatuna ideaalne ettevõtmine. Neil oli võimalik õõnestada oma vaenlast praktiliselt millegagi riskimata. Ainukesed roomlased, kellele olukord problemaatiliseks kujunes, olid need 500, kes olid Kartaagos vangis.

Olukord lahendati diplomaatiliselt ning vangid vabastati pärast läbirääkimisi. Pärast neid arenguid leidis aset järgmine Rooma seotust kinnitav sündmus. Põhja-Aafrika ülestõusu järgselt olid ka Sardiinia palgasõdurid kartaagolaste vastu mässu alustanud. Need Sardiinia mässulised olid väga edukad ning pakkusid Roomale, et nad

---

³³ Polybios 1. 69.

³⁴ ibid. 1. 83.

okupeeriksid Sardiinia. Roomlased väidetavalt keeldusid sellest ettepanekust alguses, kuid hiljem siiski väga agressiivselt viisid oma väed Sardiiniasse. Kartaagolased küll protestisid, kuid ei olnud võimelised midagi selle invasiooni vastu tegema. Rooma sõjakuulutus lõpetas dispuudi Sardiinia üle üsna kiiresti, sest Kartaago alistus koheselt ning pidi juba Esimesest Puunia sõjast saadud kohustustele veel lisama. Nad pidid maksma veel 1200 talenti. Kartaago sõda palgasõduritega lõppes mässuliste kaotusega pärast 3 aastat ja 4 kuud sõjategevust ning mässuliste kaks peamist juhti Mathos ja Spendius hukati.³⁵

Rooma ja Kartaago suhete koha pealt ning Rooma strateegia koha pealt on see konflikt väga informatiivne. Me näeme selgelt, et Rooma vabariik kasutab Kartaago vastu meetmeid, mis ei liigitunud tavalise sõjapidamise alla, kuid täitsid kindlat eesmärki. Selleks eesmärgiks oli Kartaago võimu nõrgestamine ning Rooma võimu suurendamine selle arvelt, millega saadi ka suurepäraselt hakkama. Esimese Puunia sõja järgselt oli tekkinud soodne strateegiline olukord, mis võimaldas aina pinget juurde lisada ilma enda sõjaväge ohtu panemata ja seda kasutati maksimaalselt ära. Roomlased olid ainuke osapool, kes sellest konfliktist midagi võitsid ning selle taga võib näha ainult nende enda hästi planeeritud tegutsemist, mis võimaldas toetada nii ülestõusnuid kui ka vallutada Sardiinia ilma vastupanuta. Strateegilises perspektiivis näitas see roomlaste valmisolekut pikaajaliseks konfliktiks Kartaagoga, sest see riik oli vaatamata keerulistele aegadele ikkagi mõjuvõimas, nagu hilisemad konfliktid seda kinnitavad.

Rooma oli sõjaliselt aktiivne ka teistes piirkondades ja erinevate oponentide vastu, kuid need olid võrreldes Kartaago konfliktiga palju vähem mastaapsed. Nendes olid roomlaste vastaseks liguurlased, gallialased ja illüürlased. Liguurlased elasid Alpide jalami lähedal. Nende hõimud said roomlastelt lüüa ja see polnud väga ulatuslik konflikt arvestades sõnanappust, millega näiteks Florus sellega seonduvat kirjeldab.³⁶ Kirjeldades konflikti Alpide lähedal elavate gallialastega jäävad detailid samuti ligikaudu samale umbmäärasele tasemele. Teada on, et gallialased olid füüsiliselt

---

³⁵ Polybios 1. 83.; 86-88.

³⁶ Florus 1. 19.

tugevad sõdalased, kuid said roomlastelt lüüa.³⁷ Näha on, et Rooma sõjavägi tegutses ka väiksema tähtsusega rinnetel, kus ei olnud nii palju kaalul. Illüüria sõda, mis paigutus samuti ligikaudu samasse ajaperioodi oli hoopis teistsuguse mastaabiga. Rooma ajaloolased nagu Florus on sageli gallialaste ja muude barbaarsete vaenlaste suhtes üleoleva suhtumisega, kuid see ei pruugi olla kaasaegsete komandöride arusaam jõujoontest. Täiesti võimalik, et tegelikkuses nähti vaenlases suuremat ohtu ja ajaloost on teada mitmeid kordi, kus sellised barbarid Rooma leegionid lahingus täielikult purustavad. Antud 3. sajandi eKr keskpaiga kokkupõrgetele pööratakse nii vähe tähelepanu, et nende kohta saadav info Rooma strateegia osas puudutab pigem asjaolu, et tuli arvestada ka põhjast tuleva ohuga. Florus üritab enda kirjelduses anda sellele religiooset dimensiooni, just nagu oleksid barbarid tahtnud oma sõjajumalale meelejärele olla.³⁸ Kuigi selles pole iseenesest midagi üllatav, sest põhjas asuvad barbarid olid tuntud faktor Itaalia võimuvõitluses, mille heaks tõendiks on keldi pealiku Brennuse sõda Rooma vastu 4. sajandi alguses eKr, mille käigus isegi okupeeriti Rooma linn.³⁹ Riik aga jäi püsima ning õppis oma vigadest. Illüüria konflikt on aga palju paremini kirjeldatud ning tõenäoliselt on detailsem kajastus tingitud selle tähtsusest ajaloolaste silmis. Illüüria oli riik, mis asus otse Itaaliast idas Aadria mere ääres. Regioonid olid konfliktid erinevate osapoolte vahel, kuid Rooma sekkumine seal oli erakordne. Väidetavaks põhjuseks oli Illüüria kuninganna Teuta röövretked Itaalia rannikul, mida süvendas Rooma saadiku tapmine, kes saadeti Illüüriasse olukorra üle järelepärimisi tegema.⁴⁰ Detailid võivad ka ebatäpsed olla, sest raske on uskuda, et päris täpselt teati, millest saadikud valitsejaga rääkisid.

Igatahes esitleb Polybios Illüüria interventsiooni kui sõda, mille põhjustajaks on kuninganna Teuta oma vääritu ja agressiivse käitumisega.⁴¹ Seda ei tasu puhta tõena võtta, ehkki mingit rolli võisid need asjaolud mängida. Arusaamatu on see, miks Illüüria valitseja ründas endast palju tugevamat vastast ja tappis viimase saadiku? Selline

---

37 Florus 1. 20.

38 ibid.

39 Plutarchos, Camillus. 22.

40 Polybios 2. 8.

41 ibid.

tegevus pole ratsionaalne, kuid välistada seda võimalust ei saa. Rooma tegevus Illüürias oli paljuski seotud ühe kindla isiku tegevusega, kellega neil olid kontaktid. Selleks oli Pharose valitseja Demetrios, kes tegi Illüürlastega koostööd ning juhtis teatud vallutatud aladel Illüürlaste garnisoni. Ta oli samal ajal suhtluses ka Roomaga, mille põhjustas tema kartus kuninganna Teuta suhtes. Igatahes lubas ta roomlastele üle anda alad, mille Illüürlased olid andnud talle garnisoniks. Sellele järgnes Rooma sõjaline operatsioon Illüüria aladele, millesse olid kaasatud nii Rooma laevastik kui ka armee.⁴² Relvastatud konflikt Illüüria vastu oli jõuvahekorra poolest väga tugevalt roomlaste kasuks. Kirjeldatust jääb mulje, et välja arvatud üksikud juhud, ei suutnud illüürlaste sõjavägi Rooma omale erilist vastupanu osutada. Mitmed Illüüria linnad alistusid ilma võitluseta, kuigi ühes kokkupõrkes kaotasid roomlased ka üsna palju vägesid.⁴³ Lõpplahendust see aga ei mõjutanud ning Teuta oli selle sõja kaotaja. Rooma konsul Fulvius sõitis suurema osaga väest Rooma tagasi. Teine konsul Postumius jäi Epidamnosesse talveks valvama alistunud hõime. Teutaga sõlmiti rahuleping, mille alusel ta nõustus maksma tribuuti ja talle jäi ainult väike osa Illüüriast ning õigus Lissusest kaugemale ainult kahe relvastamata alusega sõita. Postumius saatis Aiatoolia ja Ahhaia liitude juurde saadikud, kes seletasid neile sõja põhjuse ning miks roomlased olid Aadria mere ületanud ja rääkisid, millise lepingu nad olid illüürlastega sõlminud. Roomlased saatsid saadikud ka Ateenasse ja Korinthosesse, kus neil lubati osaleda Isthmose mängudel.⁴⁴

Illüüria sõja kulgu ja tulemusi nähes ei ole suuremat põhjust kahelda motivatsioonides, mida Polybios omistab Rooma vabariigile. Tegu ei olnud katsega seda ala sõjaliselt otse endale allutada, sest seda ei tehtud vaatamata suurele sõjalisele edule. Küll aga on näha soovi tõsta Rooma mõjuvõimu ka Kreeka piirkonnas. Seda tõendavad Rooma tihedad sidemed Pharose Demetriosiga, mida kasutati interventsiooni puhul ära. Demetrioze võimu alla andsid roomlased märkimisväärse osa territooriumist, mille nad olid okupeerinud. Suhtlus erinevate Kreeka riikide ja liitudega näitas samuti suurenevat huvi selle regiooni vastu. Lisaks näitas laevastiku kasutamine, et sellest väeliigist oli

---

⁴² Polybios 2. 8-11.

⁴³ ibid. 2. 11.

⁴⁴ ibid. 2. 12.

saanud oluline osa Rooma strateegilistest kalkulatsioonidest, mis võimaldas Itaaliast järjest kaugemale jõuga ja diplomaatiaga sekkuda. Oluline on mõista ka geopolitiilist olukorda üldisemalt Vahemere lääneosas, mis võis mõjutada otsust sekkuda Illüürias. Roomal olid pingelised suhted nii Kartaagoga kui ka põhjas asuvate keldi hõimudega. Mõlemad olid Rooma jaoks tugevad vastased. Illüüria seda nii suurel määral ei olnud, kuid igatahes oli neil võime olla Rooma jaoks ebameeldiv faktor. Kindlasti taheti vältida olukorda, kus sõjas näiteks keltidega või kartaagolastega tuleks veel muretseda mingi Illüüria röövretke pärast. Rooma huvides oli kahtlemata sellise stsenaariumi vältimine, kuid selle teostamiseks ei pöördutud alguses sõjalise lahenduse poole. Saadikute saabumine Illüüriasse näitas, et otsiti esmalt diplomaatilist kokkulepet ning selle nurjumisel kasutati eesmärgi täitmiseks sõjalist jõudu. Eesmärk ei olnud Illüüria territooriumit annekteerida, sest seda ei tehtud vaatamata kõigile võimalustele. Suur osa Illüüria territooriumist oli okupeeritud, aga see jäeti lihtsalt Pharose Demetriosele, samal ajal kui Rooma väed toodi Itaaliasse tagasi. Antud näite põhjal võime järeldada, et Roomal ei olnud enne Teist Puunia sõda territoriaalseid nõudmisi Kreeka piirkonnas. Samas on näha Rooma huvi piirkonna vastu, millele viitas diplomaatiliste suhete arendamine erinevate Kreeka liitudega ja ka Pharose Demetriose värbamine on taolise huvi silmapaistev näide. Suurema mõjuvõimuga tekkisid ka uued võimalused kasulikuks välissuhtluseks.

Pärast Illüüria olukorra lõpplahendust sai üks eelmainitud ohustsenaariumitest teoks. See kujutas endast tohutut keldi hõimude pealetungi Põhja-Itaalias pärast Rooma sõjaretke sellesse piirkonda. Oma olemuselt polnud see uus konflikt ning seda tõendavad varem mainitud kokkupõrked Itaalia põhjaosas. Rooma oli uue sõja jaoks valmistudes teinud diplomaatilisi samme enda positsiooni parandamiseks. Kartaagoga sõlmiti kokkulepe, mille kohaselt kartaagolased nõustusid Hispaanias asuvat Ebro jõge mitte ületama.⁴⁵ Rooma alustas pärast lepingu sõlmimist sõjategevust Põhja-Itaalia hõimude vastu.⁴⁶ Jällegi kasutati diplomaatiat, et luua enda jaoks soodsam olukord, kuid selle positiivsed tulemused on küsitavamad kui Illüüria puhul. Kartaago huvides ei

---

⁴⁵ Polybios 2. 13.

⁴⁶ ibid.

olnud kindlasti seda kokkulepet täita arvestades halbu suhteid nende kahe riigi vahel. Hispaania oli piirkond, milles kartaagolased olid saavutanud edu nii diplomaatiat kui ka militaarseid meetmeid kasutades.⁴⁷ Rooma poolt oli juba sellise ettepaneku tegemine märk sellest, et kavatsetakse sõda alustada ning selle jaoks oleks vaja, et Kartaago ei sekkuks ja Rooma nõrkus oleks ka Kartaagole selge. Riigil ei olnud otstarbekas taolist informatsiooni enda vastastega jagada. Antud juhul tunduks, et Kartaagole tehti teatavaks põhimõtteliselt parim aeg sõjaks Rooma vastu, sel ajal kui roomlased on mujal hõivatud. Kui selline diplomaatiline kokkulepe tõesti tegelikkuses täpselt nii aset leidis, siis võib seda pidada välispoliitiliseks veaks. Polybios ütleb, et keldi hõimude suur vägi võis olla üheks põhjuseks, miks Kartaago vägede komandör Hannibal otsustas Rooma vastu sõda alustada. Sõda gallialaste ja teiste keldi hõimude vastu oli suure kaaluga vastasseis. Keltide väed olid ühel hetkel Clusiumi juures, mis oli Roomast 3 päeva kaugusel.⁴⁸ Tegu oli kahtlemata Rooma perspektiivist vaadatuna väga tõsise ohuga, mis vajas kiiret ja otsustavat lahendust. Lahendus saavuti suures lahingus keltide vastu, mille Rooma väed võitsid, võttes vangi umbes 10000 meest ning vastaste poolel hukkus umbes 40000. Kuningas Concolitanus võeti vangi, teine kuningas Aneorestes pääses.⁴⁹

Pärast seda tungis Rooma konsul Liguuriasse ja boii hõimu territooriumile Põhja-Itaalias ning rüüstas seda. Järmisel aastal tungisid konsulid Gaius Flaminius ja Publius Furius keltide aladele läbi Anarese territooriumi, mis on praeguse Marseilles lähedal. Pärast sõjategevust mitmete erinevate hõimude vastu, saatsid keldid oma saadikud sooviga rahu sõlmida. Uued konsulid Marcus Claudius ja Gnaeus Cornelius soovitasid, et nendega ei sõlmitaks rahu. Nad tungisid keltide territooriumile ja piirasid seal Alpide ja Po juures ühte linna nimega Acerrae. Roomlased vallutasid selle linna, mille järel keldid taganesid Mediolanumi. Gnaeus Corneliuse juhtimisel see linn vallutati. Tulemusena lõppes sõda, kus oli rohkem ohvreid kui praktiliselt üheski eelenevas sõjas vähemalt Polybiose andmetel. Ta võrdleb seda konflikti Pärsia

---

47 Polybios 2. 1.

48 ibid. 2. 31.

49 ibid. 2. 24- 25.

invasiooniga Kreekasse ja gallialaste invasiooniga Delfisse. Ta ütleb, et barbarid ei oska kalkuleeritult sõda pidada ning vastandab neid Roomaga.⁵⁰

---

⁵⁰ Polybios 2. 35.

Teine Puunia sõda (218.-201. eKr)

Teine Puunia sõda oli teine suur sõjaline konflikt Rooma ja Kartaago vahel. Eelnevalt toimunu põhjal polnud selle puhkemine üllatus. Nagu juba mainitud, olid pinged nende kahe riigi vahel pidevalt õhus ning ei ole võimalik rääkida mingisugusest usaldusest, mis oleks võinud konflikti ära hoida. Selgelt nähti üksteist eksistentsiaalse ohuna ning üritati oma positsiooni selleks paratamatuks kokkupõrkeks ettevalmistada. Rooma kasutas Esimese Puunia sõja järgset perioodi Kartaago õõnestamiseks. Palgasõdurite sõja ajal ning neutraliseeris nii põhjas asuvad keldi ohu ja Illüüria ambitsioonikad mereretked. Alles jäi ainult üks oluline rivaal, milleks oli iseenesest mõistetavalt Kartaago riik, mis üllataval kombel oli pärast lüüasaamist Esimeses Puunia sõjas oma positsiooni hoopis parandanud, mitte pidurdamatult oma võimu kaotanud. Kartaago oli Hispaanias olnud väga edukas oma territooriumi laiendamisel, mille eest oli suuremalt jaolt vastutav väejuht Hasdrubal, kes oli hõivanud Hispaanias alasid kasutades pigem diplomaatilisi meetmeid kui sõjalist jõudu.⁵¹ Roomlased olid Hasdrubaliga läbirääkimisi pidades pikendanud lepingut, mis ei lubanud Kartaagol ületada Ebro jõge Hispaanias ning leping seadis nüüd Roomale samad piirangud. Samuti lepidi kokku selles, et Saguntumi linn Hispaanias jääb iseseisvaks.⁵² Põhimõtteliselt tähendas see, et mõlemad riigid lubasid seda mitte vallutada ning see oleks pidanud funktsioneerima piirina, mis mõlemale osapoolale sobiks.

Rooma tegevusest pärast Esimest Puunia sõda võib jääda mulje, et see oli läbimõeldud strateegia kogu oma võimekuse suunamiseks Kartaago vastu enne mida tuleks teised välisjõud nagu keldid ja illüürlased kõrvale tõrjuda. See on loogiline strateegia, sest Kartaago oli selgelt kõige tugevam ja võimekam nendest Rooma vaenlastest. Selle riigi vastu tegutsemine nõudis palju rohkem jõudu ja ressursse kui näiteks lühike sõjaretk Illüüriasse, mis kohtas vähest vastupanu. Keldid omakorda olid võimelised suuri vägesid otse Rooma linna vahetusse lähedusse mobiliseerima, kuid

---

⁵¹ Titus Livius 21. 2.

⁵² ibid.

tuleb silmas pidada, et tegu oli paljude erinevate hõimude ühendusega, mis muutis selle keltide jõu üsnagi olukorrast sõltuvaks. Rooma Kartaago vastane strateegia oli iseenesest täiesti mõistlik ja loogiline, kuid lõppkokkuvõttes Teises Puunia sõjas see Roomale väga suurt eelist ei loonud. Ideaalis oleks senat otsustanud ise, millal nad seda sõda alustavad, ning kindlasti oleksid sõda hoolikalt planeerinud, et tagada selle edukas käik. Teise Puunia sõja puhul jäi see valik tegelikult hoopis Kartaago kätte, kes Hannibali juhtimisel tõesti üllatasid Rooma senatit ning panid senaatorid väga keerulisse olukorda. Teise Puunia sõja ajendiks oli Saguntumi ründamine Kartaago poolt, kuid see ei olnud põhjus ning ka Polybios mõistab selle episoodi tähtsust ainult ajendina.⁵³ Saguntum iseenesest ei olnud mingisuguse tähtsusega, sest see on ainult üks linn. Oluline on selle puhul ainult see, kuidas kaks suurriiki olid seda kasutanud vastastikkuste ambitsioonide hindamiseks. Mõlemale oli selge, et Saguntumi vallutamine oleks praktiliselt sõjakuulutus teise vastu. Antud regioonist oli saanud mõõdupuu välispoliitliste soovide hindamiseks. Nende hindamine muutus aga Hannibali tegeliku rünnaku puhul Saguntumile väga raskeks, sest selle asjaolud olid Roomlastele segased. Titus Liviuse väitel oligi see Hannibali plaan. Ta olevat meelega sõdinud erinevate hõimude vastu samas piirkonnas, kus ka Saguntum asus ning hakkas ka õhutama tüli Saguntumi ja nende naaberhõimu vahel.⁵⁴ Väga raske on uskuda, et roomlastel olnuks mingigi võimalus samal ajal teada, et selline tüliõhutamise plaan eksisteerib. Tõenäoliselt arusaam sellest plaanist oli nende hilisem tõlgendus, mis hiljem Rooma ajaloolaste tekstidesse edasi kirjutati.

Teise Puunia sõja alguse tagamaade mõistmisel on tegelikult kahe Rooma ajaloolase Titus Liviuse ja Polybiose suur erinevus. Titus Liviuse versioon on järgnev ning oluline on märkida, et tema eluaeg oli paar sajandit pärast Polybiost ning ka Teist Puunia sõda. Liviuse andmetel teated Hannibali sõjategevusest jõudsid ka Rooma läbi Saguntumi saadikute. Senaatorid tahtsid otsida diplomaatilist lahendust ning plaanisid saata enda saadikud Hannibaliga kohtuma ja kavatsesid teda ka ametlikult hoiatada, kui see vajalik peaks olema. Varsti pärast seda tuli senatisse veel teateid sellest, et Hannibal

---

⁵³ Polybios 3. 6.

⁵⁴ Titus Livius 21. 5-6.

oli asunud Saguntumit piirama. See teade sundis Rooma juhtkonda kiirelt otsutama ning võimalikke vastuseid lepingu rikkumisele oli mitmeid. Juhtumit hakati senatis uuesti arutama, mõned soovisid saata konsulid Hispaaniasse ja Aafrikasse sõdima nii maal kui merel, teised tahtsid kogu väe suunata Hispaaniasse Hannibali vastu, kolmandad arvasid, et sellisesse konflikti ei saa kergekäeliselt minna ning soovitasid oodata kuni saadikud Hispaaniast tagasi jõuavad. Viimane kõige turvalisem ettepanek leidis edu. Saadikud Publius Valerius Flaccus ja Quintus Baebius Tamphilus saadeti esmalt Hannibali juurde ja kui ta ei nõustu sõjategevust lõpetama, siis pidid nad minema edasi Kartaagosse, et nõuda väejuhi vahistamist lepingu murdmise pärast.⁵⁵

Polybios suhtub väga kriitiliselt mitmesse erinevasse allikasse, kelle hulgas on näiteks Rooma annalistist senaator Fabius Pictor, kes väitis, et suurem osa kartaagolastest oli sõja vastu ning üldiselt taheti sõda ära hoida. Fabius olevat küll sündmuste kaasaegne kirjutaja ning senaator, kuid tema autoriteeti ei tasuks Polybiose sõnul ületähtsustada nagu mitmed autorid on seda teinud.⁵⁶ Tema kriitika alla satuvad ka kaks autorit nimedega Chaeras ja Sosylus, kelle sulest paistab pärinevat informatsioon suurest debatist, mis pärast Hannibali sõjategevust Saguntumi vastu senatis aset leidis. Polybiose arvates on ebaloogiline asjaolu, et roomlased hakkasid arutama selle üle, kas minna sõtta või mitte aasta pärast seda, kui olid juba andnud Saguntumile julgeoleku garantii.⁵⁷ Igatahes on selge, et kahe erineva perioodi ajaloolase teostes on suur erinevus selles, kuidas Hannibali tegevus mõjutas Rooma strateegiat. Titus Livius teoses on stsenaarium senati arutelust ning erinevatest võimalustest olemas, samas kui Polybios ütleb, et sellist arutelu ei oleks hakatud pidama. Küsimusele kummal õigus on ei saa kindlasti põhjapanevalt vastata, nagu me ei saa teada kunagi kõiki detaile ega motivatsioone antud sõja puhul. Siiski on võimalik teha mõlema narratiivi puhul loogilisi järeldusi, mis ei välista teineteist ning aitavad paremini mõista Rooma strateegiat. Väga tõenäoliselt mingisugune arupidamine senatis siiski aset leidis, sest sõja ja rahu küsimus nõuab tõsist analüüsi ning igal juhul kalkuleeritud tegutsemist.

---

⁵⁵ Titus Livius 21. 6

⁵⁶ Polybios 3. 8-9.

⁵⁷ ibid. 3. 20.

Raske on mõista, miks Polybios selle täielikult välistab, kuna selliste riiklikult oluliste küsimuste arutamine ongi tegelikult senati ülesanne ning selles üsnagi suures seltskonnas oli kindlasti paljude erinevate vaadetega poliitikuid. Muidugi ei tähenda see, et esitati täpselt sellised ettepanekud nagu Liviuse narratiivis on välja pakutud, kuid seegi pole võimatu. Üldjoontes võib hinnata, et see allikate sisuline erinevus ei mõjuta arusaama Rooma tegevusest Teise Puunia sõja alguses. See, et Rooma oli antud sõjaks halvasti ettevalmistatud ning vahepeal oli nende välispoliitikas midagi valesti läinud ilmneb juba asjaolust, et umbes samal ajal kui Hannibal Hispaanias Kartaago valdusi laiendas, oli Rooma vabariik sõjas Pharose Demetrioosiga, sama tegelasega, keda nad olid sõjaliselt toetanud Illüüria sõja kuninganna Teuta vastu.⁵⁸ Polybios ütleb, et see oli põhimõtteliselt Demetrioosi oportunism, mis vihjab sellele, et ta oli teadlik Kartaago ja Rooma vahel kasvavatest pingetest.⁵⁹ On selge, et kes iganes Roomas oli vastutav informatsiooni eest, mille alusel Demetrioosile suured osad Illüüriast anti, ei olnud endale ega ka Rooma otsustajatele selgeks teinud kellega täpselt tegemist on, mis on üllatav, sest Illüüria sõja puhul näeme Demetrioosi väga tihedaid sidemeid Roomaga. Rooma vabariigi õnneks suutis konsuli juhitud armee Pharose Demetrioosi väed tema pealinna juures puruks lüüa.⁶⁰

Saguntumi ründamine saigi lõpuks ajendiks, mis kaks Vahemere suurriiki Teise Puunia sõtta viisid. See tegu annab meile ilmselt rohkem infot Kartaago strateegia ja korralduse kohta, kui võiks vaid esmapilgul arvata. Selleks tuleb vastata mõnele küsimusele. Miks rünnata Saguntumit kui sihtmärk kui tegelikult kavatseti sõdida Rooma vastu? Sellel pole tegelikult otsest sõjalist põhjust, sest tegu oli iseeseisva üksusega Hispaanias, kus Rooma sõjalist kohaolekut tegelikult ei olnud. Pigem tuleb vaadata Kartaago sisepoliitikat antud kampaania paremaks mõistmiseks. Riigi sisepoliitika kirjeldusest jääb mulje, et Hannibal võis arvata, et suur osa Kartaago olulistest poliitikutest võis tahta hoida rahu ning sõda vältida. Ta olevat selle pärast nii mures olnud, et andis käsu enda saadikutele minna Kartaagosse enne kui Rooma

---

⁵⁸ Polybios 3. 18.

⁵⁹ ibid.

⁶⁰ ibid. 3.19.

saadikud sinna jõuavad ning hoida ära nende leebumine sõja suhtes.⁶¹ Kartaago nõukogus olevat tõesti aset leidnud vaidlus selle sõja üle, milles nõukogut toetas suuresti sõda, vaid Hanno olevat selle vastu olnud ning soovitanud Roomasse saata saadikud ja ka Hannibal roomlastele üle anda selle rikkumise pärast.⁶² Kui uskuda väidet, et Kartaagos oli teatav vastuseis Hannibali ambitsioonidele Rooma suhtes siis muutub tema rünnak Saguntumi vastu palju lihtsamalt seletatavaks. Arvestades seda, et Hannibali tegevusel oli väga suur roll Teise Puunia sõja alustamisel on väga tõenäoline, et osa tema kalkulatsioonist puudutas ka selle sõja propageerimist Kartaago poliitilisele eliidile. Saguntumi ründamine praktiliselt sunniks riigi Roomaga sõtta. Isegi, kui suur osa kartaagolastest oleks selle vastu. Neil poleks muud valikut kui Hannibali toetada, sest sõda Roomaga ei saa juba oma olemuselt olla piiratud. Mõlemad riigid olid selleks liiga võimekad, et rääkida võiks piiratud konfliktist. Teine põhjus, miks alustada sõda Saguntumi vallutamisega oleks enda võimubaasi laiendamine Hispaania aladel, mis lepinguga olid enne ekspansiooniks keelatud. Samuti oli Hannibali strateegia suureks osaks liitlaste värbamine Rooma vaenlaste seas ning nende kasutamine Itaalia vabastamiseks Rooma võimu alt kui uskuda Polybiose kirjeldust tema motivatsioonidest.⁶³ 2. Puunia sõja algatanud rünnak Rooma liitlase vastu oleks ka hea propaganda saavutus, mis kajastuks kõigi huvitatud osapoolte aruteludes ning annaks neile põhjuse Kartaago poolele üle minna.

Kartaago praktilised probleemid olid ka kindlasti põhjuseks, miks see algas just Hispaania sündmustega. Hannibali ideaalne sõda Rooma vastu näeks kindlasti välja teistsugune kui vaevaline teekond läbi vaenulike hõimude territooriumi trotsides erinevaid rünnakuid ning olles lõpuks sunnitud ületama oma elevantidega Alpid.⁶⁴ Muidugi oleks iga väejuht parema meelega vältinud selliseid liigseid raskendavaid asjaolusid, kuid see oli lihtsalt paratamatu strateegiline olukord, mis ei võimaldanud palju lihtsamat otsest teed Rooma vastu. Põhjustena võime näha kaotust Esimeses Puunia sõjas, kus kaotati oma mõjuvõim Sitsiilias ning totaalne mereline ülemvõim.

---

61 Titus Livius 21. 8.

62 ibid. 21.10.

63 Polybios 3. 85.

64 ibid. 3. 50-56.

Mõlemad faktorid mängivad nüüd Teises Puunia sõjas väga suurt rolli.

Sõja detailne käik on meil antiikautorite andmete põhjal hästi teada ning sellesse ei ole vaja põhjalikult süveneda, et strateegiat mõista. Üldjoontes võib öelda, et Hannibalil õnnestus oma piiratud võimalustega toime tulla, kuna ta suutis Itaaliasse viia väga suure osa sõjaväest, kuigi see oli raskendatud. Propaganda ja diplomaatia rindel oli tema sõjakäik väga edukas suutes enda poolele üle tuua paljud keldi hõimud ning ka erinevad Rooma liitlased.⁶⁵ Teises Puunia sõja ajal sõlmisid Kartaago ja Makedoonia sõjalise liidu Rooma vastu ning Esimese Makedoonia sõja sündmused andsid konfliktile veel suurema dimensiooni. Lahinguväljal oli Hannibal väga edukas⁶⁶ kuni Zama lahinguni, mis lõplikult Kartaago jõu murdis ning viimasele karmid rahutingimused kehtestas.⁶⁷ Mida ütleb see konflikt meil Rooma strateegia kohta? Sõjaaegne tegevus näitab meile pigem seda, et riigi juhtimine sellistes erakordsetes tingimustes toimus siiski edukalt. Erinevus varasematest konfliktidest alates Esimesest Puunia sõjast puudutab kindlate isikute nagu näiteks Fabius Maximuse esiletõusu. Fabius Maximus valiti senatis diktaatoriks pärast Gaius Flaminiuse hävitavat lüüasaamist ning ta kasutas sõjas strateegiat, mis vältis otseselt suuri lahinguid ning keskendus pigem vaenlase ressursside vähendamist.⁶⁸ Senati ja teatud kõrgetel positsioonidel asuvate poliitikute vahekord tundub kalduvat mõne tähtsa isiku kasuks ning senati kui institutsiooni kahjuks. Scipio tundub näiteks praktiliselt iseseisvalt Kartaagole rahutingimusi pakkuvat.⁶⁹

Teine Puunia sõda lõppes Kartaagole palju karmimate rahutingimustega kui seda olid Esimese Puunia sõja tingimused. Pärast roomalaste jaoks edukat Zama lahingut Põhja-Aafrikas, seadis Rooma vägede juht Scipio tingimused rahuks. Scipio rahulepingu tingimuste kohaselt jäid Kartaagole rahulepinguga alles kõik linnad, mis tal varem olid Aafrikas. Kartaagolastele jäi ka õigus valitseda vastavalt enda seadustele. Kartaagolased pidid üle andma kogu laevastiku peale 10 laeva ja kõik elevandid.

---

⁶⁵ Polybios 3. 34, 67.

⁶⁶ ibid. 3. 90.

⁶⁷ ibid. 15. 5-18.

⁶⁸ Plutarchos, Fabius Maximus. 5.

⁶⁹ Polybios 15. 18.

Kartaago ei tohtinud sõdida ühegi riigiga väljaspool Aafrikat ning seal sõdimiseks pidid nad küsima roomlaste luba. Nad pidid taastama võimule Numiidia valitseja Massinissa ning kõik vara, mis oli talle või tema esivanematele kuulunud tuli tagastada. Nad pidid maksma 50 aasta jooksul 10 000 Euboia talenti, makstes 200 talenti igal aastal. Kartaago oli sunnitud andma roomlastele ka 100 vangi Rooma väejuhi valikul.⁷⁰ Teine Puunia sõda murdis Kartaago kui riigi, mis suutis Vahemere võimuvõitlustes kaasa rääkida. Kaotati alad Hispaanias, mis moodustasid suure osa riigi võimubaasist ja suured majanduslikud kohustused, mis neile asetati raskendasid igasugust taastamistööd. Riigi välispoliitika oli nüüd praktiliselt Rooma dikteerida ning sõjalist võimekust piirasid nüüd rahulepingu tingimused. Rooma vaatepunktist oli tegu kahtlemata sobiva tulemusega, mis praktiliselt tegi lõpu sellele, et Rooma võis pidada Kartaagot endale eksistentsiaalseks ohuks. Selle riigi näol oli nüüd tegu ainult kohalike Põhja-Aafrika ambitsoonidega poliitilise üksusega.

---

⁷⁰ Polybios 15. 18.

Esimene Makedoonia sõda (214.-205. eKr)

Rooma oli Teise Puunia sõja kestel veel seotud ka Kreekas toimuvata sündmustega, mille võtmeteglaseks oli juba varasemalt mainitud Pharose Demetrios, kes nagu hästi teada oli algselt roomlaste soosik Esimese Illüüria sõja ajal, kus ta oli algselt Illüüria kuninganna Teuta poolel ning haldas erinevaid alasid Illüürias tema võimu all. Täiesti selged olid tema lähedased sidemed Roomaga, mis võimaldasid tal pärast viimaste sõjalist sekkumist saada võim suure osa Illüüria territooriumi üle. Teise Puunia sõja alguses sai juba varem oportunismiga silmapaistnud Demetrios võimaluse roomlaste arvelt enda mõjuvõimu tõsta. Tema sõda Rooma vastu oli täielik läbikukkumine, mis lõppes tema enda võimukeskuse Pharose hävitamisega Rooma vägede poolt. Pärast seda suundus Demetrios Makedoonia kuninga Philippos V õukonda ning saavutas seal küllaltki suure mõju. Polybios näiteks omistab just talle selle, et Makedoonia kuningas otsustas Teise Puunia sõja ajal Kartaagoga liidu sõlmida ning Roomat rünnata.⁷¹ See oli sõjaline liit, mille üheks põhimõtteks oli ühine võitlus Rooma vastu ning vastastikkune abistamine selle sõja võidukaks läbiviimiseks. Oluline on mainida, et see leping sõlmiti ajal, mil Kartaagol oli sõjas tugev positsioon Rooma territooriumil Itaalias, mis oli kahtlemata faktoriks, miks Rooma riik järsku nii palju vaenlasi leidis. Arvestades eelnevat ajalugu, ei olnud Makedoonial mingi põhjust sõjaks Rooma vastu kui lihtsalt oportunism ja Pharose Demetrioise mõjutused kõrvale jätta. Need kaks riiki ei olnud omavahel varem sõjas olnud ning enne sõda ei olnud nende huvides näha otsest konfliktikollet. Roomlased olid Kreeka regioonis tegutsenud väga minimaalselt Esimese Illüüria sõja ajal ning makedoonlased olid regionaalne jõud Kreekas mitte Vahemerel üldisemalt. Makedoonial ei olnud isegi laevastikku, millega täita seda lubadust Kartaagoga ühist sõda pidada. Makedoonia laevastik pidi põgenema kohe kui isegi kuulujutud levisid, et Rooma laevastik on näiteks teel Lilybaeumist Sitsiilias Illüüria suunas.⁷² Kõige selle valguses on parimaks versiooniks Makedoonia

---

⁷¹ Polybios 5. 101.

⁷² ibid. 5.109-110.

kuninga oportunism ning ambitsioon haarata Kreekas asuvad alad, millel olid tihedad sidemed Roomaga, samal ajal ise võimalikult vähe Rooma-vastasesse võitlusesse panustades. Hannibal oli see, kes Rooma vastu reaalselt sõdima pidi, kuigi lepingu järgi oli see kohustus mõlemal osapoolel. Oli selge, et Makedoonia ei suuda kuidagi selles võitluses proportsionaalselt kaasa rääkida ning sõja Rooma vastu nad ka kaotasid. Parimal juhul oleks see Makedoonia jaoks olnud vaid taktikaline võit, kuid nii Hannibali lüüa saamine kui ka Philippos V enda edutu sõjapidamine tõid Makedooniale suure strateegilise kaotuse.

Roomlaste vaatekohalt suutis Makedoonia, millel enne Rooma poliitikas suurt rolli ei olnud, ennast kahtlemata Rooma eliidi seas presenteerida kui ohtlikult ja ettearvamatut tegutsejat. Suhetele võis veel halvemini mõjuda Pharaose Demetriosse prominentne tegevus Makedoonia kuninga nõustajana. Ei oleks ilmselt liialdus öelda, et Pharaose Demetrios oli Rooma perspektiivist vaadatuna üks kõige ebameeldivamaid isikuid üldse, kes saaks neile rahvusvahelisel areenil vastu vaadata. Polybiosse detailne kirjeldus, sellest kuidas Demetrios kuningas Philipposele Rooma-vastast propagandat tegi, võib küll olla liialdatud. Samas ei ole see välistatud ja on isegi tõenäoline, et Roomas midagi taolist tõesti usuti ning ekspansioonipoliitika otsuste koha pealt on sageli tähtsam see, mida rahvas ja otsustajad usuvad, kui see, mis tegelikult aset leidis. Makedoonia tungimist Itaaliasse pidid roomlased käsitlema reaalse ohuna, isegi kui seda tegelikult ei juhtunud. Seda illustreerib see, et Demetrios olevat soovitanud Philipposel kõigepealt vallutada Illüüria ja pärast seda tungida Itaaliasse.⁷³

Rooma leidis selle sõja jooksul ka Makedoonia-vastaseid liitlasi Kreeka riikide seas, mis arendas edasi Rooma diplomaatilist suhtlust Kreekas alates 1. Illüüria sõjast, mil tehti esimesed sammud selles suunas. Rooma sõjaline tegevus Kreekas oli üsna piiratud, millele viitab ka väe suurus, mis saadeti sinna Kreeka liitlasi abistama. See oli umbes 10000 mehest koosnev üksus Semproniusse juhtimisel.⁷⁴ 2. Puunia sõja armeedega võrreldes on see märkimisväärselt väiksem vägi.⁷⁵ Armeede suurus illustreerib,

---

⁷³ Polybios 5. 101.

⁷⁴ Titus Livius 29. 12.

⁷⁵ Polybios 3. 107.

seda kui palju oldi Roomas Makedoonia pärast mures.

Esimene Makedoonia sõda lõppes Phoenike lepinguga, mille kohaselt sõda Rooma ja tema liitlaste ning Makedoonia vahel kuulutati lõppenuks. Selle rahulepingu kohaselt jäid Roomale parthinialaste alad ja Dimallum, Bargulum ja Eugenium, ning Atintania pidi jääma Makedooniale, kui Rooma senat sellega nõus on.⁷⁶ Antud rahutingimused ei tähendanud suurt jõudude tasakaalu muutumist Rooma ja Makedoonia vahel. Konflikt jäi sõjaliselt üsnagi piiratuks ning tuleb meeles pidada, et samal ajal kestis edasi Teine Puunia sõda, mis oli palju suurema kaaluga ning lõpuks määras ka Kartaago saatuse. Esimene Makedoonia sõda omab seega Rooma ekspansioonpoliitika koha pealt tähendust suuna näitajana. Praktiliselt see konflikt ei muutnud midagi märkimisväärselt territoriaalselt või jõuvahekordade aspekti vaadeldes. Hästi on näha, et Roomal ei olnud sõja jooksul mingisuguseid territoriaalseid ambitsioone Makedoonia territooriumile ning Makedoonia oli enne sõda olnud piirkond, mis oleks vaid Rooma huviorbiidis olnud, erineb sellega Kartaagost, mis oli ilmselge vaenlane.

Kuigi sõja käigus selgus, et praktiliselt polnud Makedoonial võimalik Itaaliasse tungida ja Hannibali aidata, siis juba selline kavatsus ja selle teadvustamine roomlaste seas oli märk sellest, et nad peaksid käsitlema seda riiki vaenulikuna. Makedoonia oli loonud liidu Rooma suurima vaenlasega ja kavatsesid aidata kaasa nende võimu hävitamisele. Roomal oli antud hetkel kõige kasulikum teha kiiresti rahu, et keskenduda kaalukamale sõjale Kartaagoga, kuid Makedoonia osalus jäi neile kindlasti meelde. Seda võeti suure tõenäosusega arvesse oma järgneva tegevuse kavandamisel, mis aga tähendas seda, et loodud kuvand ei olnud Makedoonia Philippos V jaoks kuidagi positiivne. Tähelepanuväärne on jällegi roomlaste mure, et võõrvalitsejad võivad kavatseda sissetungi Itaaliasse. Hannibal ilmselgelt oli seda teinud, samas kui Philipposele jäi see saavutamatuks. Sellest kujunes Rooma vabariigi üks võtmeprobleeme.

---

⁷⁶ Titus Livius 29. 12.

Teine Makedoonia sõda (200.-196. eKr)

Konflikt Makedooniaga kujunes Rooma vabariigi jaoks aja jooksul järjest tõsisemaks ning suuremat seotust nõudvaks. Esimese Makedoonia sõja puhul oli see veel täiesti sekundaarne konfliktiga võrreldes sõjaga Kartaago vastu. Sõjaliselt olid Makedoonia ja Kartaago väga erineva võimekusega ning seda tuli strateegia kavandamisel arvestada. Makedoonia kuningas Philippos V tuli lihtsalt hoida Itaaliast eemale, et ta ei saaks oma vägesid ühendada Hannibali omadega. See oli tõenäoliselt ülehinnatud oht, kui arvestada seda, et Philippos ei suutnud endale ehitada laevastikku, mis suudaks Roomale vastupanu pakkuda. Rooma ise oli mõistetavatel põhjustel esimeses sõjas Makedooniaga vaoshoitud ega taotlenud mingit lõpliku lahendust Makedoonia suhtes ja üldjoontes suuri territoriaalseid muutusi ette ei tulnud. Nagu juba mainitud, oli suurimaks kannatajaks oli Makedoonia reputatsioon Rooma võimude seas. Pharose Demetriose kaasamine ning agressiivne oportunism jätsid suure tõenäosusega sügava jälje riigi juhtivate isikute teadvusse. Ettearvamatud tagajärjed puudutasid ka üldisemalt Rooma riigi diplomaatilisi suhteid Kreekaga. Rooma oli sunnitud Makedooniaga sõjapidamiseks sõlmima liite erinevate riikidega, mis asusid Kreekas. Liitude sõlmimine aga sidus Rooma riigi palju enam selle regiooniga kui makedoonlased oleksid tahtnud. Nende huvides kindlasti polnud teise tugeva riigi mõjuvõimu kasv Kreeka piirkonnas. Kreeka oli ilmselt sisemiselt lõhenenud, mida tõendab ka erinevate liitude blokkide teke ning suur hulk erinevaid iseseisvaid riike. See oli hea keskkond enda territooriumi laiendamiseks domineeriva riigina, milleks Makedoonia Kreekas kahtlemata oli. Teguviis, millega makedoonlased ka Rooma vabariigi praktiliselt Kreeka konfliktidesse tõmbasid, ei toonud neile pikas perspektiivis kindlasti kasu.

Teise Makedoonia sõja puhul oli Rooma roll sõja alustamisel märkimisväärselt suurem kui esimese sõja puhul. Tegu ei olnud enam pelgalt reageerimisega, vaid proaktiivse ja etteplaneeritud tegevusega. Küsimust sõja alustamise üle arutati Rooma senatis ning see oli läbimõeldud samm, mis läbis mitmeid erinevaid riiklike instutsioone

ning takistusi. Põhjuseid sõjaks Makedooniaga oli Rooma perspektiivist mitmeid. Ühena neist põhjustest on mainitud rahu sõlmimist Makedoonia ja Aiatoolia liidu vahel. Aiatoollased olid olnud Rooma liitlased Esimese Makedoonia sõja ajal. Teine ja ilmselt palju adekvaatsem põhjendus puudutab Makedoonia sõjalist ja rahalist abi Kartaagole Teise Puunia sõja ajal. Selle episoodi keskmes oli Makedoonia väejuht Sopater, kes olevat 4000 mehega Hannibali armees võidelnud ning seal roomlaste poolt kinni võetud. Talle pandi süüks ka Kartaago finantseerimist. Makedoonia saadikud Roomas soovisid, et Sopater vabastatakse ja selle ettepaneku käisid nad välja ka senati ees. Senat pidas tema kinnipidamist Scipio poolt õigeks.⁷⁷ Makedooniale heideti ette ka agressiooni Rooma liitlaste, sealhulgas Ateena suunas. Pergamoni Attalose ja Rhodose saadikud rääkisid senatile sellest, kuidas Makedoonlased korraldavad nende vastu ka Väike-Aasia piirkonnas provokatsioone. Senat lubas antud probleemiga tegeleda ja kogu Makedoonia sõja küsimus anti lahendada konsulitele. Samuti saadeti kolm saadikut Egiptusesse, kelle ülesandeks oli uurida välja, kas nad oleksid nõus roomlasi toetama sõjas Makedoonia vastu. Lisaks edastati ka tänu Egiptusele, et nad olid Roomale ustavad olnud.⁷⁸

Senati aruteludes kalduti selgelt toetama sõjalist sekkumist Makedoonia vastu tuues põhjenduseks ohtu, mida Makedoonia Roomale kujutas. Makedoonia kuningat võrreldi Epiruse valitseja Pyrrhosega, kes oli enne Esimest Puunia sõda Itaaliasse tunginud. Seega pidi Rooma nüüd tulevas sõjas Philippose vastu olema aktiivsem, et sellist stsenaariumi vältida eriti kuna Makedoonia oli palju tugevam riik kui Epirus. Umbes samal ajal anti senatis korraldused vägede komplekteerimiseks sõjaretke jaoks.⁷⁹ Konsul Publius Sulpicius tegi senatile ettepaneku, et enne sõja kuulutamist võiks korraldada religioosse tseremoonia ning palvuse. Senat oli selle ettepanekuga nõus ning viidi läbi ohverdamistseremoonia ja palve, millega sooviti sõjaõnne. Ohverdustest loeti välja, et ees on ootmas territoriaalne laienemine. Samuti võeti vastu Ateena saadikud, keda lubati aidata pärast seda, kui konsulitele olid piirkonnad määratud. Makedooniaga

---

⁷⁷ Titus Livius 30. 42.

⁷⁸ ibid. 31. 2.

⁷⁹ ibid. 31. 3.

määrati tegelema Publius Sulpicius, kes pidi sõjakuulutuse eest hoolt kandma. Nagu juba varem mainitud, oli senat jõudnud otsusele sõda alustada, kuid see tuli veel rahvakoosoleku poolt kinnitada. Publius Sulpicius kutsus kokku rahvakoosoleku, kuid rahvas oli sõjast väsinud ega hääletanud Makedooniale sõja kuulutamise poolt. Põhjuseks oli nii sõjaväsimus kui rahvatribuuni Quintus Baebius vastuseis.⁸⁰ Sulpicius otsustas vihase senati nõudmisel korraldada rahvakoosoleku liikmetega mitteametliku kohtumise, kus ta peaks rahvale selgeks tegema, miks sõjaga ei saa viivitada. Sellel kohtumisel rahvaga esitas Sulpicius mitmed argumendid, mida on juba mainitud. Rahvale olevat öeldud, et valik sõtta astuda ei ole Rooma oma, vaid Philippose oma. Sulpicius ütles, et Philippos jõuaks Itaaliasse vaid 5 päevaga. Ta tõi ka mitmeid ajaloolisi paralleele nii Hannibali sissetungi kui jälle ka Pyrrhosega. Peamine põhimõte oli see, et kasulik on võidelda vaenlasega tema enda territooriumil mitte Itaalias. Konsul mainis ka religioosseid endeid, mis justkui annavad sõjale positiivse soosingu. Rahvale tehti selgeks, et nad peaksid senati soovil sõjakuulutuse ratifitseerima.⁸¹

Uuel hääletusel kiidetigi sõda heaks ning sellele järgnevalt kuulutati kolmeks päevaks välja usupüha. Nüüd algas arutelu sõjakuulutamise protseduuri üle. Konsul pidas aru preestritekoguga, mille ülesandeks oli tagada lepingute ja sõjakuulutuste rituaalide läbiviimine. Peamine küsimus oli selles, kas sõjakuulutus tuli Philipposele isiklikult üle anda või oli lubatud ka selle viimine lihtsalt kuhugi tema kontrolli all olevale alale. Preestrid ütlesid, et mõlemad võimalused olid lubatud ning konsul võis saata ükskõik kelle peale senaatori seda teadet edastama.⁸² Sõjaks valmistumise ajal saabusid saadikud Egiptuse valitseja Ptolemaiuse juurest, kes andsid teada, et ateenlased olid küsinud abi Egiptuselt, aga kuningas ei kavatse ilma Rooma nõusolekuta mingit abi saata. Egiptlased olid ka ise nõus Ateenat sõjaliselt abistama kui roomlased seda ei soovinud. Roomlased sõnasid, et soovivad oma liitlasi kaitsta ja lubasid, et kui midagi vaja on siis informeerivad kuningat. Senatis anti Egiptuse saadikutele kingitusi. Samal ajal oli Rooma riik religioossete üritustega seotud nagu sõja kuulutamisele kombeks.

---

⁸⁰ Titus Livius 31. 6.

⁸¹ ibid. 31. 7.

⁸² ibid. 31. 8.

Makedooniaga tegelema määratud konsulile anti ülesandeks korraldada mängud ning pühendada need Jupiterile. Pärast arutelusid said kõik taolised kohustused asjaosalistele selgeks.⁸³

Lugu sõja algusest on nagu näha üsnagi keerukas ja nüansirohke. Konflikt põhjusena rõhutatakse kõige enam Makedoonia ohtu Itaaliale. Seega paistab, et see oli täiesti tüüpiline riigi julgeoleku huvidest ajendatud konflikt. Märkimisväärne on aga millisel määral rõhutati erinevaid religioossed aspekte selle loo juures. Häid jumalikke endeid isegi kasutati põhjendusena, miks sõtta minna ning lihtrahvale sõja propageerimine toimus ka osaliselt seda argumenti kasutades. Kas see tähendab, et see oli religioosselt motiveeritud sõda? Kindlasti mitte, sest kogu religioosne temaatika oli mõeldud juba varem tehtud poliitiliste otsuste kinnitamiseks. Need poliitilised otsused omakorda olid tehtud puhtalt reaals poliitilistel ja strateegilistel kaalutlustel riigi huvisid silmas pidades. Majanduslikke põhjuseid sõja algatamiseks näha ei ole. Jällegi võib tõdeda, et need detailsed arutelud, mis senatis aset leidsid ning rahvakoosolekutel peeti, ei pruugi olla Tituse Liviuse poolt täiesti täpselt edasi antud. See ei tähenda, et need arutelud on kasutatud. Tõenäoliselt on need mõeldud illustreerimaks põhimõtteid, mis olid juba laiemat tuntust saavutanud kui suhteliselt piiratud kuulajaskond näiteks senatis. Roomat näeme Teise Makedoonia sõja algatamisel jälle pragmaatilise tegutsejana, mis tahab kõiki regionaalseid rivaale nõrgestada. Prioriteetseteks oponentideks olid just riigid, mis on sarnase arengutasemega. Huvitaval kombel ei pea ükski riigi juhtiv tegelane meile teadaolevalt sellel ajal suureks ohuks näiteks keldi hõime, mis olid väga paljudel kordadel Rooma aladele sõjaretki korraldanud ning arvestatavat jõudu näidanud. Alles Julius Caesari Gallia vallutamisekäigus enam kui sada aastat hiljem tehakse sellele konfliktile lõpp. Näha on teatud hierarhia tekkimist, mis puudutab strateegilisi ohte. Gallia ja keldid on madala prioriteediga, samas kui Makedoonia on väidetavalt nii ohtlik, et jõuab Itaaliasse 5 päevaga ning ähvardab Itaaliat nagu Hannibal. Ei tasu ka unustada, et ka Hannibali armees oli suur keltide kontingent. Kõigele vaatamata otsustati, et Philippos V oli suurem oht. Võimalik, et

---

83 Titus Livius 31. 9.

kõrgem arengutase lasi paremini liitlasi leida, sest diplomaatiline suhtlus ning ajaloolised sidemed olid paremini välja arenenud. Näiteks Aleksander Suure impeeriumi lagunemisel tekkinud hellenistlikud riigid nagu Seleukiidide impeerium, Ptolemaioste Egiptus ning Makedoonia olid kõik ühise hellenistliku tasustaga. Luttwak näiteks arvab, et keisririigi ajal olid arenenud riigid Rooma võimekusest teadlikumad kui näiteks teatud hõimud.⁸⁴

Siinkirjutaja arvates on samuti arengutasemel teatud roll, kuid pigem puudutab see roomlaste ja nende vastaste võimalusi leida liitlasi kaugetelt maadelt. Kohaliku iseloomuga hõimudel oli selleks väiksemad võimalused. Territoriaalse ekspansiooni puhul on kahtlemata sellised sidemed olulised mitmel põhjusel. Esiteks on võimalik paremini hallata territooriumeid, millega on kultuurilised ja poliitilised sarnasused. See võimaldab paremini kohalike võimukandjatega seada sisse võimusuhteid ning hoida ära võimalikke ülestõuse. See ei pruugi tingimata õnnestuda, kuid sarnased arusaamad on kahtlemata kasulikud. Oluline on ka tõdeda, et infrastruktuur ning näiteks linnad võisid olla oma struktuurilt ja olemuselt näiteks roomlastele tuttavad.

Teise Makedoonia sõja puhul paistavad silma territoriaalsed ambitsioonid, millele viitab religioossete ennete kasutamine nende toetamiseks. Kõige silmapaistvam on see, et senat jätkuvalt töötab kollektiivselt riigi huvide edendamise eest. Konsulitel on sõja küsimustes oluline roll, kuid ilmselgelt on nad ainult üks väike osa kogu otsutamise protsessis. Suurem osa aruteludest leiab aset senatis ning sealt jagatakse korraldusi edasi ning riiklik süsteem toimib sujuvalt. Riiklike huvide ning isiklike huvide tasakaal väljendub tegelikult vastuolus rahva tahte ja senati vahel. Riigi juhtkond on keskendunud riiklikele huvidele ning lihtrahvas mõtleb pigem enda turvalisusele ning stabiilsele elujärjele. Kokkuvõttes võib öelda, et senaatorite parem teadlikkus väljaspool Roomat toimuvast andis neile selles vaidluses suure eelise. Tegelikult nad oleksid võinud inimestele rahvakoosolekul oma sõda propageerida, mis tahes retoorikat kasutades. See õnnestus rääkides Makedoonia võimalikust sissetungist Itaaliasse, mida tavaline Itaalia elanik ilmselt oleks kõige rohkem kartnud. Igal juhul kehtestas senat

---

⁸⁴ Luttwak, lk 19-20.

riigi välispoliitilise agenda.

Teine Makedoonia sõda lõppes otsutava Rooma võiduga Makedoonia üle Kynoskephalai lahingus ainult mõned aastad pärast sõja puhkemist. Tegu ei olnud sellise pikaajalise sõjaga nagu näiteks Esimene Puunia sõda. Rahulepingu kohaselt pidi Philippos eemaldama oma garnisonid mitmetest linnadest andma need roomlastele üle. Ta pidi andma roomlastele üle kõik vangid ja väejooksikud. Laevastik võis Makedoonial olla maksimaalselt 5 laeva suurune. Kõik ülejäänud laevad tuli anda roomlastele. Ka maaväed piirati 5000 mehele ning ilma senati loata ei tohtinud Makedoonia väljaspool enda territooriumit sõdida. Elevant ei tohtinud Makedoonia armees ka enam olla. Roomlastele anti vangi Philippos V poeg Demetrios. Titus Livius viitab ka kahele erinevale autorile, kes mainivad suure rahasumma maksmist roomlastele, kuid need summad erinevad.⁸⁵ Rahalisi nõudmisi on nähtud ka varasemates rahulepingutes, seega pole põhjust selles kahelda. Roomlased pidasid ka kõnelusi Kreeka ja Väike-Aasia liitlaste territoriaalse korralduse osas, mis lõppes sellega, et mitmed Kreeka liitlased said oma võimu alla alasid juurde. Mitmed linnad vabastati ka lihtsalt Makedoonia võimu alt. Oluline küsimus puudutas Rooma jäädavat kohalolekut endisel Makedoonia territooriumil. Aiatoolia liit ei olnud päris rahul sellega, et osa linnu jäi Roomale, ilma et neid üldse oleks lepingust nimetatud. Nendeks linnadeks olid Korinthos, Chalkeis, Oreus, Eretria ja Demetrias. Korinthos ja kõik teised linnad peale Chalkeise ja Demetriase anti Ahhaia liidule. Kreekas ja Roomas hakati ka järgmist välispoliitilist ohtu tajuma ning selle tõrjumiseks jäidki väidetavalt osad Rooma väed Kreekasse paikseks.⁸⁶ Selleks ohuks oli Seleukiidide riik, mis oli samasuguse hellenistliku taustaga nagu Makedoonia kuningriik.

---

⁸⁵ Titus Livius 33. 30.

⁸⁶ ibid. 33. 31.

Rooma-Seleukiidi sõda (192.-189. eKr)

Aleksander Suure impeeriumi lagunemisel tekkinud väejuhi Seleukose juhitud riik oli 2. sajandil eKr jätkuvalt mõjuvõimas riik, seda rohkem küll Aasia piirkonnas. Tegu oli tohutu riigiga, mis ulatus India ookeanist Vahemereni. See oli kahtlemata arvestatav sõjaline jõud, mille Seleukiidide riigi valitseja Antiochos III suudaks väikeste Kreeka riikide vastu välja panna. Antiochos III oli küll hellenistlik valitseja, kuid oma tohutu idamaise riigiga võis ta näida kreeklastele sarnane pigem mõne sajandite-taguse Pärsia valitsejaga.

Antiochos III oli suurte ambitsioonidega valitseja, kes laiendas aktiivselt oma riigi territooriumi. Alates võimuletulekust 222. aastast eKr oli ta sõdinud nii meedialaste vastu kui ka partialaste vastu. Tema sõjategevus oli suunatud ka Ptolemaioste Egiptuse vastu, kellelt ta vallutas osa Kiliika piirkonnast tänapäeva Türgis. Samuti kaotas Egiptus seleukiididele alasid tänapäeva Süüria ja Liibanoni piirkonnas. Väike-Aasiast saatis Antiochos oma armee edasi Traakiasse ning alistas selle piirkonna rahvad, tuues nad enda võimu alla. Antiochos pidas ka läbirääkimisi Rooma väejuhi Flaminiusega.⁸⁷ See oli väejuht, kes oli alistanud Philippose Teises Makedoonia sõjas. Ptolemaiuse saadikud teatasid roomlastele Süüria alade kaotusest Antiochosele. Rooma ja Antiochose diplomaatilisest suhtlusest väljendub roomlaste soov, et Egiptus saaks endale tagasi alad, mille kuningas Ptolemaiuse isa oli talle pärandanud.⁸⁸ Samuti soovisid roomlased, et makedoonlastelt vallutatud alad saaksid iseseisvuse. Antiochos olevat põhimõtteliselt roomlastele öelnud, et Aasias toimuv pole üldse nende asi ning tema ise näiteks ei sekku Itaalia tegemistesse. Ambitsioone Euroopas põhjendas ta sellega, et Traakia oli kuulunud tema esivanematele. Nagu Philippos V olevat võtnud kuulda Pharose Demetriose nõuandeid, nii võttis Antiochos III oma kaaskonda Hannibali.⁸⁹ Hellenistlike valitsejate komme seostada ennast Roomas vihatud ja kardetud tegelastega ei olnud neile pikas perspektiivis edukas, kuid nende otsuste tegemise ajal võis tunduda nende

⁸⁷ Titus Livius 33. 34.

⁸⁸ *ibid.*

⁸⁹ Appianos, *Syriaca*. 1. 1.

kasutamine Rooma vastu hea taktikana.

Antiochos hakkas ka otsima liite erinevate valitsejatega. Üheks neist oli Egiptuse kuningas Ptolemaios, kellega ta oli varasemalt konfliktis olnud. Antiochos saatis oma tütre temaga abielluma ning kaasavarana andis Süüria piirkonna, mille ta oli ise Egiptusele vallutanud. Samuti kavatses ta sarnaselt abielusidemetega abil liitlassuhted luua Kappadookeia kuninga ning Pergamoni kuninga Eumenesega, kuid viimane olevat aru saanud, et planeeritakse sõda Rooma vastu ning seega keeldunud. Ta olevat ka öelnud, et Rooma võidu puhul jääks talle oma riik alles ning Antiochose võidu puhul kaotaks kõik.⁹⁰ Sellistes täpsetes vestlustes võib alati kahelda, kuid hellenistlikul valitsejal olnuks tõesti palju rohkem põhjust lihtsalt vallutada kõik endised Aleksander Suure impeeriumi alad, samas kui Rooma ambitsioonide kohta oli palju raskem midagi teada. Roomlased olid regioonis uus faktor ning puudusid pikad ajaloolised sidemed, mille põhjal järeldusi teha. Rooma ohu pidamine väiksemaks oli loogiline järeldus. Muidugi roomlased aitasid tegelikult sellele kuvandile väga palju kaasa. Loobudes osadest okupeeritud linnadest ning "vabastades" suure osa neist Makedoonia võimu alt. See oli hea strateegiline lähenemine, mis sisaldas nii propagandat kui võttis ka arvesse Rooma poliitilisi kaalutlusi. Roomal ei olnud tollal tõenäoliselt mingit päris kindlat nägemust sellest, kuidas Kreeka peaks nende pilgu järgi korraldatud saama. Rooma-Seleukiidi sõja ühe õhutajana on mainitud Hannibali, kes olevat Antiochosele esitanud plaani vägede saatmisest Itaaliasse.⁹¹ Väga raske on uskuda, et keegi täpselt teaks, mida need kaks kõrget isikut omavahel rääkisid, kuid see ehk fiktiivne vestlus tõenäoliselt peegeldab Rooma arusaama situatsioonist. Varasemaid konflikte arvestades tundub see Itaalia invasioon olevat peamine oht, mille pärast muretseti. Välisinvasiooni kardeti ka varem Makedoonia kuninga Philippos V poolt. Rooma saadikud olevat üritanud Hannibali diskrediteerida Seleukiidide valitseja ees. Diplomaatilised arutelud Antiochose ja roomlaste vahel jätkusid ning mingisugustes Kreeka kontrolli puudutavates küsimustes kokkulepet saavutada ei suudetud.⁹² Aiatoolia liidu saadik

---

⁹⁰ Appianos, Syriaca. 1. 1-5.

⁹¹ ibid. 2. 1-7.

⁹² ibid. 3. 12.

samal ajal kutsus Antiochost Kreekasse tungima veendes teda argumendiga, et nii makedoonlased kui ka spartalased oleksid tema poolt. Antiochos hõivaski Euboia saare 10000 mehelise armeega ning üks tema väejuhtidest Michithio hävitas roomlaste üksuse Delioni lähedal.⁹³ Antiochos sõlmis liidu Athamanese kuninga Amynderiga ning ka Teebaga. Ta kaalus ka seda, kas peaks kohe Tessaaliasse tungima või mitte. Appianose kirjelduses esineb ka äärmiselt detailne sõjaline plaan, mille üle Hannibal ja Antiochos nõu pidasid. Võimalik, et see on fiktsioon.⁹⁴ Roomlased igatahes kuulutasid Antiochosele kohe sõja, kui nad said teada roomlaste tapmisest Delioni all. Nad võtsid sõda väga tõsiselt, sest Antiochos oli nii mõjuvõimsa riigi valitseja.⁹⁵ Antiochos tungis edasi ning üritas Makedoonia Philippust enda poolele tõmmata. Philippos otsustas, et Antiochos oli teda solvanud ning asus roomlaste poolele.⁹⁶ Raske on öelda, kas tegelikud põhjused selle otsuse taga olid nii lihtsakoelised.

Rooma vastus Seleukiidide tegevusele oli saata Acinius Manius Glabrio Brundisiumist Appolooniasse 20000 mehelise armeega, kes vallutasid tagasi mitmed linnad Tessaalias ja võtsid vangi ühe 3000 mehelise Antiochose üksuse. Seleukiidide valitseja ise üritas oma hiiglaslikust riigist jõude koguda. Ta suutis koguda umbes 10000 meest enne kui otsustas Termopüülide maakitsuse blokeerida tuginedes suuresti oma faalanksile.⁹⁷ Mõnetigi sarnases see Sparta sõdalaste lahinguga pärslaste vastu mitu sajandit varem. Antiochos oli sellest ajalooliselt lahingust teadlik ning saatis osa oma vägedest mägede jalamile, et roomlased ei saaks tulla mööda salajast teed, mille kaudu pärslased olevat spartalasi rünnanud.⁹⁸ Antiochose väed said sellele vaatamata roomlastelt lahingus suure kaotuse. Appianose hinnangul kaotas Antiochos 10000 meest ja roomlased ainult 200.⁹⁹ Philippuse poeg Demetrios vabastati Rooma vangistusest, selleks et isa tänada abi eest, mida ta oli roomlastele osutanud.¹⁰⁰ Pärast Termopüülide lahingut oli olukord Rooma jaoks palju soodsam kui enne. Peamine probleem, millega

⁹³ Appianos, *Syriaca*. 3. 12.

⁹⁴ *ibid.* 3. 14.

⁹⁵ *ibid.* 3. 15.

⁹⁶ *ibid.* 3. 16.

⁹⁷ *ibid.* 4. 17.

⁹⁸ *ibid.*

⁹⁹ *ibid.*

¹⁰⁰ *ibid.* 4. 21.

suuresti Aasia valdustest koosnev riik raskustesse sattus oli logistika. Selle mõistmiseks ei ole tegelikult vaja mingit väga detailset analüüsi. Antiochos III pidi oma riigi valitsejana kaitsma sõjaliste vahenditega kogu seda tuhandete kilomeetrite pikkust piiri. Suur osa tema vägedest pidid seega olema lihtsalt garnisonina väga suurel geograafilisel alal laiali, eesmärgiga ära hoida ülestõuse ning välisvaenlaste rünnakuid. Antud asjaolu tähendas seda, et ta ei olnud kuidagi võimeline väga suurt osas oma vägedest kasutama ning isegi sellise plaani teostamiseks läheks üsnagi kaua aega. Samuti ei õnnestunud Antiochosel saavutada üleolekut merel, mis raskendas nende operatsioone.¹⁰¹ Sõjaline olukord läks Seleukiidide jaoks veel halvemaks kui roomlased oma vägedega Väike-Aasiasse saabusid. Antiochos soovis nüüd Roomaga rahu sõlmida ning oli nõus andma rahu eest Granikose äärse Alexandria, Lampsakose ja Smyrna. Samuti pakuti roomlastele poolte sõjakulude katmist.¹⁰² Publius Scipio Africanus, kellele see ettepanek tehti, ei olnud sellega nõus. Ta sai väga hästi aru, et Antiochosel ei ole läbirääkimistel eriti tugevat positsiooni, sest ta ei suutnud takistada oma Euroopas asuvate valduste hõivamist. Enne seda oleksid ta Scipio väidetava eravestluse põhjal ettepanekule positiivselt reageerinud. Vastuseks Antiochose pakkumisel esitati ettepanek, mille kohaselt viimane peaks loobuma oma aladest Aasias Tauruse mägedest lääne pool ning ka Aioolia ja Aiatoolia territooriumitest. Samuti nõuti kõikide sõjakulude tasumist.¹⁰³ Scipio haigestus mõni aeg pärast neid läbi rääkimisi ning väejuht nimega Gnaeus Domitius asus diplomaatiliste sammude asemel hoopis enam sõjaliselt Antiochose vastu tegutsema. Ta jälitas aktiivselt tema armeed.. Väike-Aasias oli Antiochos suutnud koguda armee, mis olevat antiikautori andmetel olnud Domitiuse omast enam kui kaks korda suurem, ehk umbes 70000 meest 30000 vastu.¹⁰⁴ Magnesia lahingus tänapäeva Türgis 190. aastal eKr said Seleukiidid hävitavalt lüüa ning kandsid Appianose andmetel väga suuri kaotusi, väidetavalt 50000 meest kas hukkus või vangistati. Rooma kaotused olid igatahes võrdlemisi väikesed.¹⁰⁵ Tõenäoliselt annavad

---

101 Appianos, Syriaca. 6. 28.

102 ibid. 6. 29.

103 ibid. 6. 29.

104 ibid. 6. 31-32.

105 ibid. 6. 36.

need arvud meile vähemalt üldise ülevaate jõuvahekordadest.

Pärast lahingut asuti jälle pidama läbirääkimisi sõja lõpetamiseks. Antiochose delegatsioon saabus konsuli juurde. Seal oli ka konsuli vend Publius, kes olevat pidanud ühe kõne Rooma ja Seleukiidide suhete kohta. Ta olevat lugenud ette hulga erinevaid vigu, mida Antiochos oli roomlaste silmis teinud, alates Koiele-Süüria vallutamisest Ptolemaioselt, kes oli tema sugulane ja ka Roomale sõbraliku riigi valitseja. Samuti kritiseeris Publius tema sekkumist Euroopa asjadesse, kus Antiochost ei pidanuks mitte miski puudutama. Roomlased olevat andnud Kreeka riikidele vabaduse ning tema olevat seda tahtnud ära võtta. Etteheidetele lisandusid ka tingimused rahu sõlmimiseks kahe riigi vahel. Üldjoontes olid need samad, mis varasemalt arutati ehk Seleukiidid pidid Euroopast lahkuma ning Aasias Tauruse mägedest lääne pool nad enam territooriumi omada ei tohtinud. Kõik elevandid tuli roomlastele üle anda ning neid ei tohtinud tulevikus enam kasutada. Laevastiku suurus oli samuti Rooma poolt dikteeritud. Konsuli valikul tuli roomlaste kätte anda 20 vangi. Majanduslike kohustuste hulka kuulus kõigi sõjakulude hüvitamine. Maksta tuli veel lisaks kokku 15000 talenti, millest 12000 tuli maksta 12 aasta jooksul. Seleukiidid olid ettepanekuga nõus ning see kinnitati Rooma senatis. Lõplikuks laevastiku piiranguks jäi 12 sõjalaeva, mis ei tohtinud minna kaugemale Calycadnusest ja Sarpedoniumist. Üks mainitud 20 vangist pidi olema Antiochose poeg.¹⁰⁶ Roomlased jagasid Antiochose võimu alt lahkuvad Aasia territooriumid peamiselt Pergamoni kuningale Eumenes II-le ning osa tehti lihtsalt iseseivaks. Roomlased seega vabanesid nendest aladest.¹⁰⁷

Pärast sõja lõppu sai Scipio süüdistuse selles, et ta oli olnud vaenlase suhtes liiga leebe.¹⁰⁸ See viitab erimeelsustele riigi juhtkonna seas, mis puutudab seda kui palju Rooma peaks ennast segama hellenistlike riikide omavahelistesse pretensioonidesse. Üsna selge oli see, et Rooma riik ei olnud territoriaalselt ühtne. Neil olid territooriumid ja sõjaline kohalolek nii Hispaanias, Itaalias, saartel nagu Sitsiilia ja Sardiinia, Kreekas ning nüüd olid nad viinud läbi operatsioone ka Väike-Aasias. Selline vägede laiali

---

¹⁰⁶ Appianos, *Syriaca*. 7. 38-39.

¹⁰⁷ *ibid.* 7. 44.

¹⁰⁸ *ibid.* 7. 40-41.

paigutamine üksteisest kaugel asuvatel aladel, millega puudus ka maismaaühendus oli strateegiliselt riskantne. Rooma huvides ei olnud veel Väike-Aasiat permanentseks sellesse nimekirja lisada samal ajal kui Seleukiidid olid löödud, kuid järkuvalt tugev riik selle vahetus naabruses. See aga ei tähenda, et ei olnud neid, kes tahtsid sõjaga veel kaugemale minna. Rahu sõlmimine antud tingimustega oli aga täiesti mõistlik samm arvestades tollast Rooma võimekust.

Väga selgelt on näha, et territooriumi annekteerimine polnud sugugi nii suur prioriteet kui esmapilgul võib arvata pidades silmas osade uurijate nägemust Roomast kui igal võimalusel laienevast agressorist. Tegelikult sisaldab palju rohkem nüansse. Riigi tegevus on seotud enda mõjuvõimu laiendamisega kasutades kombinatsiooni nii diplomaatilistest kui sõjalistest meetoditest. Kõige olulisem ressurss mainitud perioodil ongi mõjuvõim erinevate Kreeka riikide ning liitude üle, et panna nad tegutsema Rooma huvides. Mis oli siis selleks huviks? Kõige halvem stsenaarium nende jaoks viiks jõudude tasakaalu otsustavalt nende kahjuks. Selle stsenaariumi järgi vallutaks Antiochos III kui Aleksander Suure impeeriumi üks pärijatest kogu Kreeka ning Makedoonia. See piirkond oli lõhestunud üsna väikeste riikide vahel ning Seleukiididel ei oleks raske neid survestada ja üksteise vastu ära kasutada. Ilma Rooma sekkumiseta oleks neil olnud kaua aega võimalik takistamatult Euroopas oma Aasiast tulevaid vägesid mobiliseerida. Osa Kreekast näitas isegi siis üles soosingut Antiochose vastu kui tema konflikt Roomaga oli teada. Ilma jõudude taskaaluta oleks veel suurem osa tema hegemooniat tunnistanud ning vastuhakkajad oleks sõjaliselt purustatud. Pärast Makedoonia ja Kreeka alistamist oleks võimalik suunata oma tähelepanu Egiptuse suunas. Egiptuse Ptolemaios oleks nõrgemas positsioonis kui varem ning Rooma toetus väheneks, sest Seleukiidid oleksid nüüd Itaaliale palju lähemal ning ohustaksid seda otseselt. Igasugune toetus Egiptusele oleks sekundaarse tähtsusega. Võimalikule ekspeditsioonile Itaaliast väljaspool oleks tõenäoliselt vastuseks Seleukiidide invasioon Kreekast otse Itaaliasse. Muidugi kogu selle stsenaariumi eelduseks on täiesti passiivne tegevus Rooma poolt. Rooma juhtkond ei kavatsenudki olla passiivne, sest saadi aru, et see ei olnud pikemas perspektiivis riigi huvides. See arusaam väljendub väga hästi

nendes aruteludes, mida enne mitmeid sõdu peeti ning põhimõtetes, mis nendes esile toodi. Üks põhimõte oli pika aja jooksul konstantne. Selle printsiibi kohaselt ei tohi vaenulikke vägesid lasta Itaaliasse, mis rajab vundamendi ennetavaks sõjaks oponendi vastu, kelles nähakse ohtu. Nendeks olid enamasti arenenud tsentraliseeritud riigid nagu Seleuukia või Kartaago. Gallia hõimud olid küll teatud hetkedel ohtlikud, kuid nad olid killustunud ja ei pidanud Roomat tingimata enda rivaaliks.

Roomlaste enda perspektiivist vaadatuna pidasid nad tõenäoliselt enamikku neist sõdadest vajalikuks enda julgeoleku vaatekohalt. Selgelt oli sõjasaagil, orjadel ning isiklikul kuulsusel tollases sõjapidamises suur roll, kuid riiklikud huvid on vaadeldud konfliktide puhul esmase tähtsusega. Mõned ajaloolased on vastupidiselt arvanud, et majanduslikud asjaolud mängisid vabariigi ekspansioonis väga suurt rolli.¹⁰⁹ Arusaam mainitud Rooma halvimast sündmuste käigust seostub väga hästi rahulepinguga, mis piiras esiteks nii laevastikku ja lisaks viis Seleukiidide riigi piirid kaugemale Kreekast. Kreeka kohaoleku puudumine ning praktiliselt olematu laevastik likvideeris täielikult ohu Itaaliale. See on hea näide pikaajalisest strateegilisest mõtlemisest, sest mainitud võimalik Antiochose strateegia oleks võimalik ainult pikas perspektiivis. Sõja kuulutamise ajal see võimalik ei olnud. Tegu oli pikaajalise tähtsusega otsusega, milles lihtsalt sõjal territooriumi saamiseks kohta ei olnud.

---

¹⁰⁹ Harris, William Vernon. War and Imperialism in Republican Rome 327-70 B.C. Oxford. Clarendon Press, 1985, lk 54.

Kolmas Makedoonia sõda (172.-167. eKr)

Pärast sõda Antiochosega oli järgmine suuremahuline sõda jällegi Makedoonia vastu. Vahepeal olid ka mitmed kokkupõrked liguuria ja histri hõimudega, mille eest konsul Gaius Claudius sai õiguse triumf pidada.¹¹⁰ Philippos V, kes oli mõlema eelmise sõja võtmetegelane, suutis pärast kaotust roomlastega positiivseid liitlassuhteid hoida. Ta ei läinud Antiochose poolele üle, vaid otsutas võidelda koos roomlastega tema vastu. Philippose poeg Perseus, kes tuli võimule isa surma järgselt, ei olnud valmis Rooma hegemooniaga leppima. Roomas usuti, et ta üritas erinevaid hõime Rooma vastu tegutsema agiteerida ning sõda Makedooniaga olevat jällegi õhus.¹¹¹ Kolm saadikut läksid Perseusega kohtuma, kes samal ajal üritas Kreeka riikidega suhteid siluda.¹¹² Perseusega ei õnnestunud kokku saada, pinged aina kasvasid ja sõda peeti järjest enam tõenäolisemaks. Roomas viidi läbi ennustamine ning religioosne tseremoonia, et saada rohkem teada sõjaõnne kohta.¹¹³

Sellele sõjale Makedoonia vastu eelnes põhjalik diplomaatiline läbirääkimiste periood ning kindlasti ei kiirustatud seda alustama. Sõja kuulutamine lükati isegi üks aasta edasi.¹¹⁴ Arutelus Pergamoni kuninga Eumenese saadikuga tõi viimane esile jälle ühe tüüpilise asjaolu, mis ikka ja jälle Rooma ja erinevate välisküsimuste puhul esile tõusis. Pergamoni saadik olevat viidanud oma sõnavõtus Itaalia invasioonile Makedoonia vägede poolt.¹¹⁵ Paistab, et see püsiv idee või hirm välisinvasiooni ees oli niivõrd tugev, et saadikud välisriikidest kasutasid seda, et veenda senatit nendega koostööd tugevdama ning Makedoonia vastu koos sõdima. Rooma avalikud argumendid olid tegelikult erinevad sellisest reaalpoliitlisest strateegiast. Senatis oli kuulatud nii välissaadikuid liitlaste seast ning ka ise üritati aktiivselt teada saada, millised on

---

110 Titus Livius 41.14.

111 ibid. 41. 19.

112 ibid. 41. 22.

113 ibid. 42. 2.

114 ibid. 42. 18.

115 ibid. 42. 13.

Makedoonia kuninga plaanid.¹¹⁶ Perseuse katse tappa Pergamoni kuningas ning tema agressiivne tegevus Kreeka riikide seas leidis Roomas hukkamõistu. Seal leiti, et Perseus ei ole väärikas valitseja ning kasutab sündsusetuid võtteid.¹¹⁷ Roomlased olid huvitatud, millised valitsejad toetasid Perseust ning millised Roomat. Rhodoslasi ei usaldatud, samas kui Seleukiide, Pergamoni ning Egiptust peeti sõbralikeks.¹¹⁸ Enne sõja algust viidi jällegi läbi religioosne tseremoonia, millega sooviti õnne tulevases sõjas.¹¹⁹ Oluline on mainida, et Rooma ja Makedoonia ei olnud ainukesed osapooled. Roomlastele lubasid toetust Numiidia valitseja Massinissa, noore Egiptuse kuninga Ptolemaiuse nõunikud ning Kappadookeia valitseja Ariarathes. Traakia Kotys oli juba ise Makedooniaga sõjas.¹²⁰ Preestrid soovitasid kohe kuulutada sõda, sest kõik ended olevat suurepärased.¹²¹ Konflikt iseenesest ei olnud Rooma riigi jaoks midagi ületamatut nagu selle tulemus ka näitas. Pydna lahingus said makedoonlased hävitava kaotuse osaliseks ning olid sunnitud tunnistama Rooma ülemvõimu. Peaaegu kõik Makedoonia linnad alistusid pärast seda lahingut.¹²² Kuningas Perseus ise suutis põgeneda,¹²³ kuid tema lõplik saatus oli vangistus roomlaste käes.¹²⁴ Illüüria valitseja Genthios, kes oli Makedoonia liitlane, võeti samuti sõjavangi.¹²⁵ Nii Illüüria kui Makedoonia jagati pärast sõda neljaks osaks, millel igal oli oma nõukogu ja kohustus tasuda Roomale tribuuti poole vähem kui nad olid varem kuningale tasunud. Makedoonlased pidid jääma vabadeks inimesteks ehk neid orjastatud.¹²⁶ Samal ajal leidis aset ka sõjakäik Epiruse ja Illüüria piirkonnas, mis samuti sõjaliselt alistati. Illüüria jagati kolmeks osaks.¹²⁷

Konflikt Rooma vabariigi ja Perseuse vahel jättis Makedoonia jäädavalt ilma kohast Vahemere ümbruse suurvõimude seas. Kreeka oli selgelt piirkond, mille üle

---

116 Titus Livius 42. 17.

117 ibid. 42. 18.

118 ibid. 42. 26.

119 ibid. 42. 28.

120 ibid. 42. 29.

121 ibid. 42. 30.

122 ibid. 44. 45.

123 ibid. 44. 43.

124 ibid. 45. 7.

125 ibid. 45. 1.

126 ibid. 45. 18.

127 ibid. 45. 26.

praktiliselt iga keskmisest tugevam riik ümbruskonnas soovis võimu kehtestada. See ei ole isenesest üllatav, kuna see oli sisemiselt lõhestunud piirkond ning neid erinevaid fraktsioone üksteise vastu kasutada oleks lihtne. Selleks ei piisa aga ainult lihtsalt plaanist, vaid vaja on ka ka sõjalist ja diplomaatilist võimekust. Diplomaatia oli ehk võitluses Kreeka pärast Rooma kõige suurem eelis teiste konkurentide ees. Erinevate liitude ning kokkulepete abil oli võimalik kasutada teiste vägesid enda eesmärkide saavutamiseks. Rooma eelis oli jätkuvalt see, et nende sekkumises ei olnud tingimata võimalik tuvastada katset Kreeka riikide suveräänsust riivata. Selle kuvandi tingis ettevaatlik ja mõõdukas jõu kasutamine antud regioonis. Kui Rooma oleks hakanud korraga seal suuri valdusi annekteerima, siis vastupanu nende tegevusele oleks samuti palju tugevam. Ilmselt oli selline lähenemine kombinatsioon soovist end mitte liigselt Kreeka tülide keskmesse viia ja arusaam Hispaania ning Põhja-Itaalia haavatavusest.

Kolmas Makedoonia sõda tähistas tegelikult sellise üsnagi vähese intervensionismi lõppu. Sellele järgnes väga kiire territoriaalne laienemine, mis oli varasemaga võrreldes ebaharilik. See on ilmselge, et Rooma vabariik oli ka varem laienenud, kuid alates Esimesest Puunia sõjast oli praktiliselt kõikidel sõdadel olnud teine eesmärk. Strateegia rõhk oli suunatud ühe kindla oponendi vastu ning sõjategevus ja diplomaatia olid sellest ajendatud. Siht ei olnud kogu vaenlase territooriumi vallutamine, sest sellest hoiduti meelega kõrvale. Muidugi mõned territooriumid nagu näiteks Sitsiilia tõesti annekteeriti, kuid see ei olnud eesmärk omaette. Parimaks tõendiks on rahulepingud, mis kaotajatega sõlmiti. Need suuresti sisaldasid põhimõtteliset ühesuguseid tingimusi. Armee ja laevastiku piirangud, rahalised nõuded ning välispoliitika allutamine Rooma kontrollile olid sõja lõpetamisel tüüpilised nõuded. Antud tingimustel jäid riigid eksisteerima, kuid nende tegevusvõimalused olid piiratud. Selle eelistamine territooriumi hõivamisele näitab, et strateegia oli pigem suunatud Rooma ohtude likvideerimisele kui mingisugusele plaanile, mis näeb ette maailma vallutamist. Samas oli see püsiv strateegia, mida koordineeriti riigivõimude poolt väga suure tähelepanuga. Pärast Kolmandat Makedoonia sõda muutus Rooma ekspansioonipoliitika ühe enam territooriumi hõivamisele orienteerituks ning järgnevad

sündmused illustreerivad seda suurepäraselt.

Selle nähtusega on seotud termin, "kaitsev imperialism", mis on tuntud juba 19. sajandi ajaloolase Theodor Mommseni aegadest. 20. sajandil on mitmed kriitikud selle idee hüljanud.¹²⁸ Selle asemel on rõhutatud, et Rooma eliit oli ahne ning vajab rikkust ja oluliseks on ka peetud mingisugust sisemist sõjakust nii lihtrahva kui ka eliidi juures.¹²⁹ Lisaks on vabariigi eliidile omistatud soovi saada sõjalist hiilgust, mis ajendas vabariiki laiendama.¹³⁰ Esiteks, antiikallikad ei maini selliseid motivatsioone praktiliselt üldse sõdade alustamise puhul. Need faktorid mängisid Roomas küll oma rolli, aga neid ei saa pidada peamiseks laienemise põhjuseks. Rooma kõrgkiht ei saanud ennast enamasti vabariigi ajal tunda nii enesekindlalt ja tugevalt, et alustada konflikte lähtudes ainult enda isiklikest huvidest. Alati oli võimalus, et sõda võib lõppeda halvasti ning seada kogu Rooma võimu kahtluse alla ja sellega ka eliidi enda julgeoleku. Lisaks oli otsustamine senatis siiski kollektiivne ja selle institutsiooni huvides oli see, et keegi liigselt mõjuvõimsaks ei saaks. See tähendaks ühe isiku võimu suurenemist teiste arvelt. Paratamatult ei saaks ühe inimese edukas sõdimine tuua hiilgust ja rahalist kasu võrdselt kogu eliidile. Kindlasti esines senatis ka väga palju erinevaid vaateid ning kokkuleppe saavutamine ei olnud alati kindel. Tõenäoline on konsensuse saavutamine sõja puhul, mis on tõesti riigi julgeoleku koha pealt oluline, sest riigi julgeolek oli kõigile eluliselt tähtis. Igaühe isiklik kuulsuse ja rikkuse otsing läbi laienemise ei oleks senati tõttu võimalik. Vabariigi lõpu aegadest rääkides võib argumenteerida, et ekspansioon tõesti võis kohati toimuda sellistest asjaoludest ajendatuna, kuid tingimused olid siis juba teised ning kogu vabariigi perioodile ei saa eliidi ahnuse ja omakasu soovunelma kombinatsiooni rakendada. Mis puudutab Rooma inimeste sisemist sõjakust, siis see oli ajas muutuv. Rooma rahvas võis olla vahel väga sõjakas, kuid teisel korral tunda suurt muret ja kartust konflikti ees. Ei ole põhjust arvata, et Rooma inimesed oleksid oma loomult kuidagi erinevad teistest.

---

¹²⁸ Wheeler, lk 226.

¹²⁹ Harris, lk 10-41.

¹³⁰ Sidebottom, Harry. Roman Imperialism: The Changed Outward trajectory of the Roman Empire. *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte*, bd. 54. H. 3, 2005, lk 329.

Kolmas Puunia sõda (149.-146. eKr) ja Ahhaia sõda (146. eKr)

Mõlemad sõjad leidsid aset 140. aastate eKr keskpaigas ja mõlema tulemus oli sarnaselt otsustav ning Rooma muutuvate prioriteetide sümbol. Esiteks tõusis esile jälle Kartaago kui Rooma tähelepanu nõudev faktor. Pärast Hannibali kaotus Teises Puunia sõjas ning sellele järgenud rahutingimusi oli Kartaago võim märkimisväärselt vähenenud. Neil ei olnud enam valdusi Hispaanias, mis võimaldasid neil ka tegelikult üldse Itaaliasse tungida. Nüüd enam seda võimalust polnud ning üks kauaagne argument Rooma sõjaliseks sekkumiseks langes seega ära. Samuti ei saa kindlasti rääkida nii tugevast laevastikust ja väga tugevast palgasõdurite armeest, mille poolest Kartaago varem tuntud oli. See riik ei kujutanud endast Roomale mingisugust ohtu ning rahuleping oli veel selle kinnituseks. Ilmselge vallutussõda, mis Kartaago vastu 149. aastal eKr alustati olevat suuresti senaator Marcus Porcius Cato teene kuigi Scipio Aemilianus viis tegeliku sõjalise operatsiooni läbi.¹³¹ Sõja üheks põhjuseks olevat olnud senaator Cato visiit Kartaagosse, kus ta nägi hulgaliselt sõdureid ning relvi. Nähtu põhjal järeldas ta, et Kartaago ei olegi nii nõrk nagu võiks arvata ja esitas argumendi Kartaago ohust Roomale. Cato nägemuse järgi tuleks välisohud likvideerida pärast mida oleks võimalik sisepoliitiliste küsimustega tegeleda. Scipio Aemilianus oli Kartaago hävitamise vastu, Plutarchose hinnangul seetõttu, et ei tahtnud, et Rooma rahvas liiga uhkeks muutuks ning senati autoriteeti kahtluse alla seaks.¹³² Senat otsustas igatahes sõja kasuks. See, kui palju Cato kirjeldatud Kartaago ohtu usuti jääb paraku teadmata. Sündmuste käik näitab, et senat ise otsis põhjust sõda kuulutada ning ettekääne oli seotud Kartaago konfliktis Rooma liitlase Numiidiaga.¹³³ Roomlased said teada, et Kartaago lähedal asuv Utica linn oli nõus Rooma poolele üle minema. See koht oli vägede maabumiseks sobiv ning Sitsiiliasse koguti enam kui 80000 meheline armee,

---

¹³¹ Plutarchos, Cato Major. 8.

¹³² ibid. 26-27.

¹³³ Appianos, Punica. 15. 74-75.

mis pidi edasi Uticasse suunduma.¹³⁴ Kartaagolased olid väga üllatunud kui nad said ametliku sõjakuulutuse kätte. Neil polnud liitlasi, palgasõdureid ega varusid piiramisega toimetulekuks.¹³⁵ Nad üritasid veel sõda ära hoida ning senatiga läbirääkimiste käigus anti 300 vangi Rooma kätte ilma mingisuguse tagatiseta. Roomal oli aga kavas oma sõjaplaaniga jätkata.¹³⁶ See suur Rooma armee jõudis Uticasse kohale ning seal korraldati järgmine kohtumine Kartaago saadikutega. Kartaagolased olevat seal rääkinud, et nad pidasid kõikidest lepingutest Roomaga kinni ja olid kõike teinud vastavalt nende soovidele. Konsul Lucius Marcius Censorinus nõudis vastusena kogu Kartaago armee desarmeerimist, millega Kartaago saadik oli nõus, kuid ei mõistnud, kuidas nad siis 20000 mässuliste väega toime tulevad. Konsul lubas nende mässulistega ise tegeleda ja saadik oli desarmeerimisega nõus. Tulemusena anti roomlastele üle suurtes kogustes relvastust.¹³⁷ Censorinus andis pärast seda teada, et kartaagolased võivad oma linnast lahkuda ning neil on kavas see täielikult hävitada.¹³⁸ Kõrge staatusega kartaagolane Banno Tigillas proovis veel roomlaste empaatialle rõhuda ja kinnitas jällegi, et kõik lepingud olid täidetud.¹³⁹ Censorinus ei soovinud rohkem küsimust arutada ja sõnas, et senat on oma otsuse juba teinud ning tema lihtsalt viib selle täide. Tema sõnul oli Kartaago linn sümbol Rooma vastasest agressioonist, kuna see oli Vahemere ääres, mis meenutas neile kunagist võimu. Ta üritas kartaagolastele ka selgeks teha, kuidas neil oleks Aafrika sisemaal täiesti võimalik elada. Kartaago saadikud mõistsid, et nõudmised on rahvale vastuvõetamatud ning soovitasid roomlastel oma laevastik linna juurde paigutada, et inimesed olukorra tõsidusest paremini aru saaks.¹⁴⁰ Kartaago linnas läks lahti arvete klaarimine erinevate osapoolte vahel. Omavahel võitlesid need, kes olid Rooma nõudmiste täitmist toetanud ja need, kes olid vastu olnud. Kartaago juhtivad riigimehed lõpuks otsustasid kuulutada sõja. Roomlased asusid vastusena oma armeega linna piirama.¹⁴¹ Sõjas oli Rooma jaoks mitmeid

---

134 Appianos, Punica. 15. 75.

135 ibid. 16. 76.

136 ibid. 16. 76-77.

137 ibid. 16. 79-80.

138 ibid. 17. 81.

139 ibid. 17. 82-85.

140 ibid. 18. 86-90.

141 ibid. 19. 91-94.

tagasilööke ning senat soovis Numiidia valitseja Massinissalt rohkem abi, kuid nad said kiiresti teada, et viimane oli kõrges eas surnud. Ta oli andnud poegadele käsu Scipio Aemilianusele kuuletuda vara jagamise küsimuses.¹⁴² Scipio jagaski vara ja võimupositsioonid vendade vahel ära.¹⁴³ Sõjategevus jätkus ning ühes kurikuulsas episoodis olevat Kartaago väejuht Hasdrubal tapnud julmalt linnamüüridel Rooma sõjavange, et kinnistada Rooma kui vaenlane ning näidata, et tagasiteed enam ei ole.¹⁴⁴ Lõpuks siiski roomlased suutsid Scipio juhtimisel linna sisse murda ja linna vallutada.¹⁴⁵ Rooma rahvas oli väga õnnelik ning meenutas aegu, mil Kartaago oli neile suurt ohtu valmistanud.¹⁴⁶ Senat andis Scipiole käsu kogu linn hävitada kui sellest veel midagi alles peaks olema.¹⁴⁷ Kolmas Puunia sõda lõppes Kartaago täieliku hävitamisega.

Samal ajal kui leidis aset sõjategevus Kartaagoga toimusid ka Kreekas ja Makedoonias ärevad sündmused. Ahhaia liidu strateeg nimega Kritolaos õhutas roomlaste vastast vaenu. Kaks Rooma saadikut läksid Makedooniast Ahhaia liidu kokkusaamisele ning sealsed kohalikud saatsid nad seal sõimuga minema. Vastuse pidi andma konsul Metellus, kes parajasti tegutses Makedoonias. Ühes lahingus said Kritolaose väed lüüa Metelluselt ning teises lahingus sai Ahhaia liidu Diaios kaotuse osaliseks Mummiuse armeelt. Korinthos vallutati ning suur osa sealsetest varadest kas hävitati või viidi minema.¹⁴⁸ See sündmus tähistas Ahhaia liidu lõppu. Varem Makedoonias kerkis esile keegi Andriscuse nimeline mees, kes väitis enda olevat viimase Makedoonia kuninga Perseuse poeg Philippos. See isik osales sõjategevuses Rooma vastu ning soovis okupeerida Tessaalia piirkonda Kreekas, kuid Rooma oli vastanud toonaste Ahhaia liitlastega sõjaliselt.¹⁴⁹ See Pseudo-Philippos nagu teda kutsuti suutis võita Rooma vägesid, mida juhtis Publius Juventius. Küll aga sai ta lüüa Quintus Caeciliuse vägedelt ning Makedoonia ülestõus suruti sellega maha.¹⁵⁰

---

142 Appianos Punica. 21. 104-105.

143 ibid. 22. 106-107.

144 ibid. 24. 118.

145 ibid. 26,27. 127-133.

146 ibid. 27. 134.

147 ibid. 27.135.

148 Florus. 1. 32.

149 Titus Livius, Periochae. 50. 1.

150 ibid. 50. 14.

Seega lahendati 140. aastatel eKr kolm erinevat välispoliitilist probleemi, kõik sõjalise jõuga. Kui varasemad konfliktid on paljuski selgitatavad põhimõttega, milles Rooma nägi teistes riikides ohtu ning tegutses vastavalt nende vastu sõjaliselt ja üritas nende vastu liitlasi leida, siis 140. aastate sündmused näitavad selgelt teistsugust mentaliteeti. Kartaago lõpliku hävitamise puhul palju on väga palju rõhutatud senaator Cato rolli,¹⁵¹ kuid temal üksi oli tegelikult kogu sõja käiku arvestades väga väike roll. Ta suri ise peagi pärast sõja kuulutamist, seega tema kõige suurem saavutus Kolmanda Puunia sõja puhul on Kartaago vastu suunatud propaganda tegemine enne sõja algust. See iseenesest ei tähenda, et roomlased oleksid pidanud tegelikult sõjategevusega jätkama kui neil oleksid tekkinud vastuväited või kõhklused. Diplomaatilise kokkuleppe saavutamine ei oleks raske olnud ning kartaagolased oleksid praktiliselt ükskõik milliste tingimustega nõus olnud. Seda näitasid sündmused toimunud läbirääkimiste käigus. Cato tegevus ei seleta seda, miks sõda nii kindlalt jätkati ning miks nii oluline oli just Kartaago linna hävitamine. Sõjale ja Kartaago hävitamisele oli seega Rooma senati pidev toetus. Sõja lõpptulemuse saavutamine oli seega koguaeg riigi juhtkonna tegevusala. Asjaga seotud pidi olema palju rohkem inimesi, kes leidsid mingisugusel põhjusel, et sõda on kasulik.

Muidugi on ka arvatud, et roomlased ikkagi mingil põhjusel kartsid Kartaagot, kuigi tegelikku põhjust selleks polnud.¹⁵² Rooma täpsed motivatsioonid on ilmselt keerulisemad kui ainult senaator Cato kartused Kartaago ees. Linna hävitamisel paistab olevat märkimisväärne sümboolne tähendus, sest see kuulus riigile, mis oli kujunenud Rooma sümboolseks vaenlaseks. Hannibali Itaalia sõjaretk oli jätnud roomlaste teadvusse sügava jälje. Seda tõendavad sagedased mured Itaalia julgeoleku pärast, mis teatud hetkedel ei olnud alati põhjendatud. Oma ajaloolise vaenlase suurima linna hävitamine oleks propagandistlik samm, mis tõstaks riigi ja selle juhtide prestiiži rahva seas ning laiendaks ka võimupiire. Vastuargumenti sellele sõjale on tegelikult raske leida, sest see ei kujutanud ka Rooma jaoks erilist riski. Sõda oleks roomlaste jaoks võinud minna sujuvamalt, kuid miski seal Põhja-Aafrikas toimuvast ei kujutanud

---

¹⁵¹ Plutarchos, Cato Major. 8.

¹⁵² Goldsworthy, lk 49.

tegelikult Rooma riigile ohtu. Kindlasti ei saa rääkida Itaaliasse tungimise ohust, mis oli varem olnud Rooma konfliktide puhul tüüpiline. Kolmas Puunia sõda kujutas endast kombinatsiooni esmajoones propagandistlikust ettevõtmisest ja vähemal määral strateegilisest huvist, mis nüüd tähendas ka üha enam maade vallutamist ja okupeerimist. Ahhaia liidu ja Pseudo-Philippose vastased sõjad näitasid, et Rooma nägemuse kohaselt olid Kreeka ja Makedoonia kindlalt Rooma mõjusfääris ning nad võisid ja tahtsid seal sõjaliselt tegutseda. Sama kehtib ka territooriumi hõivamisele, sest roomlased olid üha enam valmis sealseid alasid okupeerima. See oli täiesti uus suund võrreldes varasema liitudele ja karmidele rahulepingutele põhinevale poliitikaga.

Sõda Jugurtha vastu (112.-106. eKr)

Rooma järgmine sõda, mis annab aimu nende riigi strateegilistest arengutest ning ekspansioonipoliitikast, leidis aset 112. aastal, kui alustati sõda Põhja-Aafrikas asuva Numiidia riigi troonipretendendi Jugurtha vastu. Numiidial olid Roomaga olnud sõbralikud suhted alates Teisest Puunia sõjast ning pärast seda sõda olid roomlased andnud tollasele Numiidia valitseja Massinissale kõik alad, mis ta oli Kartaagolt vallutanud. Pärast Massinissa surma Kolmanda Puunia sõja ajal tuli võimule Micipsa.¹⁵³ Micipsa surma järgselt algas Numiidias võimuvõitlus trooni pärast, mille käigus Jugurtha tappis Micipsa poja Hiempsali.¹⁵⁴ Micipsa teine poeg Adherbal sai Jugurthalt lahingus lüüa ning põgenes Rooma, kus ta asus otsima toetust enda trooninõudele. Samal ajal olid ka Jugurthal oma saadikud Roomas, kes üritasid Hiempsali tapmist õigustada. Oluline on märkida, et Jugurtha oli raha abil saavutanud paljude Rooma senaatorite soosingu.¹⁵⁵ Rooma senati lahendus nägi ette seda, et 10 liikmeline komisjon jagaks Numiidia Adherbali ja Jugurtha vahel kaheks.¹⁵⁶ Jugurtha aga ei rahuldunud ainult selle komisjoni määratud territooriumiga, vaid jätkas sõjategevust Adherbali vastu ja asus piirama Cirta linna.¹⁵⁷ Roomas senatis loeti ette kiri, milles Adherbal palus abi, kuid Jugurthat toetavad senaatorid ei lubanud teda abistavat otsust vastu võtta. Roomlased siiski saatsid endise konsuli Marcus Scauruse ja teised kõrged riigiteglased Põhja-Aafrikasse läbirääkimisi pidama.¹⁵⁸ Adherbal ise oli lõpuks nõus ennast Jugurthale vangi andma ning Cirta linna loovutama. Jugurtha lasi järgnevalt tappa nii Adherbali kui ka kõik linnas olnud relvadega täiskasvanud numiidlased ja kaupmehed.¹⁵⁹ Roomas üritasid Jugurtha äraostetud senaatorid veretööd mahavaikida, kuid kõrgkihi kriitik rahvatribuun Gaius Memmius rääkis rahvale sellest, kuidas senat üritas Jugurtha teo arutelu hästi pikaks venitada, et see lõpuks kaotaks tähenduse. Rahva

---

¹⁵³ Sallustius, *Bellum Jugurthinum*. 5.

¹⁵⁴ *ibid.* 12.

¹⁵⁵ *ibid.* 13-15.

¹⁵⁶ *ibid.* 16.

¹⁵⁷ *ibid.* 21.

¹⁵⁸ *ibid.* 25.

¹⁵⁹ *ibid.* 26.

viha kartes siiski otsutati senatis saata vägi Põhja-Aafrikasse, mille eesotsas oleks konsul Lucius Calpurnius Bestia. Temaga liitus ka Marcus Scaurus. See vägi jõudiski Aafrikasse ning vallutas numiidlastelt mitu linna. Rooma väejuhtidega korruptiivsete tehingute sõlmimise abil sai Jugurtha äärmiselt leebed rahutingimused, mis lõpetasid sõja.¹⁶⁰ See ajas rahvatribuuni Memmiuse marru ning Jugurtha meelseid poliitikuid oli ta kutsunud rahva ees kõneledes reeturiteks, kes on müünud vaenlasele nii senati väärikuse kui ka riigi enda. Ta soovitas kutsuda Jugurtha Rooma tunnistama korrumpeerunud roomlaste vastu.¹⁶¹ See viidigi täide, kuid Jugurtha ei öelnud Rooma viisidi ajal rahavakoosolekule ühtegi sõna korrumpeerunud roomlaste kohta ning lasi hoopis tappa oma rivaali Numiidia troonile nimega Massiva.¹⁶² Viimane oli konsul Spurius Albinuse soovitusel senatis esitanud taotluse Numiidia troonile. Jugurtha vanad toetajad senatis ei julgenud enam takistada talle kahjulikke otsuseid. Konsul Albinuse sõjaretke Numiidia vastu ei takistanud Roomas mitte keegi, kuid pigem takerdus see ettevõtmine Aafrikas segadustesse, kus valimiste tõttu Rooma naasnud Albinus jättis väe oma vennale Aulusele. Jugurtha aga piiras Auluse väe ümber ning sundis selle häbiväärselt kümne päevaga Numiidias lahkuma.¹⁶³ Roomlased olid sellest šokis ja alustati ka toimingud nende vastu, kes olid Jugurthat toetanud. Rahvas võttis selle kursi suure entusiasmiga vastu.¹⁶⁴ Uus konsul Metellus viis sõjategevust palju edukamalt läbi, kuid lõplik võit Jugurtha üle jäi jätkuvalt kaugeks, sest ta vältis oma halva olukorra tõttu lahinguid roomlastega. Lõplik võit Jugurtha üle saavutatakse pärast seda kui konsul Gaius Mariuse alluvuses tegutsev Sulla sõlmis Jugurtha endise liitlase Mauretaania kuninga Bocchusega rahu. Jugurtha võeti koostöös Bocchusega kinni ning saadeti Rooma, kus ta pandi vangi surema.¹⁶⁵

Sõda Jugurtha vastu oli Rooma strateegia vaatenurgast informatiivne, sest praktiliselt kõik sellesse sõtta puutuv on Rooma sisepoliitilistest intriigidest tingitud. See näitas just välispoliitikast tingitud strateegia puudumist sellel ajaperioodil, kuid ka

---

160 Sallustius 29.

161 ibid. 31-32.

162 ibid. 34-35.

163 ibid. 38.

164 ibid. 39-40.

165 Plutarchos, Marius. 12.

see aitab meil mõista roomlaste tegevust. Sisemised vastuolud nimelt mõjutasid üha enam välispoliitikat. Rooma senaatorid oli jagunenud kaheks ning osad neist tegutsesid üldse vaenlase huvides. Kaks Rooma väejuhti võtsid samuti Numiidia kuningalt raha vastu. Suur osa lihtrahvast oli samal ajal üldse teistel põhjuste vihane kõrgklassi peale ning rahvatribuuni survele tekkinud õhkkond ei võimaldanud enam sellist tavaliste roomlaste silmis reeturlikku poliitikat ajada. Numiidia kuningas Jugurtha ise lausa kutsus esile tugevat Rooma reaktsiooni üritades kõiki võimalikke Rooma tähtsamaid tegelasi ära osta ning alandades seega Rooma rahvast. Sama võib öelda tema pidevate katsete kohta tappa Rooma liitlasi nagu näiteks Adherbal või veelgi eredama näitena oleks Massiva, kes mõrvati otse Roomas. Selge on see, et Jugurthal olid teatud hetkel märkimisväärsed võimalused Rooma poliitikat mõjutada. Tema probleemiks kujnes see, et ta tegi seda nii sageli ja nii tugevalt roomlasi solvaval viisil. Igasugune usaldusväärsus kadus kiiresti ning Rooma poliitikud said aru, et nii vihatud vaenlase sõjaline purustamine toob neile kiiresti populaarsuse rahva seas. Pole üllatav, et nii Gaius Marius ja Sulla pärast sõda nii edukat karjääri tegid. Ka pikaaegne Rooma vägede juht Numiidias Metellus võeti Roomas suure rõõmuga vastu, sest negatiivsed tunded tema suhtes olid vaibunud.¹⁶⁶

Rooma sõda Numiidia vastu ei olnud osa mingist strateegiast ning pigem võib riigi huvidest lähtuvat poliitikat näha enne sõja tegelikku algust, siis, kui prooviti lepitada enda liitlase Numiidia erinevaid osapooli, sest oldi huvitatud headest suhetest Numiidiaga. Sõja ajal on näha rahva emotsionaalset reaktsiooni võõrriigi valitseja jultunud tegevusele, mille eest tuli kättemaksta. Rooma riigi toimimise kohta on see väga illustratiivne, sest see näitas riigi sisemisi arenguid ning nende mõju välispoliitikale. Me näeme, et Rooma tegutstemine välispoliitikas ei pea olema tingimata osa mingisugusest strateegiast, vaid võib olla ka lihtsalt puhtalt vihase rahvamassi ja nende tahtest sõltuva eliidi ettevõtmine ilma suurema strateegilise tagamõtteta. Sõjad sisepoliitlistel põhjustel ning isiklike ambitsioonide nimel olid aga alles ees.

---

¹⁶⁶ Sallustius 88.

Kolm sõda Mithridatase vastu (88.-85. eKr, 83.-82. eKr, 74.-63. eKr)

Rooma sisemised poliitilised võitlused olid 1. sajandil eKr väga prominentsed võrreldes varasemaga. Võimuvõitlus erinevate osapoolte vahel muutus järjest intensiivsemaks. Selle sajandi jooksul leidsid aset kodusõjad ja vabariigist sai keisririik. Sellise sündmuste käigu juures võiks arvata, et ekspansiooni roll oli väike, kuid tegelikult oli see vastupidi. Antud ajaperioodi kuuluvad näiteks Julius Caesari, Pompeiuse ja Luculluse suured vallutused. 1. sajandi eKr alguses oli Rooma vastaseks Väike-Aasias asuva Pontose kuningriigi valitseja Mithridates VI, kes oli oma mõjuvõimu tugevalt Musta mere rannikul laiendanud.¹⁶⁷ Roomal olid samuti selles piirkonnas huvid ning Mithridates oli üritanud kasutada juba Jugurthale omast raha andmise võtet senaatoritele, et saada oma tahtmine.¹⁶⁸ Roomlased soovisid, et Mithridates taastaks Kappadookeia riigis võimule Ariobarzanese, kes oli nende juurde põgenenud.¹⁶⁹ Roomlased soovisid võimule korraga taastada nii Bitüünia kuninga Nikeomedes IV kui ka juba mainitud Ariobarzanese. Selle saavutamiseks saadeti saadikud Manius Aquiliuse juhtimisel Väike-Aasiasse. Ülesandega pidi abistama Cassius Manius, kellel oli väike armee Pergamoni aladel. Mithridates ise ei olnud sellest plaanist huvitatud, kuid Rooma väed siiski taastasid mõlema valitseja võimu. Samuti soovitasid roomlased nii Ariobarzanesel kui ka Nikeomedesel rünnata Mithridatase territooriumit. Mõlemad kõhklesid, kuid Rooma tungival nõudmisel lõpuks Nikeomedes vallutas ühe Mithridatase linna.¹⁷⁰ Mithridates otsustas pidada roomlastega läbirääkimisi, kus tema saadik Pelopidas soovis, et nad takistaks rünnakuid Mithridatase vastu.¹⁷¹ Nikeomedese saadikuid aga rõhutasid seda, kuidas Mithridates oli Rooma soosiku Nikeomedese vastu tegutsedes riivanud ka Rooma huvisid. Samuti rõhutas

---

¹⁶⁷ Hind, John. G. F. et al. Mithridates. The Cambridge Ancient History Volume 9: The last age of the Roman Republic 146-43 B.C. Cambridge: Cambridge University Press, 1994, lk 137-140.

¹⁶⁸ ibid. 140-142.

¹⁶⁹ Appianos, Mithridatica. 2. 10.

¹⁷⁰ ibid. 3. 11.

¹⁷¹ ibid. 3. 12.

saadik ohtu, mida Mithridates kujutab Roomale endale. Tema sõnul kogus Mithridates suurt laevastiku mitte Nikeomedese vastu, vaid Rooma enda vastu.¹⁷² Pelopidas soovis jätkuvalt, et roomlased Nikeomedest takistaks, kuid roomlased vastasid, et nad ei soovi, et Nikeomedes Mithridatest ründaks. Samas ei saaks nad lasta Nikeomedest ennast rünnata, sest tema nõrgenemine poleks Rooma huvides.¹⁷³ Mithridates saatis vastusena oma poja Ariarathese ründama Kappadookeiat, mille ta kiiresti vallutas ning Ariobarazanese põgenema sundis. Pärast seda olevat Pelopidas Rooma väejuhtidele etteheiteid teinud, süüdistanud neid toimumus ning lubanud Rooma senatile sellest rääkida. Ta rõhutas ka Mithridatese võimsust.¹⁷⁴ Roomlased pidasid selliseid väljendeid solvavaks ning saatsid Pelopidase minema.¹⁷⁵ Väike-Aasia regiooni Rooma väejuhid ei kavatsenudki oodata, mida senat ja Rooma rahvas sellest sõjast arvavad ning hakkasid koheselt uusi vägesid koguma.¹⁷⁶ Nikeomedes ise sai Mithridateselt lahingus hävitavalt lüüa ning oli jällegi sunnitud põgenema.¹⁷⁷ Esimese Mithridatese vastase sõja algfaasis võeti vangi ka Rooma väejuht Quintus Oppius.¹⁷⁸ Sõja üks võtmetegelasi Manius Aquilius vangistati samuti.¹⁷⁹ Roomlased kuulutasid kohe sõja pärast teateid Mithridatese vallutustest Väike-Aasias. Sõjast Jugurtha vastu tuntud konsul Lucius Cornelius Sulla sai ülesandeks seda sõjakäiku juhtida. Oluline on ka mainida, et roomlased olid samal ajal sõjas oma Itaalia liitlaste vastu. Mithridates olevat ka vallutatud aladel ulatuslikult seal elavaid roomlasi tapnud.¹⁸⁰ Sõda kandus nüüd edasi Kreekasse, kus suur osa Kreekast läks Mithridatese poolele üle.¹⁸¹ Mithridatese poeg vallutas ka roomlastelt Makedoonia. Sulla ise oma vägedega oli Kreekas piiramast Ateenat.¹⁸² Sõda hakkas kalduma aga Mithridatese kahjuks ja Khaironeia lahingus said tema väed hävitavalt lüüa.¹⁸³ Pontose valitseja üritas nüüd Roomaga rahu sõlmida, kuid

172 Appianos, *Mithridatica*. 3. 13.

173 *ibid.* 3. 14.

174 *ibid.* 3. 15.

175 *ibid.* 4. 16.

176 *ibid.* 4. 17.

177 *ibid.* 4.18.

178 *ibid.* 4. 20.

179 *ibid.* 5. 21.

180 *ibid.* 5. 22.

181 *ibid.* 5. 28-29.

182 *ibid.* 7. 34-35.

183 *ibid.* 9. 44.

Sulla oli tema kavatsuste suhtes äärmiselt skeptiline, sest viimane oli roomlaste vastu suuri kuritegusid korda saatnud. Pontose väejuhi Archelaosega vesteldes jättis ta siiski võimaluse rahuks avatud. Tema tingimused nõudsid sõjakulude tasumist, Rooma vangide vabastamist ja vägede eemaldamist vallutatud aladelt.¹⁸⁴ Mithridatese ja Sulla vahelistel läbirääkimistel kõlasid süüdistused üksteise vastu, kus roomlased rõhutasid seda, et Pontose kuningas oli korruptiivse tehinguga ostanud endale Rooma väejuhilt Manius Aquiliuselt Früügia ja vägivaldselt käitunud Rooma rahvaga. Sulla ütles, et roomlased pole ühelgi Aasia kuningal lubanud Euroopasse tungida.¹⁸⁵ Esimene sõda Mithridatesega lõppes antud rahutingmuste täitmisega.¹⁸⁶

Teine sõda Mithridatese vastu olevat saanud alguse ambitsioonika Rooma väejuhi Lucius Licinius Murena sõjaretkest Mithridatese aladele, kus ta vallutas 400 küla ilma vastupanuta. Mithridates arvas, et tema vastu on alustatud täiemahulist sõda ja ta vastas ise rünnakutega Murena vägede vastu.¹⁸⁷ Kappadookeiast löödi välja kõik Murena garnisoniväed. Sulla nägemuse järgi ei olnud Mithridates lepingut rikkunud, seega sõda ei olnud õigustatud. Ta soovis Kappadookeia Ariobarazanest ning Mithridatest omavhael lepitada. See ka õnnestus ning kolm aastat kestnud konflikt sai lõpu.¹⁸⁸ Kolmas sõda Mithridatese ja Rooma vahel sai alguse Rooma Hispaania asevalitseja Sertoriuse tegevusest, kes Rooma võimuvõitlusega seonduvalt leidis liitlase Rooma rivaalis Mithridateses. Ta lubas abi eest anda Mithridatesele praktiliselt kogu Väike-Aasia. Roomas otsustati saata Mithridatesega vastu sõdima Pompeius ja Lucius Licinius Lucullus.¹⁸⁹ Sõjategevus Väike-Aasias oli roomlaste jaoks väga edukas ja Mithridates ise oli sunnitud põgenema oma liitlase Armeenia kuninga Tigranes Suure juurde.¹⁹⁰ Sõja peamiseks vastaseks sai nüüd hoopis Tigranes, kes keeldus Mithridatese roomlaste kätte andmisest.¹⁹¹ Sõja kulgedes Mithridates soovis lõpuks Pompeiusega

---

¹⁸⁴ Appianos, *Mithridatica*. 11. 54-55.

¹⁸⁵ *ibid.* 12. 56-58.

¹⁸⁶ *ibid.* 13. 61-63.

¹⁸⁷ *ibid.* 13. 64-65.

¹⁸⁸ *ibid.* 13,14. 65-67.

¹⁸⁹ *ibid.* 14. 68.

¹⁹⁰ *ibid.* 17. 82.

¹⁹¹ *ibid.* 17. 84.

rahu sõlmida. Pompeius nõudis talt alistumist ning vangide vabastamist.¹⁹² Konflikt aga kestis edasi ning Pompeiuse sõjaline tegevus laienes sellel perioodil vallutades suure osa Edela-Aasiast, mille hulgas olid ka näiteks Jeruusalemm, Kiliika ja Süüria.¹⁹³ Sõda lõppes pärast seda, kui Mithridates tappis ennast mürgiga.¹⁹⁴ Pärast sõja lõppu andis Pompeius osa vallutatud territooriumist ära kohalikele valitsejatele nagu näiteks Tigranes, kes sai Armeenia tagasi. Ta ei olnud siiski ainuke valitseja, kellele Pompeius maad andis.¹⁹⁵

Kolm sõda Mithridatse vastu näitasid Rooma ekspansioonipoliitika täiesti erinevaid tahke. Esimese sõja puhul on selgelt näha riigi strateegliste huvide kaitset. Selleks oli vabariigi perioodil ikka ja jälle võimsate Aasia riikide takistamine, et nad ei saaks tungida Kreekasse ja sealt edasi Itaaliasse. Varem oli samasugust poliitikat rakendatud Antiochos III vastu, kelle võimubaas oli samas piirkonnas kui Mithridatse oma. Philippos V küll ei olnud Aasia valitseda, aga ka tema puhul kerkis esile idee, et ta võib Kreekast tungida Itaaliasse. Katse hoida võimul Nikeomedest ning Ariobarzanest oli jällegi selleks, et Mithridates Väike-Aasias hegemooniat ei saavutaks. Sulla isegi ütles otse selle välja, et roomlased ei lase Aasia valitsejatel Euroopasse tungida. Selle idee pikaajaline edasikandumine näitab, et see oli Rooma vabariigi fundamentaalne põhimõte. Antud sõda rajas vundamendi Rooma suureks ekspansioonilaineks, mille Pompeius täide viis. Teine sõda jätab mulje konfliktist, mida kumbki pool tegelikult ei tahtnud. Seda tõendab selle piiratud ulatus ning vähesed tulemused. Kolmanda sõja käigus likvideeris Rooma täielikult võimaliku ohu, mis tuleb Väike-Aasiast ning see idee ida poolt tulevast invasioonist ei saanud enam kuidagi rakenduda. Sisemised poliitilised pinged ja võimuvõitlus olid kahtlemata selliste suurte vallutuskäikude üheks põhjuseks. Hilisemad sündmused näitasid, et edukad väejuhid nagu Julius Caesar ja Pompeius olid ekspansiooni teostamiseks kõige tugevamal positsioonil. Idast tuleva võimaliku ohu kadumine Rooma tuumikaladele võimaldas keskenduda muudele piirkondadele ning seda ka tehti.

---

192 Appianos, *Mithridatica*. 20 . 98.

193 *ibid.* 22. 106.

194 *ibid.* 23. 111-112.

195 *ibid.* 23. 114.

Julius Caesari Gallia vallutusretk ja retked Britanniasse (58.-52. eKr)

Rooma vabariigi ekspansiooni järgmine etapp leidis aset 50. aastatel eKr ning selle võtmefiguuriks oli Julius Caesar, kes oli selleks ajaks tõusnud väga prominentseks poliitikuks. Ta oli sõlminud poliitilise liidu Marcus Crassuse ja Pompeiusega, mida nimetati triumviraadiks.¹⁹⁶ Kõik selle liidu osapooled omasid suurt mõjuvõimu ning nende isiklike poliitilise ambitsioonide ja riigi enda huvide vahet oli kindlasti keerukam kui varasemal ajal. Senatil on kogu eelneva perioodi jooksul olnud välispoliitilise kursi määramisel praktiliselt domineeriv roll. Sõja alustamise küsimused ja samas ka rahu sõlmimine olid riigi jaoks kesksed probleemid. Senati ülesannete seas oli lisaks sellele ka sõdade tegelik läbiviimine, mida tehti läbi väejuhtide määramise ning nendele ülesannete andmise. Selle institutsiooni autoriteet on selge juba varasemate konfliktide kirjeldustes, kus väejuhid peavad senatiga ühendust ning ebakompetentsuse tõttu mõned neist lihtsalt vahetatakse senati poolt välja. Jõujooned olid üsna selged, mis tähendas seda, et väejuhi peamine ülesanne oli täiesti arusaadavalt armee juhtimine mitte iseseisva välispoliitilise liini ajamine ega diplomaatia läbiviimine. Julius Caesari tegevus Gallias, Britannias ja Germaanias on märkimisväärselt erinev sellest, kuidas Rooma riigi ekspansioon varem toimunud oli.

Caesari mõjuvõim oli vabariigis piisavalt suur selleks, et Rooma ajaloolase Suetoniuse sõnul olevat ta ise valinud endale haldamiseks Gallia Comitia provintsi. Senati katsed seda ära hoida nurjusid, kuna rahvas toetas Caesarit.¹⁹⁷ Lucius Domitius üritas siiski tema võimu vähendada, millele Caesar vastas triumviraadi kokkukutsumisega Luca linnas. Seal lepiti kokku, et tema ametiaeg Gallias kestab 5 aastat kauem kui varem,¹⁹⁸ mis näitas nende triumviraadi poliitlist võimu ja omakorda seda, et traditsioonilised institutsioonid nagu näiteks senat olid nõrgemad kui varem. Seal tehtavad otsused ja arutatavad küsimused leidsid aset nüüd kitsas ringkonnas. Senat

¹⁹⁶ Suetonius, Julius. 19.

¹⁹⁷ ibid. 22.

¹⁹⁸ ibid. 24.

saatis isegi Galliasse komisjoni, mis pidi uurima Caesaritegevuse seaduslikkust ning kaaluti ka tema üleandmist gallialastele.¹⁹⁹ Kõik katsed tema tegevust piirata nurjusid täielikult ning Caesaril olid Gallias vabad käed.

Caesari enda kirjutatud mälestused annavad väga detailise ülevaate tema tegevusest Gallias, kuid samas on see ka eneseõigustus tollases poliitilises kontekstis. Suetoniuse arvates kasutas Caesar ebaausaid võtteid, et Gallias konflikti luua ning sellel põhjusel oligi senat loonud juba mainitud komisjoni.²⁰⁰ See kirjeldus jätab mulje, et Rooma sõjaline tegevus Gallias oli Caesarite enda agitatsiooni tulemus, mis ei olnud vastus Gallia hõimude agressioonile ega teeninud Rooma riigi huve. Ilmselgelt kirjeldas Caesar järgnevaid sündmusi enda arusaamadest ja huvidest lähduvalt. "Märkmed Gallia sõjast" algab kriisiga, kus helveti hõim kavatseb rännata läbi Rooma territooriumi uutele aladele. Caesar pidas seda ohuks ja lasi koguda armee ning ehitati barjäär. Helveedid üritasid sellest läbi murda, kuid nad tõrjuti tagasi.²⁰¹ Helveetide retk suundus edasi Galliasse aedui hõimu aladele, mida nad asuvad rüüstama. Aedui hõim kutsus appi Caesarit, kes enda sõnul pidas tarvilikuks liitlasi aidata. Helveedid kaotavadki lahingus roomlastega suure osa oma väest.²⁰² See lahing tegelikult likvideeris helveetide rändega seotud ohu. Rooma sõjaline ja diplomaatiline tegevus Gallia piirkonnas aga hoopis intensiivistus vaatamata sellele lahendusele. Järgnevalt asus Julius Caesar tegelema erinevate poliitiliste küsimustega, mis puudutasid erinevate hõimude omavahelisi suhteid ning nende suhteid Roomaga. Edukas sõda helveetide vastu oli andnud Caesarile vähemalt tema enda sõnul suure autoriteedi Gallia hõimude seas. Tema juurde olevat tulnud hõimude esindajad üle kogu Gallia, kes tänasid Caesarit helveetide purustamise eest. Nende sõnul olevat see tulemus ka Galliale kasulik.²⁰³ Pärast seda kiidulugu asus rääkima aeduilane Diviciacus, kellele valmistas muret oht, mida kujutas endast ühe Germaania piirkonna valitseja Ariovistus.²⁰⁴ Caesar lubas selle probleemiga tegeleda ning leidis, et see kui germaanlased ületaks regulaarselt Reini jõge oleks

---

199 Suetonius, Julius. 24.

200 ibid.

201 Caesar, *Commentarii de Bello Gallico*. 1. 6-9.

202 ibid. 1. 11-12.

203 ibid. 1. 30.

204 ibid. 1. 31.

Rooma julgeolekule ohuks. Tema sõnul saaksid nad tungida Galliast edasi Itaaliasse just nagu kimbrid ja teutoonid olid seda juba varem teinud. Ta leidis, et olukorrale tuleb kiiresti lahendus leida.²⁰⁵ Caesar tahtis alustada Ariovistusega läbirääkimisi, millesse viimane suhtus skeptiliselt ning leidis, et Roomal pole mingisugust õigust talle ettekirjutusi teha.²⁰⁶ Järgnevalt saadeti germaanlaste pealikule nõudmised. Ilmselt kõige kaalukam oli nõue, mis keelas tal Reini jõe ületamise ning Rooma Gallia liitlastega sõdimise.²⁰⁷ Põhimõtteliselt tundub, et Caesar tahtis kehtestada enda mõjusfääri, kuid see diplomaatiline katse kukkus läbi. Ariovistuse väed ületasid jõe ning suunduvad treviri hõimu pealinna suunas. Caesar otsustas sinna garnisoni saata enne kui germaanlased kohale jõuavad. Lõpuks toimus ka kokkusaamine Caesari ja Ariovistuse vahel. Caesari retoorika antud kokkusaamisel jättis mulje, et ta esindas Rooma riigi huve. Ta rõhutab, et nii senat kui ta ise on Ariovistust toetanud, kuid senati dekreetide kohaselt oli ka Rooma ja aedui hõimu vahel head suhted. Samuti ei seisnud Rooma selle eest, et nende liitlased peaksid valdusi kaotama.²⁰⁸ Ariovistuse vastulause seas kahtluse alla nii Caesari enda positsiooni, väites, et paljud Roomas tahaksid Caesarit oma kõrgelt kohalt maha võtta. Germaanlaste pealik õigustab ka enda kohaolekut Gallia piirkonnas.²⁰⁹ Ebaõnnestunud läbirääkimistele järgnenud sõjategevuses said Ariovistuse väed lüüa ning olid sunnitud taganema üle Reini jõe.²¹⁰

See episood Rooma välispoliitikas oli kahtlemata märkimisväärne ning seda mitmel põhjusel. Esiteks, Caesaril oli kõneluste ja sõjategevuse läbiviimisel Rooma riigist praktiliselt täielik iseseisvus. Vastuargumendiks võib muidugi öelda, et tema tegevust ei saa eristada Rooma enda omast, kuna ta oli siiski senati poolt määratud Gallia Comitia provintsi haldama. Seega võiks esmapilgul öelda, et Caesari tegevus täitis senati antud ülesandeid, kuid olukord on palju keerulisem ning vajab täiendavat selgitust. Nagu juba mainitud oli Caesaril märkimisväärne vastasseis senatiga, millel siiski ei õnnestunud tema positsiooni nõrgestada. Erinevad üksteisele vasturääkivad

---

205 Caesar, *Commentarii de Bello Gallico*. 1. 33.

206 *ibid.* 1. 34.

207 *ibid.* 1. 35.

208 *ibid.* 1. 43.

209 *ibid.* 1. 44.

210 *ibid.* 1. 52-53.

vaatepunktid ei lase päris üheselt kindlaks teha, kelle tegevus väljendas Rooma riigi huve või kas üldse keegi sellest hoolis või oldi huvitatud ainult enda poliitilise positsiooni kindlustamisest ja vastaste nõrgestamistest. Üks nendest põhjustest ei välista tegelikult teisi. Caesari sõjategevus Gallias võis korraga olla nii isikliku võimu suurendamine, kui samas ka Rooma riiklike huvide tagamine. Paratamatult tekib küsimus, et kellel Rooma riigis oli sellel ajal võim riigivälispoliitikat mõjutada. Rooma ajaloos oli see varem olnud senati võimuses, mis väljendus selles, et igasugused väejuhid olid selgelt sellest institutsioonist sõltuvuses. Caesar ei olnud senatist sõltuv, millele viitab juba mainitud ebaõnnestunud katse ta positsioonilt eemaldada. Samuti ei andnud ta oma tegevusest senatile aru ega saanud sealt korraldusi. Rooma poliitiline süsteem oli sedavõrd muutunud, et varasemad reeglid ei kehtinud enam. Välispoliitika oli de facto suuresti triumviraadi otsustada ning Caesar selle liikmena kasutas seda võimalust igati ära.

Milline siis oli tema strateegia ja kuidas see suhestus varasema välispoliitikaga? Caesari oskas oma tegevust Gallias väga osavalt õigustada, kuid tõenäoliselt ei saa päris kõike ikkagi propagandaks pidada. Rooma liitlaste abistamine oli igati arusaadav põhimõte ning see oli igati kooskõlas sellega, kuidas üks riik oma mõjuvõimu säilitamiseks välispoliitiliselt käituks. Germaanlaste sissetungi ohust kõneledes tugineb Caesar ajaloolisele kimbri ja teutoonide invasioonile. Tema strateegia nägi Reini jõge barjäärina, mis takistaks germaanlaste tungimist Rooma aladele. Sarnane põhimõte oli ka põhjuseks, miks helveetidel läbi Rooma territooriumi ei lastud minna. Nende kavatsustes ei saanud keegi kindel olla ning Rooma võimuses oli sõjalise jõuga selle takistamine. See esimene etapp Gallias näitas, et Caesari ettevõtmised ei erinenud suuresti sellest, millega Rooma riik oli juba varem tegelenud. Samas tekib paratamatult küsimus, et kas Rooma julgeoleku nimel oli tarvis vallutada kogu Gallia?

Caesar olevat saanud teateid, et suur gallialaste koalitsioon plaanib alustada sõda Rooma vastu. Põhjuseks olevat nende vastuseis Rooma sõjalisele kohalolekule Gallias ning kartus, et näid vägesid võidakse nende vastu kasutada.²¹¹ Head diplomaatilised

---

²¹¹ Caesar, Commentarii de Bello Gallico. 2. 1.

suhted erinevate Gallia hõimudega tulevad Caesarile selles olukorras kasuks ning Remi hõim andis talle informatsiooni vastase tugevuse kohta. Nõupidamisel aeduid esindava Diviciacusega seab ta eesmärgiks hävitada vaenulikud hõimud eraldi ning ta soovis, et aedui hõim rüüstaks vaenuliku bellovaci hõimu territooriumi. Ta rõhutas Diviciacusega kõneledes, et Rooma ja aedui ühised huvid nõuvad sellist tegevuskäiku.²¹² Selles sõjalises konfliktis on Rooma väed edukad ning Caesari "Commentarii de bello Gallico" 2. raamat suuresti kirjeldabki seda, kuidas Caesar erinevaid Gallia hõime lahingutes võidab.²¹³ Ta ütles võidukalt, et vallutas kogu Gallia ning saatis saadikud üle Reini nõudes sealsetelt barbaritelt oma käskude täitmist ja vangide andmist.²¹⁴ Pärast võidu kuulutamist saatis ta ühe leegioni Servius Galba juhtmisel avama ühte kaubateed Alpide piirkonnas, mis Rooma kaupmeestele oli varem ohtlik olnud.²¹⁵ Konflikt Gallia aladel jätkus aga vaatamata sellele, et see oli väidetavalt täielikult vallutatud. Kui jätta kõrvale väiksemad kokkupõrked siis järgmine suurem konflikt oli jällegi seoses germaanlastega. Nimelt ületasid mitu erinevat germaanlaste hõimu Reini jõe ajendatuna nende enda konfliktist tuge sueebi hõimuga. Caesari enda arvates oli selge, et gallialased ise ei suuda selle probleemiga toime tulla. Ta leidis, et nende äkiline temperament paneb neid otsuseid kiirustades vastu võtma. Samuti hakkab ta plaanima sõjalist vastusammu. Läbirääkimised jällegi nurjuvad ning selle järgneb sõjategevus.²¹⁶ Lahingus roomlaste hukub suur osa germaanlaste väest kuigi osa suudab üle jõe põgeneda.²¹⁷

Pärast järjekordse germaanlaste sissetungi tõrjumist leidis Caesar, et germaanlastel on võimalik Galliasse liikuda väga lihtsalt. Tema strateegia nägi ette sõjalist ekspeditsiooni germaanlaste aladele, mis pidi viimastele näitama, et Rooma armeel on võimekus ja tahe Reini ületamiseks. Selle ülesande saavutamiseks ehitatakse sild üle Reini jõe. Sild sai valmis kümne päevaga ning järgnenud karistusretk Germaaniasse kulges tema jaoks igati positiivselt. Mitmed pealikud tulid otsima võimalust rahu sõlmida ning Caesar leidis, et germaanlaste hirmutamine oli õnnestunud.

---

212 Caesar, Commentarii de Bello Gallico. 2. 1-5.

213 ibid. 2. 5-34.

214 ibid. 2. 35.

215 ibid. 3. 1.

216 ibid. 4. 5-13.

217 ibid. 4.14-15.

Tema retk oli kestnud paar nädalat ning selle lõppedes lasi ta silla lammutada ning naasis Galliasse.²¹⁸

Julius Caesari ja Rooma huvorbiiti sattus järgmisena Britannia. Antud piirkonna roll Rooma edasises ekspansiooniloos oli väga suur, kuid samas on üsnagi keeruline täpselt kindlaks teha, millised plaanid erinevatel riigitegelastel selle jaoks olid. Caesar oli esimene roomlane, kelle käsul Rooma armee Britannia aladele saabus. Tema enda sõnade kohaselt oli Britannia hõimude toetus Rooma-vastastele Gallia hõimudele see, mis ajendas teda sõjaliselt sekkuma.²¹⁹ Rooma võimekust arvestades oli see kahest leegionist ja 500 ratsväelasest koosnev armee üsna väike ning näitas Caesari esialgsete ambitsioonide piiratust. Kogu saare vallutamine sellise jõuga oleks praktiliselt võimatu ning sündmuste tegelik käik ka peegeldas seda. Piirangutele vaatamata oli ta üritanud siiski ettevõtmist võimalikult enda huvides ära kasutada. Ilmselgelt ta taotles Britannia üle teatud poliitlist võimu, kuid ei olnud valmis oma enda armeed selle saavutamiseks liigselt koormama. Kohalikud hõimud Britannia kaguosas ei suutnud vaatamata sõjalistele pingutustele seal asuvat roomlaste laagrit hävitada. Lõpuks kahepoolsete läbirääkimiste tulemusel saab Caesar mõned pantvangid ja pärast seda lahkus Britanniast ja naasis Galliasse.²²⁰ Caesari teisel retkel oli Rooma vägede hulk juba enam kui kaks korda suurem. Caesar naasis viie leegioniga juba samasse maabusmispaika, mida oli 55. aastal kasutatud. Roomlaste vastu oli Cassievellanuse juhtitud Britannia hõimude ühisvägi, mis asus kiiresti nendega lahingusse.²²¹ Sõjalises mõttes läks see sõjaretk roomlastele igati korda. Ühisvägi sai lahingus lüüa ning Cassievellaunus ei suutnud pärast seda enam tugevat vastupanu osutada. Tema ja Caesari vaheliste läbirääkimiste tulemusel oli pealik nõus andma pantvange, maksma regulaarselt andamit ning hoiduma trinovantide hõimu ründamisest.²²² Pärast selle tulemuse saavutamist lahkus Caesar oma vägedega Britanniast ning naasis Galliasse.²²³

---

218 Caesar, *Commentarii de Bello Gallico*. 4. 16-18.

219 *ibid.* 4. 20.

220 *ibid.* 4. 35.

221 *ibid.* 5. 11.

222 *ibid.* 5. 22.

223 *ibid.* 5. 23.

Mõlemad sõjaretked olid üsna piiratud tagajärgedega ja Caesari eesmärgid jäävad samuti segaseks. Ta räägib, et need sõjalised sammud on vajalikud Gallia olukorra stabiliseerimiseks, mis viitab sellele, et need täitsid saama eesmärgi kui näiteks tema varasem sõjaretk Germaaniasse. Tegelikult oli sõjalisele kampaaniale lisaks ka selge poliitiline suund. See väljendus katses mõjutada Britannia poliitilist korraldust nii enda soosikute edutamisega kui ka soovis, et nad vannuksid Roomale truudust, mis antud juhul küll tähendas Caesarit. Need võisid olla lihtsalt oportunismist tingitud üritused, et näha kui palju on võimalik antud olukorrast kasu saada. Need Britannia sõjakäigud võivad jätta mulje, et Caesari võimalused olukorra mõjutamiseks kohapeal olid suuresti piiratud. Vaadates seda vägede hulka, mis aga eriti just teise retkel Britanniasse saabusid, ei saa seda pidada päris täpseks kirjelduseks. Britannia kontekstis oli see kahtlemata märkimisväärne sõjaline jõud.

Suure tõenäosusega oleks ka 54. aastal eKr olnud võimalik inkorporeerida Britannia alasid, kuid see oleks nõudnud sinna jäädavalt vägede paigutamist. Arvestades veel seda, et Gallia ei olnud veel tegelikult stabiilne piirkond ja vajab kindlasti Rooma vägede kohaleolekut, et seal säiliks Rooma mõjuvõim. Britannia okupeerimine oleks tähendanud seda, et suur hulk vägedest oleks Gallia piirkonnast merega eraldatud ning peaks tõenäoliselt samal ajal Britannia hõimudega sõdima. Need väed täitsid ka Caesari enda poliitilise võimu garantii funktsiooni. Tema poliitilised vastased pidid arvestama asjaoluga, et ta võib neid kasutada Rooma võimuvõitluses. Hiljem kodusõja ajal sai see stsenaarium tegelikult tõeks, kuid arusaam selle võimalusest pidi olema suure tõenäosusega juba poliitilises klassis olemas. Nendel põhjustel ei olnud Britannia vallutamine ilmselt Caesari jaoks väärt komplikatsioon, mida see ettevõtmine endaga kaasa tooks. Kõigele vaatamata ei saa öelda ainult selle põhjal, et need olid tähtsusetud ettevõtmised strateegilises mõttes. Need ütlevad üsna palju nii Caesari ambitsioonide ja tegelikult ka Rooma riigi huvide kohta tulevikus. Ekspeditsioonid Britanniasse näitasid, et Galliast oli üsna lühikese aja jooksul saanud piirkond, mida käsitleti kui Rooma riigi osa. See oli nii kaugel Itaaliast, et seal toimuval ei saanud olla mingisugust mõju Rooma julgeolekule. Caesari ajend sõjaliseks interventsiooniks oli aga seos gallialaste

vastupanu ja Britannia vahel. Miks see üldse roomlaste jaoks peaks tähtis olema? Oluliseks võib antud probleemi lugeda siis, kui plaanis oli jäädav kohalolek Gallias. Stabiilsuse tagamiseks oleks vajalik naabruses olevate jõudude heidutamine ja seda ülesannet täitsid nii sõjaretk üle Reini jõe kui ka Britannia ekspeditsioonid.

Galliast sai Caesari tahte ja ambitsioonide tõttu osa Rooma riigist. See oli illustreeriv näide sellest kui palju oli võimalik korda saata ühel mõjuvõimsal inimesel. Täpselt ei ole teada, mis põhjusel oli tal vaja vallutada kogu Gallia oma väidetavate eesmärkide täitmiseks. Oluline on ka mainida, et antud töös on kirjeldatud sündmusi, mis viisid Rooma sekkumiseni Gallias. Tegelikult kinnistas Rooma vallutused seal Vercingetorixi juhitud suure vastupanuliikumise mahasurumine,²²⁴ kuid see oli lihtsalt juba väljakujunenud ekspansioonipoliitika tulemus. Caesari Gallia vallutusretke motivatsioonidest kerkivad esile kõige enam isiklikud ambitsioonid. Kogu Gallia vallutamiseks on väga keeruline leida põhjust, mis seaks ainult Rooma riiklikud huvid järjekorras esikohale. Võimalik, et Caesar arvas juba siis, et Rooma riik võib kunagi tema ainuvõimu all olla ning tema välispoliitika oli juba ettevalmistus selleks. Samas ei pidanud ta tingimata nii ettenägelik olema, vaid see võis olla lihtsalt tema kui mõjuvõimsa roomlase nägemus sellest, milline Rooma riik peaks välja nägema. Kartaago vallutamine on üks ekspansiooni etapp, mis on sellega tegelikult väga sarnane. Mõlemal puhul ei olnud see riigi jaoks hädavajalik ettevõtmine, vaid riigiladvikus oli tugev soov pikaajalised konfliktid lõpetada sümboolselt. Gallia vallutamise puhul on vaja arvestada kõiki juba mainitud asjaolusid, mis aga ei anna ühest vastust Caesari motivatsioonide kohta. Kõige täpsem oleks ilmselt öelda, et selleks ei olnud vajadust ning Rooma riigi ekspansioonipoliitika tähendas üha vähem Rooma riigi kaitsmist. Pigem tähistas see uut etappi, mida iseloomustas sõjalise ja poliitilise võimu koondumine üha väiksema grupi kätte. Rooma domineeriv positsioon regioonis lubas eliidil kasutada sõjaväge eesmärkidel, mis ei pidanud olema seotud julgeolekuga.

Rooma vabariigi ekspansioonipoliitika on kogum erinevatest konfliktidest, mis algasid erineva põhjusega. J. A. North kirjutades 1981. aastal tahab teada, et kas Rooma

---

224 Caesar, *Commentarii de Bello Gallico*. 7. 89.

sõjad lähtusid agressioonist või kaitsest.²²⁵ See küsimus lähtub tegelikult vastandlikest "kaitsva imperialismi" ja unikaalselt agressiivse imperialistliku Rooma käsitlestest. Tegelikuses on Rooma ekspansiooni seletamine keerulisem. Rooma pidas vabariigi perioodil täiesti selgelt agressiivseid sõdasid teiste riikide vastu. Mõned kõrged isikud said sellest nii majanduslikku kasu kui ka prestiiži. Samas ei olnud mingisugust garantiid, et Rooma võidaks need konfliktid. Vahemere piirkonnas olid üsna tugevad rivaalid nagu Seleukiidid, Pontos ja Kartaago. Vabariigil ei olnud tingimata head viisi jõuvahekordade kindlaks tegemiseks, seega tuli sõja alustamist hoolikalt kaaluda ja seda teha ainult vajalikel hetkedel. Sellele oli ka erandeid, aga läbivaks teemaks läbi suure osa vabariigist on muretsemine sissetungi pärast Itaaliasse. Oluline on see, kas roomlased ise uskusid seda mitte see, kui reaalne see oli. Vabariigi lõpus muutub see pigem ettekäändeks. Vahemere ümbruse sõjakates tingimustes oli see sageli reaalne võimalus ning riigi juhtkond oli valmis tõesti agressiivselt võimalike sissetungijatega sõdima ja neilt alasid vallutama.

---

225 North, John A. The development of Roman imperialism. The Journal of Roman Studies, Vol. 71, 1981.

Kodusõdade periood, vabariigi lõpp ja keisririigi algus (49. eKr- 14. pKr)

Eelnevalt mainitud asjaolud ei tähendanud ainult seda, et Rooma ekspansioonipoliitika oli muutumas. Tegelikult oli kogu senine võimukorraldus jõudnud kokkuvarisemise äärel. Hilise Rooma vabariigi poliitilise eliidi võimuvõitlus kulmineerus veriste kodusõdadega, kus Rooma armee üksused olid sunnitud üksteise vastu võitlema. Ilmselgelt peaks ekspansioon olema sellises kontekstis üks viimaseid asju, mille peale mõelda, kuid riigi laiendamine leidis aset ka sellisel segasel ajal. Rooma vabariigi tohutud mõõtmed tähendasid seda, et konflikt võis mõjutada ka naabruses olevaid riike. Caesari ja Pompeiuse vaheline sõda sai otsustavaks ka Egiptusele, mis sattus roomlaste omavahelise konflikti keskmesse. Pompeiuse sõjaline ebaedu sundis teda põgenema Egiptusesse. Seal pidas noor kuningas Ptolemaios parajasti sõda oma õe Kleopatra vastu. Ptolemaiuse regendina tegutsev Pothenios asus tegelema Pompeiuse riiki lubamise küsimusega ning kutsus selleks kokku nõukogu. Arutelu käigus jõuti otsusele, et kõige mõistlikum oleks Pompeius hukata, sest siis ta ei saaks neile ohtu kujutada.²²⁶ See otsus viidi täide ning Pompeius tapeti laeval, mis pidi ta Ptolemaiuse riiki viima.²²⁷ Julius Caesari reaktsioon sellele teole ei olnud kindlasti see, mida asjaosalised oleks lootnud. Pompeiuse surm olevat teda šokeerinud ning pannud otsima kättemaksu nende vastu, kes olid selles süüdi.²²⁸

Caesar sekkus Egiptuses juba käimasolevasse konflikti. See tegevus oli paljude arvates mõttetu, kuid põhjuseks arvati Caesari kirge Kleopatra suhtes või ka Potheniose lugupidamatust. Läbirääkimistel tahtis Caesar, et Egiptus tasuks võla, mille ta oli noore Ptolemaiuse isale andnud. Pothenios lubas millalgi tulevikus selle tasuda, kuid Caesar plaanis juba salaja tuua Kleopatra enda juurde. Tema eestvedamisel loodi kokkulepe, mille alusel Kleopatra ja Ptolemaios valitseksid koos. Pärast seda kerkisid esile kahtlused, et Potheniose juhtimisel kavandatakse vandenõud Caesari vastu. Vastusena

²²⁶ Plutarchos, Pompeius. 76-77.

²²⁷ ibid. 79.

²²⁸ ibid. 80.

lasi Caesar Potheniose hukata, kuid Egiptuse väejuht Achilles põgenes ning hakkas osutama roomlastele sõjalist vastupanu. Kuningas Ptolemaios liitus samuti vastuhakkajatega, kuid Rooma sõjaline jõud oli neist üle ning see katse nurjus. Kuningas Ptolemaios ise jäi sõjas kadunuks ning Caesar jättis troonile Kleopatra, kes sünnitas talle poja nimega Caesarion.²²⁹ Võiduka Julius Caesari plaanis olevat olnud ka vallutussõjad Partia, Sküütia ja Germaania suunal,²³⁰ kuid ta tapeti vandenõulaste poolt Pompeiuse teatris 44. aastal eKr.²³¹ Seega ei ole võimalik teada kui tõsiseltvõetavad need ideed olid, sest neid ei viidud kunagi täide.

Egiptuse sattumine Rooma tugeva mõjuvõimu alla ei tähendanud veel, et sellest sai kohe riigi osa. Samuti mängis selle episoodi puhul suurt rolli juhus. Kogu sündmuste jada algas tegelikult sellest kui Pompeius otsustas sinna põgeneda. Sellele järgnenud intriigid tekkisid lähtuvalt antud sündmusest nja keegi ei olnud neid hoolikalt ette planeerinud. Caesar oli küll varem Egiptuse vastu huvi tundnud,²³² kuid tema tegevus seoses sealse võimutõliga oli tingitud kohapeal tehtud otsustest. Rooma mõjuvõim muidugi kasvas märkimisväärselt, aga paistab, et see lihtsalt kiirendas protsessi, mis oli juba käimas. Sisemine võimuvõitlus, suured võlad prominentsele Rooma poliitikule ja Rooma naabruses olemine olid märgid, et riigi püsijäämine iseseisvana oli kahtluse all. Caesari interventsioon viis piirkonna veel tugevamalt roomlaste huviorbiiti. Kleopatra, kes kirjeldatud sündmuste käigus Egiptuses võimule sai, sidus ennast üha enam Caesari surma järgse võimuvõitlusega Roomas. Ta astus armusuhetesse ja poliitilisse liitu mõjuvõimsa ja ambitsioonika Rooma väejuhi Marcus Antoniusega. Viimane andis Kleopatra riigile hulgaliselt uusi alasid valitseda.²³³ Kolmepoolse kokkuleppe tulemusel oli Rooma riik varem jagatud jagatud kolmeks osaks Octavianuse, Antoniuse ja Lepiduse vahel. Põhiosas tähendas see, et võim oli suuresti jagunenud läänealasid valitseva Octavianuse ja idaalasid valitseva Antoniuse vahel.²³⁴ Kleopatra ja Antonius sattusid konflikti Octavianusega, kes samuti taotles võimu kogu

---

229 Plutarchos, Caesar. 50-51.

230 ibid. 58.

231 ibid. 66-67.

232 Suetonius, Julius. 10.

233 Plutarchos, Antonius. 36.

234 ibid. 30.

Rooma riigi üle. Järgnes kodusõda, mis lõppes nii Kleopatra kui ka Antoniuse surmaga ja Egiptuse inkorporeerimisega Rooma riiki.²³⁵ Octavianus oli kindlustanud oma võimu ning Rooma vabariik oli pärast kodusõdade perioodi jõudnud lõpuni. Sellele järgnev keisririik säilitas paljuski institutsioonid nagu näiteks senat, kuid nende sisuline tähtsus sõja ja rahu küsimustes oli praktiliselt olematu. Octavianusest sai keiser Augustus ning kogu riigi välispoliitika oli nüüd tema kätes.

Augustuse välispoliitika oli märkmisväärne juba sellepärast, et see oli esimene kord, kui ühel inimesel oli võimalik kasutada praktiliselt kõiki riigi ressursse. Rooma esimene keiser oli kahtlemata valmis kasutama nii sõjaväge kui ka diplomaatiat oma eesmärkide saavutamiseks. Suetoniuse "De vita Caesarum" põhjal jääb temast mulje kui valitsejast, kes oli mitmete sõdade eest vastutav, kuid kõik need olid õigustatud. Samuti ei olevat sõjaline hiilgus ja riigi laiendamine iga hinna eest tema jaoks olulised.²³⁶ Keisri enda kirjutatud tekst "Res Gestae Divi Augusti" annab tunnistust sellest, mida ta oli oma valitsusajal tähtsaks pidanud. Sõjalises ja ekspansiivses perspektiivis ei olnud ta oma tegevuse kirjeldamisel olnud nii tagasihoidlik kui näiteks Suetonius. Ametliku propaganda tekstina olid need just teod, mille üle valitseja ja rahvas peaksid uhkust tundma. Üheks oluliseks saavutuseks pidas Augustus näiteks edukat kampaaniat mereröövlite vastu.²³⁷ See oli rohkem sisepoliitiline ettevõtmine arvestades seda, kui palju Rooma impeeriumist oli Vahemere läheduses, aga see näitab, et valitseja oli valmis kasutama sõjalist jõudu riigi julgeoleku tagamiseks. Oluliseks pidas ta ka fakti, et ta laiendas võõrriikide naabruses olevate provintside piire ning korraldas sõjaretked Etioopiasse ja Araabiasse.²³⁸ Ta alistas pannoonlaste hõimu, mida keegi polnud tema sõnul varem suutnud ning laiendas Illyricumi provintsi kuni Doonau jõeni. Samas piirkonnas ületasid daaklased jõe, kuid said lahingus lüüa ning Rooma armee vastusena alistas mitmed hõimud jõe teisel kaldal.²³⁹ Teiste alistatud piirkondade seas olid Cantabria (tänapäeva Põhja-Hispaanias), Akvitaania (tänapäeva Edela-Prantusmaal)

---

235 Suetonius, Augustus. 18.

236 ibid. 21.

237 Augustus, Res Gestae Divi Augusti. 25.

238 ibid. 27.

239 ibid. 30.

ning raetia, vindelici, salassi hõimude alad Alpide juures.²⁴⁰

Diplomaatilised saavutused olid samuti tema jaoks tähtsal kohal ning ta tõi esile seda, kuidas saadikud kaugetest maailma paikadest olid kõik tulnud tema riiki. Nendeks paikadeks olid näiteks India, Sküütia, Sarmaatia, nimetades ainult mõnda.²⁴¹ Augustus rõhutas ka Rooma riigi mõjuvõimu piirkondades, mida nad otseselt ei kontrollinud. Partia tundub olevat üks olulisemaid riike, sest nende jõuvahekorda kirjeldatakse põhjalikult ning mitmes allikas. Kirjeldatud jõuvahekord oli nii tugevalt roomlaste kasuks, et Partia valitsejad said võimule ainult Augustuse nõusolekul. Sama kehtis ka Meedia riigi valitsejate puhul.²⁴² Augustuse enda kirjutises ei mainita aga mitut suurt ebaõnnestumist. Mõlemad puudutasid Germaaniat, kuid üks oli tõsiduselt palju märkimisväärssem. Selleks oli Quintilius Varuse hävitav lüüasaamine ja kolme leegioni hävitamine germaanlaste poolt.²⁴³ Riigivalitsemise koha pealt on huvitav ka väide, et Augustus tahtis vabariiki kahel korral taastada, kuid mõtles ümber, sest tema isiklik turvalisus poleks siis erru minnes tagatud. Samuti olevat ta lootnud, et alused, millele ta riigi oli rajanud, oleksid vankumatud ning riik oleks tugevas ja turvalises positsioonis.²⁴⁴

Augustuse strateegiat riigi juhtimisel saab mõista paremini, kui saada aru tema unikaalsest rollist Rooma ajaloos. Ta oli näinud mitut kodusõda ja osalenud ka ise ühes neist. Samuti oli ta väga hästi teadlik absoluutse võimu lävel olnud Julius Caesari tapmisest vanenõulaste poolt, kes olid sellele vastu. Hilise vabariigi segane olukord pidi olema midagi sellist, mida ainuvalitseja nagu Augustus peaks iga hinna eest vältima. Rooma vabariigi erinevad riigitegelased võisid tunda ennast palju vabamalt, sest neil ei olnud kunagi vastutust kogu riigi eest. Üks poliitik paljude seas ei pidanud muretsema, et iga ebaõnnestumine on tema süü ning riigi nõrkus on talle isiklikult kahjulik. Ükskõik kui palju Augustus ka oleks tahtnud, et tema tiitel *princeps* tähendakski ainult esimeseks kodanikuks olemist, siis reaalsus oli teistsugune. Keisri positsioon vastupidiselt tähendas vastutamist kogu riigi eest. Igasugused ebaõnnestumised õnnestaksid seda ja

---

240 Suetonius, Augustus. 21.

241 ibid. 31.

242 Augustus, Res Gestae. 32.; Suetonius, Augustus. 21.

243 Suetonius, Augustus. 23.

244 ibid. 28.

võiksid olla talle ohtlikud. Esimese keisri kahjuks ei olnud väljakujunenud mingisugust traditsioonist tulenevat legitiimsust, mis käis tiitliga kaasas ning mida eliit ja rahvas respektieriksid. Tema võim oli omandatud tegelikult sõjalise jõuga ning selle jõu nõrgenemine võis tähendada kiiret allakäiku. Augustuse tegude abil on võimalik paremini mõista seda, kuidas keisririigi aegne ekspansioonipoliitika erines vabariigi omast.

Keiser Augustuse poliitika oli keskendunud Rooma konsolideerimisele ja oli üldjoontes konservatiivne ning riskidest hoiduv. Arvestades eelnevalt mainitud asjaolusid oli see igati mõistlik strateegia. Kui sellesse tekkis mõra nagu näiteks Varuse lüüasaamine Germaanias võis teda tabada paanika ning tähelepanu koondus kohe enda ainuvõimu säilitamisele. Ta saatis koheselt valvurid Rooma linna korda hoidma ning pikendas provintside asevalitsejate ametiaegu, et seal oleksid kogenud mehed.²⁴⁵ Selline samm pidi ära hoidma rahutusi ning provintside mässukatseid, mis võisid riigi näilist nõrkust ära kasutada. Oma valitsusajal oli ta sunnitud kogu 10. leegioni laiali saatma, kuna see ei olnud kuulekas.²⁴⁶ Keisri ekspansioonipoliitika oli suunatud Roomaga piirnevate väiksemate iseseisvate poliitilise üksuste vallutamisele, mitte väga ambitsioonikatele ettevõtmistele nagu oli Julius Caesari Gallia sõjaretk. Samas oli selge, et edukad sõjad annaksid valitsejale rahva seas prestiiži ja näitaksid, et tegu on tugeva juhiga, kes suudab püsida võimul ja kaitsta rahvast välisvaenlaste eest. Need ei oleks ainult lihtsalt ettekäänded, vaid piirkondade nagu Cantabria vallutamine tõesti parandaks julgeolekut juba läbi selle, et naabruses ei oleks enam potentsiaalselt vaenulikke jõude, mille eest roomlased peaksid valvel olema. Augustuse vallutatud alad, nagu Cantabria, akvitaania hõimude ja Alpide ääres elavate hõimude territooriumid, olid küll pigem Rooma võimude jaoks ebamugavad kui ohtlikud. Keisril, kelle jaoks oli tema enda positsioon ja riigi tugevus tihedalt seotud, oleks kahtlemata poliitiliselt kasulik alistada suhteliselt nõrgad naabrid. Germaania ja Partia olid hoopis keerulisemad piirkonnad ning sõda seal kätkes suuremaid riske. Nende vallutamine oleks nõudnud palju rohkem ressursse ja diplomaatia abil oli võimalik olukorda üsna

---

²⁴⁵ Suetonius, Augustus. 23.

²⁴⁶ ibid. 24.

stabiilsena hoida. Vabariigi asendumine keisririigiga andis Rooma valitsejatele kasutada enam jõudu kui kunagi varem, kuid seda ei olnud alati mõistlik teha ega ka tingimata vajalik. Ükski välisriik ei kujutanud Roomale enam eksistentsiaalset ohtu nagu näiteks Kartaago oli seda teinud. Augustuse poliitika aga näitas, et uus riigivalitsemise süsteem ei andnud tingimata alust ekspansiooniks. Riigi tugevus ja stabiilsus olid olulised ning mõlema seotus valitseja enda võimupositsiooniga tähendas, et otsuste tegemisel pidi seda arvestama.

Erinevad ajaloolased on Augustuse rolli näinud teisiti. Teda on esiletõstetud ka just oma ekspansiivse tegevuse poolest, mida on peetud märkimisväärseks ja võrreldud Caesari ja Pompeiusega.²⁴⁷ Augustuse vallutustes on nähtud nii soovi luua kaitseks kõige sobivamad piirid ja on ka nähtud riigi loomuliku suuruse kujunemist. Ekspansiooni pidurdumise seletamiseks on esile tõstetud ka geograafilisi tingimusi ning väidetud, et roomlased poleks võimelised sõdima kõrbetes või hõreda asustusega aladel. Ometigi roomlased olid ka seal edukad.²⁴⁸ Luttwaki arvates Rooma ekspansioon kulmineerus Augustuse ajal, kes laienes hegemoniaalselt ja seda võimaldas tema ökonoomne jõukasutus.²⁴⁹ Augustus olevat andnud isegi Tiberiusele soovitusi hoida riiki samasugustes piirides.²⁵⁰ Seda kui palju lähtus Tiberius sellest nõuandest oma valitsusajal ei ole teada, kuid üldjoontes jäi riik tõesti mõõtnetelt samaks. Siinkirjutaja leiab, et Augustuse tegevus oli tingitud esmajoonel tema soovist säilitada oma võimu. Selle teadvustamine aitab meil mõista ka järgnevate keisrite tegevust, kellel oli tegelikult sama probleem.

---

247 Goldsworthy, lk 174.

248 ibid. lk 178.

249 Luttwak, lk 53-54.

250 Tacitus, Annales. 1. 11.

Keiser Tiberiuse ja Caligula valitsusajad (14.-37. pKr ja 37.-41. pKr)

Augustuse surma järel võimule saanud keiser Tiberius jätkas paljuski juba enda eelkäija kurssi ning tema prioriteediks ei olnud kindlasti Rooma riigi laiendamine. Suur osa tema valitsusajast oli seotud siseriiklike probleemide lahendamisega, mis jällegi illustreerib asjaolu, et Rooma keisri positsioon oli oma iseloomult hoopis teistsugune kui mõnel vabariigi võimumehel. Ta olevat olnud passiivne ning avalikult ütles ühtesid asju, kuigi mõtles hoopis teistmoodi. Tema ajal olid probleemid jällegi leegionitega, mis ei tahtnud kuuletuda. Samuti rivaalitses ta väejuhi Germanicusega, kes juhtis suurt osa Germaaniaga piirnevatest leegionitest. Välispoliitikas oli Tiberiusele iseloomulik delegeerida suur osa kohustustest kellelegi teisele. Näiteks usaldas ta kogu oma idapoliitika Lucius Vitelliusele.²⁵¹ Olulisteks piirkondadeks olid just nagu Augustuse puhulgi Germaania ja Partia. Viimases kerkis Tiberiuse ajal esile võimutüli ning sealne valitseja Artabanus olevat Rooma keisrit põlanud ja seda põhjusel, et keiser ei olnud sõjakas. Germanicuse surm ei andnud enam Artabanusele põhjust Rooma ees hirmu tunda. Partia saadikud olid tulnud ka Rooma ilma Artabanuse loata ning soovisid, et seal asuv Phraates tuleks trooni taotlema.²⁵² Tiberius oli sellega nõus, kuid ise üritas sõda Partiaga vältida.²⁵³ Üsna segastes tingimustes otsustab Vitellius lõpuks toetada Partia päritolu Tiridatest troonile.²⁵⁴ Rooma osalus kogu konfliktis jääb üsna piiratuks ja samal ajal tegeles Tiberius poliitiliste repressioonidega enda vastaste suhtes.²⁵⁵ Ekspansioonipoliitikast kui sellisest tegelikult rääkida ei saa, sest mingit märkimisväärset laienemist ei toimnud. Tiberius ja Augustuse sarnasuseks võib pidada paranoilist kartust oma võimulpüsimise pärast. Erinevalt aga Augustusest ei olnud ta välispoliitikas proaktiivne, vaid tegeles praktiliselt ainult sisepoliitikaga. Tõelised raskused peitusid just seal mitte kusagil kaugel provintside piiril. Selgelt status quo'ga

²⁵¹ Tacitus, *Annales*. 6. 32.

²⁵² *ibid.* 6. 31.

²⁵³ *ibid.* 6. 32.

²⁵⁴ *ibid.* 6. 37.

²⁵⁵ *ibid.* 6. 38.

rahulolev valitseja nagu Tiberius näitas hästi, et keisririigi suurimad raskused ei peitunud mitte välismaal, vaid need olid sisemised. Selline olukord ei olnud aga ekspansiooni soosiv.

Pärast Tiberiuse repressiooniderohket ning skandaalset valitsemisaega tõusis keisritroonile Germanicuse poeg Caligula. Ta oli võimul ainult kolm aastat ning oli rohkem tuntud oma väidetava ekstsentrilisuse poolest. Tacituse sõnul oli tema üks nendest keisritest, kellest pärast tema surma kirjutati töid, mis olid ajendatud vihast tema vastu.²⁵⁶ Seega ei ole teada, millised lood on väljamõeldised, liialdatud ja millised on tõesed. Sellele vaatamata oli keiser Caligulal erinevalt Tiberiusest siiski välispoliitilised ambitsioonid, mis vähemalt osaliselt realiseerusid. Tal olevat olnud plaanid ekspansiooniks nii Britanniasse kui ka Germaaniasse. Need ettevõtmised ei olnud tulemuslikud. Plaanitav Britannia sõjaretk lõppes sellega kui Caligula saatis oma väed Gallias merekarpe korjama. Germaania piirkonnas oli ta käinud otsimas mehi ihukaitsjateks ja tal tekkis seal spontaanselt soov korraldada sõjaretk Germaaniasse. Ta lasi koguda selleks vajaliku armee, kuid lõpuks ainuke saavutus oli see, et Britannia pealiku Cunobelinuse poeg tuli Rooma poolele üle. Viimase oli isa riigist välja saatnud ning Caligula olevat seda tähistanud nagu oleks kogu saare vallutanud.²⁵⁷ Välispoliitiliselt pani ta aga alguse Mauretaania riigi inkorporeerimisele, mis asus Hispaaniast lõunas Põhja-Aafrikas. Seda oli valitsenud tema enda sugulane Ptolemaios, kelle ta kutsus Roomasse ning lasi hukata. Seda olevat ta teinud põhjusel, et tolle varasid endale saada.²⁵⁸ See on üsna lihtlabane põhjendus tähtsa otsuse jaoks. See ja teised sarnased sammud näitavad, et vähemalt välispoliitika kohapealt Caligula erilist analüüsi ei teinud ja võttis vastu tähtsaid otsuseid enda hetke tujust lähtuvalt. Olukorrast saab aga välja lugeda seda, et Britannia oli jällegi jõudnud roomlaste huviorbiiti ning Germaania jätkuvalt püsis seal. Keiser tegeles allikate sõnul igasuguste veidruse ja repressioonidega, kuid erinevalt oma eelkäijatest ei suutnud ta oma enda turvalisust tagada ning tapeti vandenõulaste poolt.²⁵⁹

---

256 Tacitus Annales. 1. 1.

257 Suetonius Caligula. 43-46.

258 Cassius Dio Historia Romana. 59. 25.

259 Suetonius Caligula. 58.

Keiser Claudius valitsusaeg (41.-54. pKr)

Keiser Claudius tuli võimule pärast vihatud Caligula surma. Tema võim oli rajatatud üsna nõrkadele alustele, sest ta olevat keisriks tegelikult läbi juhuse. Ta oli ennast Caligula tapmise ajal ära peitnud ning kui ta üles leiti, kuulutati ta keisriks.²⁶⁰ Claudius huvi välispoliitika vastu ja kompetentsus oli märkimisväärselt suurem kui Caligulal. See on küll madal mõõdupuu, kuid antiikallikatest jääb mulje, et Claudius teadis, mida ta tahtis saavutada ning tegutses sellele vastavalt. Samuti oli ta informeeritud ning võttis vastu olulisi otsuseid suhetes teiste riikidega. Tema ajal kerkisid esile erinevad kriisid jällegi seoses Partiaga ning Germaaniaga, kuid ekspansiooni poolest on ta kõige enam jäänud meelde oma Britannia sõjaretke poolest. Claudius 43. aastal ettevõetud suur sissetung Britanniasse tähendas seda, et sinna jäeti alaliselt Rooma sõjavägi ning nende okupeeritud territoorium said Rooma keisririigi osaks. Sõjaline tegevus seal kestis pidevalt ning seda läbi mitmete hilisemate keisrite valitsusaegade.²⁶¹ Britannia oli võrreldes näiteks Partia ja Germaaniaga olnud alates Caesari sõjaretkedest roomlaste jaoks suhteliselt kõrvalise tähtsusega piirkond. Vahel kerkis see esile seoses mõne keisri nagu näiteks Caligula huviga seal sõjaliselt midagi ära teha, kuid sellest kaugemale ei mindud.

Claudius ajal see muutus ning suure sõjalise jõuga oli võimalik murda kohalike hõimude vastupanu ja vallutada suur osa Lõuna-Britanniast. Ekspansioonipoliitika uurimisel on tähtis saada teada võimalikult täpselt, mis motiveeris otsustajaid teatud viisil tegutsema. Arvestades kõiki asjaolusid on kõige tõenäolisem, et Claudius tungis Britanniasse isiklikel põhjustel, mitte mingisugusest riiklikust vajadusest lähtuvalt. Tal oli probleem oma legitiimsusega ning otsustas korraldada vallutusretke, millega teda ennast saaks isiklikult seostada.²⁶² Tal oli kokkulepe invasiooni komandöri Aulus Plautiusega, kes pidi probleemide korral Claudius appi kutsuma. Keiser saabuski ühel

---

²⁶⁰ Suetonius, Claudius. 10.

²⁶¹ Suetonius, Nero. 39.; Tacitus, Agricola. 14-18.

²⁶² Suetonius, Claudius. 17.

hetkel väga meeldejäävalt elevantidega lahingupiirkonda.²⁶³ Claudiusesele oli see suur propagandavõit ja sõjaliselt üsna lihtne ettevõtmine. Ilmselt läks see täpselt planeeritult, sest Julius Caesari sõjaretked olid näidanud, et kohalikel võimudel oli väga raske organiseeritud Rooma väele vastupanu osutada.

Riigi jaoks mingit praktilist vajadust selleks küll ei olnud, aga jällegi kerkis esile keisrite keeruline olukord, kus oma võimu legitimeerimiseks võidi üritada näiteks riiki laiendada. Keskendumine sisepoliitikale on tendents, mida ikka ja jälle keisrite puhul on senimaani näha olnud. Sisepoliitika väljendumine sõjategevuses näitas, et seda võis pidada efektiivseks meetodiks oma poliitilise tugevuse näitamiseks. Muidugi oli see loogiline idee ainult siis, kui edu oli praktiliselt tagatud ja sellega ei kaasnude teisi probleeme. Tõenäoliselt olid otsused nagu Britannia sõjaretk tehtud riski ja võimalike hüvede vastastikkust suhet arvestades. Edukas vallutus näitaks, et valitseja kontrollib armeed, mis arvestades varasemaid leegionite vastuhakke polnud iseenesest mõistetav.

Roomas olid väejuhid nagu Scipio Africanus, Pompeius ja Julius Caesar oma sõjaliste saavutustega jõudnud suure populaarsuseni. Rahva toetuse vähemalt osaline seos militaarse eduga näitab, et roomlaste militaristlik kultuur võis ekspansiooni soosida, kuid see on pigem kaudne seos. Rahvamasside roll ekspansiooniloos on väike ja praktiliselt kogu aja vältel tegeleb sellega eliit. Keisri soov saada rahva soosingu läbi sõjaliselt vallutuse, näitab kohati rahva olulist rolli keisririigi ajal. Keisritel oli vaja nii palju toetajaid kui võimalik. Claudiusese eelkäijad olid kas olnud peaaegu paranoiliselt oma turvalisuse pärast mures või tõi vandenõu kaasa nende languse. Armeed ja rahva poolehoid võis aidata seda vältida. Riigi jaoks tähendas see, et algas pikaajaline konflikt Britannias, mis nõudis nii sõjalist kohalolekut kui ka majanduslikke kulusi. Pikas perspektiivis on kogu selle protsessi kasulikkus Roomale küsitav, kuid samas võis see hoida oma algfaasis keisrivõimu stabiilsena. Rooma poliitiliste arengute tulemusena oli keisrivõimu ja riigi vastastikkune sõltuvus märkimisväärselt suur. Võimalik, et keisri poliitiline nõrkus võis riigile mõjuda palju halvemini kui mõni ebaõnnestunud sõda.

---

²⁶³ Cassius Dio 60. 21.

Keiser Nero ja Domitianuse valitsusajad (54.-68. pKr ja 81.-96. pKr)

Keiser Nero, kes tuli võimule pärast Claudiuse surma, on sageli kujutatud Caligulale sarnaste omadustega ekstsentriskuna, kellest mingisugust kompetentsust oodata oli ilmsegelt liig. Allikate põhjal jääb aga mulje, et tegu oli keisriga, kes tõesti huvitus välispoliitikast ja jällegi üritas teatud eesmärk täita. Ta olevat sisenenud senatisse ning rääkinud seal põhimõtetest, mille kohaselt ta kavatses riiki valitseda.²⁶⁴ Üks olulisemaid väiteid oli see, et ta lubas valitseda nagu Augustus.²⁶⁵ Paistab, et esimese keisri valitsemisajal oli midagi, mille jälgendamist võis pidada positiivseks nii Nero ise kui ka senati eliit. Lubadusest järgida Augustuse kurssi võib lugeda välja ka sarnase välispoliitilise liini ajamist. Tähendada võiks antud suund seda, et riigi laiendamine ei olnud prioriteet, kuid sõjalise jõu rakendamine oma eesmärkide saavutamiseks oli igati tavaline. Kui selline oli tõesti keiser Nero ideaal siis tema poliitika järgis vähemalt suures osas samu põhimõtteid. Tema valitsusaega defineeris enamjaolt jätkuv pikaajaline konflikt Partiaga, mille keskmes oli Armeenia ning ülestõus Britannias ja Juudamaal. Rooma ja Partia suhted olid keisririigi ajal keerulised ning Nero ajal see jätkus.

Rooma poolt toetatud Armeenia kuningas Mithridates kukutati ning võimule asus Ibeeria kuninga poeg Rhadamistus. Kohalikud Rooma võimutegeledased nagu asevalitseja Ummidius Quadratus ja prokuraator Julius Pelignus üritasid ise probleemi lahendada, kuid edutult. Quadratus oli kokku kutsunud nõupidamise, kus enamik liikmeid olid tal soovitanud hoida turvalist kurssi, sest Roomale oleks kasulik sellised konfliktid just õhutada. Seda olevat teinud eelnevad keisrid loobudes Armeenia kuningriigist. Rhadamistus võis nende arvates oma ebaausalt saadud võimu alles hoida, kuna see tähendas, et teda vihati ning ta ei saanud sellega hiilgust. Samas ei tahtnud nad jätta muljet Rhadamistuse toetamise kohta, mis tingis saadikute lähetamise Ibeeria

---

²⁶⁴ Tacitus, Annales. 13. 4.

²⁶⁵ Suetonius, Nero. 10.

kuninga Pharasmanese juurde, kellelt nõuti oma poja tagasikutsumist Armeenias. Quadratus koosolekul muretseti ka selle pärast, et keisrile ei või nende tegevus meeldida, kui nad aktiivselt seal piirkonnas tegutsema hakkavad.²⁶⁶ Pelignus oli kogunud mõned auxilia väed näilise eesmärgiga Armeenia tagasi võtta, kuid rüüstas selle asemel liitlaste alasid. Ta asus raha eest hoopis Rhadamistust toetama ning üsna keerulisemat olukorda läks selgeks tegema Helvidius Priscus leegioni eesotsas. Priscus aga kutsuti kiiresti tagasi, et ei tekiks põhjust sõjaks Partiaga.²⁶⁷ Nende sündmuste saatel leidis Partia kuningas Vologeses, et aeg oli sobiv Armeenia vallutamiseks ning saatis sinna oma armee. Armeenias olevad ibeerlased põgenesid ilma lahingut andmata, kuid talve tulles pidid ka partialased sealt lahkuma. Rhadamistus tungis jälle Armeeniasse ning sellele järges peagi ka järjekordne Partia rüüsteretk. Partia kuningas üritas Armeenias panna võimule oma sugulast Tiridatest.²⁶⁸ Vastusena andis Keiser Nero käsu koguda vägesid, et viia läbi sissetung Partiasse.²⁶⁹ Rooma väejuht Corbulo ja Quadratus saatsid saadikud Vologesese juurde, kes andsid teada, et viimasel oli võimalik sõda vältida. Selleks oli tal vaja anda roomlastele vange ning ta pidi jätkama oma esivanemate tavasid, mis olid Rooma suhtes austavad.²⁷⁰ See umbmäärane nõue võis tähendada midagi Augustuse aegse korralduse sarnast, mille kohaselt Partia pidi keisrilt teatud küsimuste puhul luba küsima. Nüüd igatahes sellise lahenduseni ei jõutud ning ka Rooma sekkus sõjaliselt juba käimasolevasse konflikti Armeenia pärast. Corbulo soovis seda piirkonda vallutada Rooma hiilguse nimel, sest Pompeius ja Lucullus olid seda teinud.²⁷¹ Sõjas saatis teda lõpuks edu kui ta purustas partialaste pealinna Artaxata. Keiser Nero leidis ka soosiku nimega Tigranes ja toetas teda Armeenia troonile saamises.²⁷² Lõpuks Partia ja Rooma vaheliste läbirääkimiste tulemusena sai Armeenias võimule hoopis Tiridates, kuid ta pidi minema kroonimisele Rooma.²⁷³ See tähendas vähemalt teoreetiliselt, et ta oli Roomast sõltuv. Kindlasti ei olnud see täielik võit ning

266 Tacitus, *Annales*. 12. 47.

267 *ibid.* 12. 49.

268 *ibid.* 12. 50.

269 *ibid.* 13. 7.

270 *ibid.* 13. 9.

271 *ibid.* 13. 34.

272 *ibid.* 14. 23, 26.

273 *ibid.* 15. 29.

tegelikult oli Rooma soosing langenud ju Tigranesele. Ilmselt oli see parim, mida antud olukorrast oli võimalik saada. Kuigi on mainitud mingisugust soovi kõndida Pompeiuse ja Luculluse jälgedes, siis praktiliselt tundub, et taheti pigem olukorda stabiliseerida ja oma mõjuvõimu säilitada. Tegelikult oli see ka suuresti olnud näiteks Augustuse poliitika, mis näitab, et teatav järjepidevus erinevate keisrite vahel siiski oli. Alati oli erandeid, kuid üldjoontes olid tingimused millega keisrid pidid arvestama sarnased ning nendest tulenevalt kujunes ka välispoliitika sarnaseks. Keiser Nero surm vandenõu tõttu ning sellele järgnenud võimuvõitlus 4 keisri aastal tõi võimule Vespasianuse.²⁷⁴ Tema ja ta poja Tituse valitsusajad ei toonud endaga kaasa midagi välispoliitiliselt märkimisväärtset. Ekspansiivsest suunast on võimalik rääkida alles keiser Domitianuse võimuletuleku ajal.

Domitianus tuli võimule pärast oma venna Tituse surma ja allikad jätavad temast mulje kui Tiberiuse või Caligula sarnasest valitsejast. See tähendab, et suuresti rõhutatakse erinevaid repressioone, mida ta olevat korda saatnud.²⁷⁵ Tema 15 aastat kestnud valitsemisaja jooksul leidsid aset ka olulised otsused välispoliitilistes suhetes. Märkimisväärne näide uuest poliitilisest kursist oli tema keskendumine Daakia riigile, mis oli tegelikult Rooma tähelepanu all ka varem olnud. Kindlasti ei olnud see selline huvikoht nagu Germaania või Partia. Roomlaste silmis võis ehk lugeda selle piirkonna küsimused lugeda lahendatuks Augustuse eduka sõjategevusega Daakias. Domitianuse sõjaline kampaania Daakia vastu aga tõstis selle jälle esile ja põhjustel, mis ei ole selged. Suetoniuse sõnul võttis ta sõdasid ette osaliselt põhjusega ja osaliselt ilma.²⁷⁶ Ta tähistas korraga triumfi nii germaanlaste kui daaklaste üle, kuigi mõlema võidu väärtus oli küsitav. Daakia kuningale oli ta ise pidanud rahu nimel raha maksuma²⁷⁷ ning Germaania vangidena oli ta esitlenud orje, kes olid lihtsalt sellisteks riidetatud.²⁷⁸ Ta olevat võitnud ka sarmaate, mis jääb vähemalt üheks välispoliitiliseks saavutuseks.²⁷⁹ Tegu oli keisriga, kelle jaoks jällegi olid prioriteedid sisepoliitikas ning ka tema puhul

274 Tacitus, *Historiae*. 1. 1.

275 Suetonius, *Domitianus*. 10.; Cassius Dio 67. 11.

276 Suetonius, *Domitianus*. 6.

277 Cassius Dio 67. 7.

278 Tacitus, *Agricola*. 39.

279 Suetonius, *Domitianus*. 6.

kerkivad esile paranoilised omadused. Nende näiliseks kinnituseks tuuakse esile see, kuidas ta luges ainult Tiberiuse teoseid.²⁸⁰ Viimasel oli muidugi ülimalt kahtlustav iseloom ja teguviis ning Suetonius nagu üritab näidata, et Domitianus tahtis Tiberiuse moodi olla. Domitianus oli väga mures oma positsiooni pärast ning lasi isegi hukata Nero vabastatud orja Epaphrodituse põhjusel, et viimane ei suutnud Nerot kaitsta. See pidi olema hoiatuseks tema enda lähikondlastele. Keiser Domitianus aga hukkus samuti vandenõu läbi.²⁸¹ Paistab, et tal oli igati põhjust olla kahtlustav, kuid kasu see talle ometi ei toonud. Domitianuse ebaõnnestunud välispoliitika näitas, et ta ei olnud selles valdkonnas kompetentne. Ilmselt ei olnud ta sellest ka eriti huvitatud. Roomal oli küll võimekust Daakia vastu palju rohkem sõjaliselt ära teha. Seda tõestasid hilisemad Rooma valitsejad. Huvitav on aga see, et need ebaõnnestumised määratlesid suuna, milles hiljem toimus ekspansioon. See on mõneti sarnane arenguga Britannia puhul, kus samuti toimus ekspansioon pärast Claudiuse valitsemisaega. Eelnevad valitsejad löid uued tingimused oma järeltulijatele, millega nood pidid arvestama. Keiser Nerva, kes sai võimule pärast Domitianust valitses väga lühikest aega ning tema valitsemisajal ei juhtunud välispoliitilist midagi märkimisväärtset. Ta oli väga vana ja halva tervisega.²⁸² Oma valitsusajal olevat ta sõnanud, et võiks rahus ka erru minna ning tema turvalisus oleks tagatud. Ta adopteeris Trajanuse, kellest sai järgmine Rooma keiser. Nerval oli küll sugulasi, kuid ta väärtustas pigem võimekust kui sugulussidemeid.²⁸³

---

280 Suetonius, Domitianus. 20.

281 ibid. 17.

282 Cassius Dio 68. 1.

283 ibid. 68. 3-4.

Keiser Trajanuse ja Hadrianuse valitsusajad (98.-117. pKr ja 117.-138. pKr)

Keiser Trajanus asus oma valitsemisajal Rooma riiki laiendama mitmes erinevas suunas. Tema esimeseks sihtmärgiks oli Daakia, mida valitses jätkuvalt Decebalus. Sõja põhjuseks olevat nende halvad teod minevikus ja rahasumma, mida Rooma oli neile igal aastal maksnud. Ta pani tähele ka nende kasvavat võimu. Dio sõnul oli Decebalus hirmul, sest ta oli varem võitnud ainult Domitianust mitte aga roomlasi.²⁸⁴ Sõjalist distsipliini kõrgelt väärtustav Trajanus tungis kohe Daakiasse ning võitis seal lahingu, mille järgselt vastane hakkas kohe otsima võimalust rahu sõlmida. Läbirääkimiste tulemusel sõlmitigi rahu, mille kohaselt Daakia pidi täitma erinevaid tingimusi. Nad pidid lammutama oma kindlustused, üle andma relvastuse ning piiramismasinad ja nende ehitajad. Samuti tuli tagasi saata desertöörid, taganeda okupeeritud aladelt ja nende liitlassuhted pidid olema samad nagu roomlastel. Samuti ei tohtinud Daakia desertööre varjata ega palgata ühtegi sõdurit Roomast. Decebalus oli nimelt suure osa oma väest komplekteerinud meestest, kes olid tulnud Rooma impeeriumist. Senati ülesanne oli rahu ratifitseerida. Pärast seda jättis keiser garnisonid okupeeritud aladele ning naasis Itaaliasse.²⁸⁵ Üsna kiiresti aga jõudsid Trajanuseni teated, et Decebalus ei pea rahutingimustest kinni. Decebalus olevat parandanud kindlustusi, kogunud relvastust ja võtnud vastu desertööre. Decebalus läkitas saadikuid naabrite juurde ning ka vallutas lazyges hõimult alasid, mida Trajanus neile pärast tagasi ei andnud. Seega senat kuulutas ta jälle vaenlaseks ning Trajanus pidas nende vastu järgmise sõja, milles ta võttis ise aktiivsema rolli, selle asemel, et keegi teine saata.²⁸⁶ Decebalus üritas Trajanust nii tappa kui ka kasutada vangivõetud Rooma väejuhti Longinust vahetuskaubana. Ta soovis roomlastelt vägede tagasitõmbamist ning rahalist kompensatsiooni oma sõjakulude eest. Vangis olev Longinus aga tappis ennast ning Decebaluse katse vahetada viimase surnukeha vabaks lastud orja vastu, kes oli kandnud

---

²⁸⁴ Cassius Dio 68. 6.

²⁸⁵ ibid. 68. 9.

²⁸⁶ ibid. 68. 10.

Longinuse teadet põrus.²⁸⁷ Trajanus ehitas üle Isteri jõe silla, mille ta ületas ning asus pidama Daakia vastu aeglast, kuid põhjalikku sõda. Tulemuseks oli võit Daakia üle, mis tähendas nii pealinna kui ka ülejäänud riigi okupeerimist. Decebalus ise sooritas enesetappu. Daakia sai seega Rooma riigi osaks.²⁸⁸ Trajanuse järgmine kampaania leidis aset Partia ja Armeenia vastu. Ettekäändena toodi esile see, et Armeenia kuningas pidi saama trooni Rooma keisrilt mitte Partialt nagu oli juhtunud. Dio hinnangul võis see sõda olla lihtsalt katse kuulsust saada. Trajanusel oli reputatsioon, et ta tõesti viib oma plaanid täide ning see olevat Partia kuningale muret valmistanud. Keiser hakkas Partia poole liikuma ning peagi tuli sealt pakkumine diplomaatiliseks lahenduseks. Nimelt tahtsid nad sõja vältimiseks panna Armeenias troonile Parthamesiris.²⁸⁹ Trajanust see ei rahuldanud. Ta tungis Armeeniasse ning kohtus seal Parthamesirisega. Kohtumisel leidis aset arusaamatus, kus Parthamesiris asetas oma võimu sümboliseeriva diadeemi jalge ette maha ning ootas, et Trajanus selle talle tagasi annaks. Kohal olevad Rooma sõdurid arvasid, et see oli alistumismärk ning hakkasid hõiskama. Hirmul Parthamesiris üritas põgeneda, kuid võetakse kinni. Hiljem ta lahkus roomlaste laagrist, kuid kohtus keisriga uuesti. Tema nägemuse kohaselt pidi ta saama oma riigi üle võimu nagu Tiridates oli saanud Nerolt. Trajanus lükkas selle idee tagasi ega kavatsenudki Armeeniat ära anda. Tema plaani järgi pidi see saama Rooma osaks ning seda pidi haldama Rooma asevalitseja. Parthamesirisel lubas ta lahkuda ja saatis ta oma kaaskonnaga minema.²⁹⁰

Trajanuse sõjaretk jätkus Partia ja Mesopotaamia suunas olles seega väga edukas. Ta vallutas sealhulgas nii Partia pealinna Ktesiphoni. Lõpuks jõudis välja ka Babüloni juurde. Partias pani ta ta võimule Parthamaspatese Keisri sõnul oleks ta nooremana ka Indiasse läinud nagu Aleksander Suur, keda ta ka kadestas. Senatile saadetud kirjas oli ta isegi väitis, et jõudis kaugemale kui Aleksander. Roomlased olid vallutanud nii Armeenia, enamiku Mesopotaamiast ja Partia, kuid suure mässu tõttu ei suutnud paljusid alasaid kontrollida. Partialased tõrjusid roomlaste poolt võimulepandud Parthamaspatese välja ning asusid valitsema enda soovidele vastavalt. Trajanus ise suri

287 Cassius Dio 68. 11-12.

288 ibid. 68. 13-14.

289 ibid. 68. 17-18.

290 ibid. 68. 17-20.

peagi raske haiguse tõttu.²⁹¹ Tema ajal saavutas Rooma impeerium oma kõige suuremad mõõtmed.

Trajanuse järel sai võimule Hadrianus, keda Trajanus ei olnud küll adopteerinud, kuid kelle valduses oli suur sõjaline jõud. Hadrianuse valitsusaega iseloomustas personaalne lähenemine impeeriumi julgeolekuküsimuste lahendamisel. Ta käis igal pool keisririigis ringi ning inspekteeris seal väeosasid ja kindlustusi. Ta lasi ehitada Britanniasse Hadrianuse müüri. Keisrit huvitas nii lihtsõdurite kui ka ohvitseride elulaad ning ta leidis, et luksusel ei ole mingit kohta sõjaväeelus. Üle kogu riigi pani ta maksma tugeva sõjalise distsipliini, mille tõttu oli ka võõrriikidega rahu, sest nad olevat kartnud tema sõjalist ettevalmistust.²⁹² Praktiliselt mingisuguseid mastaapseid väliskonflikte tema ajal ei olnud. Hadrianus suri samuti haigusesse olles valitsenud 20 aastat ja 11 kuud.²⁹³

Nende kahe keisri valitsusajad olid väga erinevad, kuid samas iseloomustasid erinevaid viise, kuidas Rooma välispoliitiliste küsimustega tegeleda. Trajanuse äärmiselt proaktiivne ning jõuline tegutsemine oli ilmselt mitme erineva faktori koosmõju. Aleksander Suure idoliseerimine võis muidugi soodustada vallutusi, kuid konfliktide alus ei seisnenud selles. Nii tema Daakia sõjad kui ka konflikt Armeenia pärast olid tagajärjeks Rooma pikaajaliste huvidele nendes piirkondades. Rooma keisri huvides oli leida lahendus, mida saaks näidata võiduna. See oleks jällegi demonstratsiooni rahvale, eliidile ja sõjaväele, et keiser kontrollib olukorda ning riigivõim on kindel. Daakia küsimus oli Domitianuse ebakompetentsuse pärand ning ta oli nõustunud alandavate tingimustega, mis veel kõigele lisaks igal aastal meenutasid seda piinliku olukorda. Ilmselgelt ei saanud see olukord kaua jätkuda, sest see oleks ebapopulaarne ja näitaks ainult nõrkust. Domitianus oli tegelikult pannud Decebaluse keerulisse olukorda. Tal ei olnud piisavalt jõudu, et Roomale tõsiselt sõjalist vastupanu osutada, kuid samas oli ta roomlaste perspektiivis halva mainega. Võimuvahetus Roomas tähendaks seda, et Daakia oleks üks esimesi piirkondi, mis uuele keisrile silma hakkaks ning Decebaluse

---

²⁹¹ Cassius Dio 68. 28-33.

²⁹² *ibid.* 69. 9.

²⁹³ *ibid.* 69. 23.

kaitseks Roomas kindlasti keegi välja ei astuks. Esimesest Daakia sõjast jääb mulje, et piirkonna vallutamine ja inkorporeerimine ei olnudki tegelikult oluline. Trajanusel oli võimalik seda teha, kuid ta oli nõus juba mainitud rangete rahutingimustega. Võimalik, et sõja eesmärk oligi lihtsalt jõudemonstratsioon ning Daakiast võinuks saada Roomast sõltuv riik oma klientkuningaga, kelleks võis isegi Decebalus olla. Keisririik poleks pidanud kulutama vägesid ja ressursse, mida oleks saanud kasutada kusagil mujal. Teated rahulepingu rikkumisest näitasid, et seda väga suure tõenäosusega ei juhtu. Võimu tugevnemisel ning liitlaste hankimisel võis Decebalus roomlastele kahtlemata probleeme tekitada. Daakia vallutamine võis selle vältimiseks nüüd kõne alla tulla. Teise sõjaretke jaoks ehitati Trajanuse sild, mis oli märk selles, et Rooma kohaolek Daakias ei saa olema ajutine. See oli oma aja kohta väga muljetavaldav ehitis, mida lihtsalt juhuslikult valmis ei tehtud. Eesmärk oli ilmselt nüüd juba riigi okupeerimine ning annekteerimine. Rooma huvi Daakia vastu oli loogiline ja konflikt oleks Domitianuse tõttu tekkinud ilmselt varem või hiljem, kuid lõplik vallutamine toimus erinevate asjaolude kokkulangemisel. Esimene sõjaretk näitab, et keiser ei plaaninud alguses maad inkorporeerida, kuid saades aru, et Decebalus on ettearvamatu, sai sellest mõistlik plaan.

Partia ja Armeenia olid samuti Rooma jaoks juba ammu tuttavad piirkonnad. Nende pärast oli peetud sõdasid, kuid mingit konkreetset püsivat lahendust ei leitud. Ettekääne Armeenia konfliktiks oli põhimõtteliselt poliitilise mõjusfääri rikkumine. Keiser Nero oli tõesti andnud Tiridatesele krooni ning Trajanus võis tõesti lähtuda printsiiibist, et Rooma keisri kohus on kehtestada Armeenias oma võimu. Dio peab seda ettekäändeks, mis võib ka tõsi olla. Rooma annekteeris Trajanuse ajal Armeenia mitte ei taastanud seal mingisugust Nero loodud korraldust. Sõda Partiaga lähtus Armeenia ja Partia väga lähedastest suhetest, mille viitab juba see, et Partia oli kinnitanud Armeenia valitseja. Sündmuste käiku vaadates tundub, et Trajanus tahtis kindlasti vallutada alasid Mesopotaamia ja Partia ümbrused, kuid kogu mitte Partiat. Seal pani ta võimule enda soosiku, kes küll väga kaua võimul ei püsinud. Võib vist öelda, et selle konflikti taga oli soov hoida Rooma mõjusfääri ning nõrgestada Partia riiki, mis oli Rooma üks peamisi

rivaale. Keiser sai ilmselt aru, et kõiki neid alasid ei olnud võimalik Rooma riigis hoida ning seega üritas Partias klientkuningat võimule panna. Armeenia trooniküsimus tundub olevat teisejärguline vaadates kogu laialdast konflikti. Trajanus võis tõesti olla oma prestiiži tõstmise peal väljas, aga selle kaudu ta tegelikult nõrgestas Rooma traditsioonilist vaenlast. Praktiliselt olid aga idas tehtud vallutused suuresti ajutised. Trajanuse aktiivne ja sõjakas välispoliitika tegeles vanade probleemide lahendamisega ning ka keisrivõimu autoriteet paranes selle võrra. Keiser Hadrianus vastupidiselt ei demonstreerinud jõudu mitte võõrriikides, vaid sisepoliitikas. Hadrianuse müüri ehitamist Britannias võib pidada ekspansiivse suuna sümboolseks lõpuks. Trajanuse suured vallutused ja Hadrianuse järgnev kaitsele suunatud poliitika oli kui üleminek ühest ideest teise ning sobib suuresti Rooma ekspansiooni loo uurimise lõpuks.

Ekspansiooni olulisele aeglustumisele keisririigi ajal on leitud palju erinevaid põhjendusi. Augustuse lojaalsed kaaskondlased olevat tal võimaldanud ekspansiooni paremini teostada, samas teistel keisritel ei olnud sellist meeskonda ning sõjapidamine muutus haruldaseks.²⁹⁴ Samuti on räägitud ka näiteks imperialistlikust ideoloogiast²⁹⁵ ja sellest, et majanduslikult ei olnud keisritel enam vaja riiki laiendada.²⁹⁶ Rõhutatud on ka seda, et keisri esimene ülesanne oli riigi turvalisus. Teadvustatud on ka keisri isikliku julgeoleku probleemi.²⁹⁷ Samas on seda mainitud ainult mõnede keisrite puhul ning seda on peetud vaid üheks faktoriks paljude seas. Majandus näiteks polevat enam ekspansiooni võimaldanud,²⁹⁸ mis jätab mulje, et roomlased oleksid muidu koguaeg edasi riiki laiendanud. Siinkirjutaja leiab, et ekspansiooni aeglustumine ja kohati praktiliselt lõppemine Augustuse ja enamike teiste keisrite ajal oli peamiselt tingitud keisrivõimu spetsiifilistest probleemidest, mille lahendamine ei nõudnud tingimata ekspansiooni. Keskseks probleemiks oli keisri enda julgeolek ning strateegia selle lahendamiseks tähendas peamiselt sisepoliitikale keskendumist, kuid teatud hetkedel võis parim strateegia olla riigi laiendamine.

---

294 Goldsworthy, lk 185.

295 Kagan, lk 339.

296 Sidebottom, lk 319-320.

297 Lacey, lk 44.

298 *ibid.* lk 52.

Kokkuvõte

Rooma riigi laienemine võib jätta läbi kogu vaadeldud perioodi 3. sajandist eKr kuni 2. sajandi üsna eklektilise mulje. Selle ajaperioodi jooksul leidsid aset paljud konfliktid erinevates riikides. Samuti muutus riigivalitsemise süsteem tohutult suunas, mis muutis algselt olulise senati välispoliitilistes küsimustes praktiliselt tähtsusetuks. Võim koondus järjest väiksema grupi kätte kuni lõpuks vabariik asendus keisririigiga. Iga etapp ekspansiooniloos oli erinev probleemide poolest, mida Rooma riik pidi lahendama, ja riigivõimu dünaamika oli pidevas muutumises. Rooma geopoliitilised vastased muutusid aja jooksul, kuna osad neist lihtsalt alistati ning teised tekkisid järjest laieneva riigiga kokkupuutel. Poliitilise süsteemi muutumine tähendas uusi tingimusi, millega riigi juhtkond pidi arvestama. Seda kõike arvestades on aga siiski võimalik teha Rooma ekspansioonipoliitika ja strateegia kohta järeldusi, mis aitavad meil seda paremini mõista. Riik oli küll pidevas muutumises, kuid on siiski teatud põhimõtted, mida järgiti pikaajaliselt ja mis täitsid riigi huve. Rooma riigil ei olnud aga oma kujunemisest saadik mingit strateegiat saada maailma üliriigiks. Samuti mängisid ekspansiooni puhul väga väikest rolli majanduslikud ja religioossed asjaolud. Kultuurilised faktorid olid nendest olulisemad ning mõnel üksikul puhul kerkisid tugevamalt esile, kuid suures plaanis polnud needki kindlasti määravad tegurid. Rooma ekspansiooni taga olid tegelikult suuresti poliitilised põhjused, mille mõjutused tulid ajajooksul nii sise- kui ka välispoliitikast.

Rooma vabariigi jaoks on üheks oluliseks põhimõtteks see, et ükski välisjõud ei saaks tungida Itaaliasse. See on iseenesest mõistetav, et oldi võõrvõimu vastu, kuid oluline on tegelikult antud põhimõtte rakendamises. Rooma riik pidas erinevate välisriikide vastu sõdu ning laiendas enda territooriumi nende arvelt just selle põhimõtte pärast. Samuti üritati piirata nende laevastikke ja rahalisi võimalusi läbi erinevate rahulepingute. Esmajoones puudutas see just Rooma vabariigi välispoliitilisi rivaale, keda peeti eksistentsiaalseks ohuks. Näiteks võib tuua Kartaagot ja Seleukiidide impeeriumi, vähemal määral ka Makedooniat. Selle põhimõtte väljendumist on näha

juba Esimesest Puunia sõjast alates, kus eesmärgiks oli vallutada Sitsiilia selleks, et takistada selle sattumist Kartaago hegemoonia alla, mis võimaldaks neil palju lihtsamalt Rooma riigi aladele oma sõjaväge viia. Sama kehtis ka konfliktides Seleukiidide ja Makedoonia vastu. Teise Makedoonia sõja eel toimunud arutelus rõhutati seda, et Makedoonia kuningas Philippos V jõuaks ainult 5 päevaga Itaaliasse. Samuti Kolmanda Makedoonia sõja eel olid Pergamoni kuninga saadikud üritanud roomlasi veenda sõtta astuma argumendiga, et Makedoonia plaanib invasiooni Itaaliasse. Välissaadikud ilmselt said aru, kui tähtis selle vältimine Rooma jaoks oli. Seleukiidide puhul eksisteeris väga reaalne oht, et Antiochos III võib Rooma passiivse tegevuse korral kehtestada ülemvõimu Kreekas ning tungida Itaaliasse. Ilmselt võib öelda, et antud põhimõtte, mille alusel Rooma strateegiliselt tegutses ei kadunud kuhugi, aga aja jooksul seda ei olnud enam vaja rakendada. Riigi laienedes leidis üha vähem ohustajaid, kes oluksid võimelised sellist invasiooni läbiviima. 2. sajandi eKr keskpaigas toimunud Ahhaia ja Kolmas Puunia sõda näiteks ei järginud seda printsiipi.

Kolmas Puunia sõda lõppes Kartaago hävitamisega põhjusel, mis ei ole seotud eelnevalt mainitud strateegiaga. See on tõesti konflikt, mille puhul on esmajoones tähtsus roomlaste kultuuri vaatekohalt ja mingil põhjusel tähelepanu pööramine sümbolitele. Rooma juhtkonnal oli kinnisidee Kartaago hävitada, mida ei saa seletada ratsionaalse pragmatismiga. Senaator Cato küll tegi tõesti propagandat, aga nähes sündmuste käiku on selge, et isegi pärast Cato surma püsis kinnisidee Kartaago hävitamisest. Tundub, et Rooma juhtkonnal oli vaja sümboolselt lõpetada pikka aega kestnud konflikt ning ainuke viis seda teha, oli nende arvates linna täielik purustamine. Samuti oleks see hea võimalus teha rahvale propagandat, kuna nad võisid tõesti Kartaagot karta. Enne sõja algust oli mitmeid võimalusi nõuda Kartaagolt praktiliselt ükskõik milliste tingimuste täitmist. See oli ehe näide Rooma muutunud prioriteetidest. Sama informatiivne on ka Ahhaia sõda, mis näitas, et Kreekat ja Makedooniat peeti oma mõjusfääriks. Roomlastel tegelikult polnud mingit ilmselgelt vajadust sinna püsivalt jääda, vähemalt mitte varem järgitud põhimõtte kohaselt. 2. sajandi eKr lõpus leiab aset ka konflikt Numiidia valitseja Jugurthaga, mis eskaleerus kohalikust troonitülis

Roomat ennast hõlmavaks sõjaks. Jugurtha enda plaan kasutada ära korrumppeerunud senaatoreid viis lõpuks tema enda allakäiguni kuna ta väga avalikult käitus viisil, mida Rooma rahvas tajus solvanguna nende insititutsioonide ja riigivõimu vastu. Rahva viha sundis poliitilist eliiti võtma ette sõda Jugurtha vastu. Sellel konfliktil ei lähtunud mingist strateegiast, vaid see oli tingitud sisepoliitilistest pingetest ja ehk ka rahva arusaamast Rooma võimu kohta, mis liigitub samuti kultuuri alla.

Mithridatase vastased sõjad 1. sajandil eKr toovad tagasi strateegilise põhimõtte, et Rooma peab takistama võimsate riikide laienemist aladele, mis on nende naabruses. Mithridatase puhul oli see Kreeka ning kehtis sama idee nagu konflikt Seleukiidide valitseja Antiochos III vastu. Sulla olevat läbirääkimistel isegi selle printsiibi sõnastanud. Ta kiitles sellega, et roomlased pole ühelgi Aasia kuningal Euroopasse tungida lubanud. Nende sõdade käigus likvideeriti idast tulevad võimalikud ohud ning Pompeiuse juhtimisel võeti isegi ette suuremad vallutusretked idas. Rooma vabariigi senine võimukorraldus oli muutuma ning võim läks ühe vähemate isikute kätte. Julius Caesar oli üks nendest ning tema tegevus Gallias ja Britannias tundub lähtuvat enamasti isiklikest huvidest. Keeruline on öelda, miks Caesaril oli vaja Galliat Rooma riigiga sõjaliselt liita. Ta tegelikult tõstatab sama põhimõtte nagu varem jättes mulje, et germaanlased vallutaksid ise Gallia ja siis saaksid tungida Itaaliasse. Igatahes on tema sõjaretked illustreerivaks näiteks sellest, kui palju võis Rooma riigi ekspansioonpoliitika olla sõltuvuses ühe inimese tahtest ja tema eesmärkidest.

Üleminek keisrivõimule ning keisririigi aeg üldiselt olid vabariigi ajast väga erinevaid, mille põhjuseks oli muutunud võimudünaamika. Augustuse ajast saadik oli sisepoliitliste küsimuste lahendamine enamikele keisritele tähtsam kui riigi laiendamine. Keisri positsioon riigi valitsejana ei soosinud üldjoontes riskantseid sõjalisi ettevõtmisi ega riigi tohutut laiendamist. Keiser Augustus näiteks lisas alad, mis olid juba kaua Rooma naabruses olnud ning ei kujutanud endast ohtu Roomale endale. See oli pigem riigi konsolideerimine, mis ei olnud eriti riskantne. Suur osa keisritest olid oma valitsemisaja jooksul keskendunud peamiselt sisepoliitikale. Nendeks olid näiteks Caligula, Tiberius, Vespasianus, Titus, Nerva ja Hadrianus. Keisrid nagu Nero ja

Domitianus võtsid küll ette sõjalisi kampaaniaid vastavalt Partia ja Daakia vastu, kuid seda kas edutult või täites ainult osa seatud eesmärkidest. Claudius ja Trajanus võtsid ette ulatuslikud vallutusretked vastavalt Britannias, Daakias ja Armeenias, kuid need olid tegelikult suuresti erandid keisririigi aegse trendi taustal, kus üldiselt sõjalisel teel ei omandatud uusi alasid. Rooma keisrid võisid küll olla sagedasti konfliktis välisvaenlastega, enamasti germaanlastega või Partiaga, kuid suuremalt jaolt ei olnud nende alade hõivamine mingisugune keskne ülesanne. Claudius ja Trajanuse vallutused on seotud suuresti nende enda unikaalse positsiooniga Rooma ajaloos. Claudius sai enda võimu legitimeerida võites võrdlemisi nõrka vastast. Trajanusel oli aga võimalus sõjaga parandada Domitianuse ja Nero vead. Ilmselt oli ka tema jaoks oluline tõestada, et ta kontrollib armeed ning on võimeline tulema toime väliste ohtudega. Rooma keisririigi ajal oli valitsejal väga tähtis leida toetust nii rahvalt kui ka armeelt. Vandenõud olid kukutanud mitmed keisrid ning igasugune toetus kindlustas keisri turvalisust.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Roomal oli vabariigi ja keisririigi ajal kaks peamist strateegiat, mis viisid riigi laienemiseni. Vabariigi ajal peeti keskseks probleemiks tugeva suuriigi võimalikku sissetungi Itaaliasse. Strateegiaks oli nende rivaalide nõrgestamine kasutades nii sõjalisi kui majanduslikke meetmeid. Rahulepingute tingimused olid ka üheks osaks sellest. Territooriumi hõivamine täitis samuti sama funktsiooni. Keisririigi ajal oli keskseks probleemiks valitseja enda positsiooni säilitamine ning riigi stabiilsus oli sellega tugevalt seotud. Ekspansioon oli teatud aegadel tingitud just soovist oma võimu kindlustada ja see täitis kohati ka riigi stabiilsena hoidmise ülesannet. Keisrite tegevus oli eelkõige suunatud sisepoliitikale, kuid võimaliku strateegiana rakendati ka sõjalise jõu kasutamist välisvaenlaste vastu ja uute alade vallutamist.

Aja jooksul muutus Rooma riigi juures palju, ja nii vabariigil kui keisriigil tuli seista silmitsi oma eraldiseisev probleemidega. See tingis olukorra, kus riigivõim käitus sageli ühesuguse strateegia kohaselt. Kõik sellel ajal toimunu ei liigitu loomulikult kahe ülalkirjeldatud strateegia alla, kuid üldjoontes on need Rooma riigi ekspansioonipoliitikas selgelt jälgitavad.

Summary

The Roman policy of expansion during the Republic and the early Empire

The purpose of this master's thesis is to analyze the expansionism of the Roman state throughout its most active period in acquiring territory. This is a period of time from the beginning of the 1st Punic war to the end of emperor Hadrian's reign. There are multiple questions that need to be answered in order to better understand the actions taken by the Roman state during this time period. Did Rome have a persistent strategy to guide itself or were its expansive actions merely coincidental? In order for a strategy to exist, there must also be a principle on which it is founded. Finding this principle would allow us to compare different episodes of Roman history and see how well they adhere to it. This can only be done by carefully analyzing primary literary sources which contain the details relating to conflicts and their resolutions. Peace treaties, negotiations and discussions are vitally important for understanding the aims of the country's leadership, either the Senate during the Republic or the emperor during the Empire. The present work is therefore focused on analyzing ancient sources pertaining to these periods.

The Roman Republic had one major concern which is shown by the actions of its leaders and the assessments of ancient authors. This concerns the possibility of a strong foreign power invading Italy and threatening Rome itself. There is nothing particularly important about the concern by itself. It is obvious that a state would not in many cases want to give away its sovereignty to a foreign invader. The importance of this principal problem is how it manifests in Roman actions. It is clear that Republican Rome took many of its military and diplomatic steps because it was trying to prevent this possible invasion. The 1st Punic war was fought over Sicily, which under Carthaginian rule could have easily become a staging ground for an invasion of Roman heartlands. Roman control over this territory was thought to prevent this. Wars against Philip V of Macedon, Antiochus III of the Seleucid empire and Mithridates VI of Pontus

were also fought because their states could have posed an existential threat to Rome. Inaction would make it more likely that any one these strong states would become dominant in Greece. Rome employed military force against all of these states and used peace treaties to undermine their ability to project power abroad. Limitations of naval power and demanding tribute were an effective way of doing this and the other was the annexation of territories. These actions constituted the aforementioned strategy, the reason for which was the perceived threat from foreign states.

In the middle of the 2nd century B.C. this idea becomes much less relevant but it makes a return by the Mithridatic wars. The 3rd Punic war was obviously not fought with the intention of protecting Italy. Senator Cato's proclamations and propaganda did not change the fact that Carthage did not constitute a real threat to Rome at that time. There was a peculiar obsession with destroying the city of Carthage. Rome could have used any number of measures to restrict Carthaginian activity, but destroying its enemy's capital city seems to have been powerful symbolic move which resonated with psyche of the Roman people. In the same time period, the Achean war consolidated the Republic's position in Greece and indicated a willingness for a long term presence in the region. The Jugurthine war, on the other hand, grew out of a local dispute over the Numidian throne, which was not a significant problem for Rome. However, Jugurtha's actions to influence the Senate's discourse to favor him by using bribes, was consider a grave insult to the Roman people. Pressure from the public eventually forced the political class to renounce their ties with Jugurtha and to conduct a war leading to his removal from power. This conflict does not illustrate any sort of strategy, rather it is a result of disfunction within the Roman political class and Jugurthas efforts to exploit it.

The Mithridatic wars and Caesar's conquest of Gaul signify a partial return to the principle of preventing foreign powers from invading Italy. Although in Caesar's case it seems to be largely rhetorical. Mithridates VI of Pontus had the ability to bring large parts or even the enirety of Greece under his control, which would have enabled him to mount such an invasion. He would have likely reminded the Romans of Antiochus III and his ambitions in the region. During a discussion Sulla even boasts about Rome's

accomplishment of preventing powerful Asian rulers from ever reaching Europe. Pompey was even able to bring large parts of the Eastern Mediterranean under Roman rule. It was becoming clear that the system of government was changing and the Senate was losing the traditional control it once had over questions of war and peace, and that the power was being consolidated by a small number of politically capable individuals. Julius Caesar was one of them and his actions in Gaul and in Britain seem to be driven mainly by his own personal ambitions. It's not entirely clear why Caesar needed to conquer Gaul in its entirety. His own justification seems to indicate a concern over the possibility of a Germanic invasion of Italy through Gaul. These events show how much Roman expansion could be shaped by just the actions of one person.

The Empire itself and the transitional period were significantly different from the Republic which had preceded it. The main difference was a change of power dynamics. Roman emperors throughout this period were largely preoccupied with internal affairs, which was not conducive to expansion. Augustus consolidated the Empire by conquering certain neighboring areas, but tried to avoid major risks. It was the same for many Roman rulers, because risky military conquests and massively expanding the Empire was no longer a worthwhile course of action. The ruler's main concern was to maintain their power which was never guaranteed. Emperors such as Caligula, Tiberius, Vespasian, Titus, Nerva and Hadrian were largely focused on various internal matters. Nero and Domitian undertook campaigns against Parthia and Dacia which didn't achieve their aims. Domitian's war against Dacia was a complete failure and Nero's original favorite for the Armenian throne did not come to power. Claudius' and Trajan's ambitious efforts to expand the Empire were an exception to the rule. Their conquests were a result of their unique place in Roman history. Claudius probably saw an opportunity to legitimize his rule by defeating a relatively weak opponent. Trajan had to deal with Domitian's embarrassing legacy of losing to Decebalus and with the annual tribute that was still being paid to the Dacian ruler. He could also correct some of Nero's mistakes with regard to Armenia and Parthia. It was important for him to demonstrate control over the army and show an ability to deal with foreign threats. The emperor

needed all the support he could get from the people and the army. History had shown that their position was often not as secure as they had thought it to be. Many emperors lost their thrones and their lives as a result of various plots. A stable country and support from both the military and the population could at least partially mitigate these risks.

There were two main problems faced by Roman rulers during the period studied in this paper. Republican Rome was concerned about strong foreign states invading Italy and much of its actions were taken to prevent this from happening. The strategy was to weaken these opponents using any means necessary. This included measures such as harsh peace treaties and annexation of territory. The Empire's main problem was maintaining the power of its ruler and the stability of the state was strongly connected to this principle. Expanding the Empire could at certain points strengthen the ruler's power. The strategy connected to this problem meant focusing primarily on internal issues, although expansion could at times help secure the emperor's position. Both the Republic and the Empire were faced with their own issues for a considerable amount of time. As different rulers faced similar problems, they often followed similar logic in solving them. Although it is clear that not every expansive action was directed by strategic insight, it is still possible to observe persistent strategies in the policies of Roman expansion.

Kasutatud allikad

1. Appianos. Mithridatica. Link:
<http://www.livius.org/sources/content/appian/appian-the-mithridatic-wars/>
(Vaadatud 15.04.2018.)
2. Appianos. Punica. Link: <http://www.livius.org/sources/content/appian/appian-the-punic-wars/> (Vaadatud 15.04.2018.)
3. Appianos. Syriaca. Link: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0230%3Atext%3DSyr.%3Achapter%3D3> (Vaadatud 20.04.2018.)
4. Augustus. Res Gestae Divi Augusti. Link:
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Augustus/Res_Gestae/home.html (Vaadatud 25.04.2018.)
5. Caesar, Gaius Julius. Commentarii de Bello Gallico. Link:
http://en.wikisource.org/wiki/Commentaries_on_the_Gallic_War (Vaadatud 2.05.2018.)
6. Cassius Dio. Historia Romana.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html
(Vaadatud 7.05.2018.)
7. Florus. Rooma ajaloo epitoom. Link:
<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Florus/Epitome/home.html>
(Vaadatud 6.05.2018.)
8. Plutarchos. Võrdlevad elulood. Link:
<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/home.html>
(Vaadatud 3.05.2018.)
9. Polybios. Historia. Link:
<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybios/home.html>
(Vaadatud 12.03.2018.)
10. Sallustius. Bellum Jugurthinum. Link:
<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Sallust/home.html>
(Vaadatud 19.04.2018.)
11. Suetonius. De vita Caesarum. Link:
<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Suetonius/12Caesars/home.html> (Vaadatud 7.05.2015.)
12. Tacitus. Agricola. Link:
<http://elfinspell.com/ClassicalTexts/TacitusAgricola/Part1.html> (Vaadatud 7.05..2018.)

13. Tacitus. *Annales*. Link: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0078%3Abook%3D1%3Achapter%3D1> (Vaadatud 8.04.2018.)
14. Tacitus. *Historiae*. Link: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.02.0080> (Vaadatud 6.05.2018.)
15. Titus Livius. *Ab urbe Condita*. Link: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0152%3Abook%3D1> (Vaadatud 7.05.2018.)
16. Titus Livius. *Periochae*. Link: <http://www.livius.org/lin/livy/periochae/periochae048.html#50> (Vaadatud 25.04.2018.)

Kasutatud kirjandus

1. Eckstein, Arthur. What is an empire? Rome and the Greeks after 188 B.C. *South Central Review*, Vol. 26, No. 3, 2009.
2. Freedman, Lawrence. *Strateegia: ajalugu*. Tallinn: Grenader: Postimees, 2016.
3. Goldsworthy, Adrian. *Pax Romana: war, peace and conquest in the Roman world*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2017.
4. Harris, William Vernon. *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 B.C.* Oxford: Clarendon Press, 1985.
5. Hind, John. G. F. et al. *Mithridates. The Cambridge Ancient History Volume 9: The last age of the Roman Republic 146-43 B.C.* Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
6. Kagan, Kimberley. Redefining Roman Grand strategy. *The Journal of Military History*, Vol. 70, No. 2, 2006.
7. Lacey, James et al. *The grand strategy of the Roman Empire. Successful strategies: triumphing in war and peace from antiquity to the present* edited by Williamson Murray and Richard Hart Sinnreich. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
8. Luttwak, Edward. *The Grand Strategy of the Roman Empire from the First Century CE to the Third*. Revised and updated edition. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2016.
9. Mommsen, Theodor. *History of Rome. Volume 2*. New York: Scribner, Armstrong & co, 1874.
10. North, John A. The development of Roman imperialism. *The Journal of Roman Studies*, Vol. 71, 1981.
11. Sidebottom, Harry. Roman Imperialism: The Changed Outward trajectory of the Roman Empire. *Historia. Zeitschrift für Alte Geschichte*, bd. 54. H. 3, 2005.
12. Wheeler, Everett L. Methodological limits and the mirage of Roman strategy: Part II. *The Journal of Military history*, Vol. 57, No. 2, 1993.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Silver Luik

(sünnikuupäev: 17.01.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
"Rooma ekspansioonipoliitika vabariigi ja varajase keisririigi perioodil",

mille juhendaja on Mait Kõiv,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 10.05.2018